

KEDİLER

SALÂH BİRSEL

KEDİLER
SALÂH BİRSEL

DENEME
DİZİSİ
BAĞLAM

1001 GECE DENEMELERİ : 10

KEDİLER

SALÂH BİRSEL

Serkan'ın
20. yüzyıla
istenilen
2548

20. yüzyıla

BAĞLAM YAYINLARI

Boğlam Yayınları/10

Deneme/1

Birinci Basım : Haziran 1988

Kapak Fotoğrafı : Alfred Gescheidt

Dizgi Eslek Matbaası/511 75 37

Baskı Gümüş Basımevi/512 81 93.

Kapak Baskı : Özdemir Ofset

Bağlam Yayıncılık

Ankara Cad. 131/1

34410 Cağaloğlu - İST.

Tel. : 513 59 68

PORNO PORNOYA KARŞI

Ben gençliğimde sokak şiirleri yazardım.

Sevincimin, sıkıntımın sokakta kaynayıp buhar olduğunu, düşüncelerimin rozasını onun ifilediğini söyledim :

**Sokak sende bitsin hayatım
Oğullarım sende doğsun
Sana döneyim karımla
Pazar günleri sinemadan**

Sokak benim kafamın denge taşıdır.

Evlerin dıştan görünümü, insanlar, insanların giysileri, ağaçlar, telgraf telleri, dükkanlar, dükkanların vitrinleri, çöp varilleri, atlı tramvaylar, otobüsler, kediler, köpekler aklıma takla attırır, acaip ve dehası aynak oynak yaratıklar görmüşcesine beni zıp diye uçurur.

Sokak, Amerikan yazarı Henry Miller'in de bir yaşam sevincidir. On yaşında kendini sokakta bulduğu zaman yaşamın dört bir yakasıyla pençe pençeye gelmiştir. Walter Schmiele onu eğitenin sokak olduğunu söyler.

Miller'e göre her sokak üçkağıt açmaktan başka bir şey yapmaz. İnsan bir kez sokakta doğunca bu, onun özgür olduğu, günlerini başıboş dolaşmakla geçireceği anlamına gelir. Bu da raslantı, olay, drama ve devinim demektir. Ama on-

dan önce de dört dörtlük bir dş olduğu kabul edilmelidir. Her zaman haklı olan da sokağın ta kendisidir. Sokağın ötesinde geçen her Şey tırıveri, her Şey kambur zamburdur, yani edebiyattır.

Miller'in sokağı İkinci Kuzey Sokağının (Şimdilerde Metropolitan Caddesi) kuzeyindeki Driggs Caddesidir. Onunla Roebling Sokağının arasında ise Fillmore Meydanının binaları sıralanır. Küçük Henry ile havadarları özellikle Büyük Sokakta (Brooklyn) boy satar. Bu sokaklar hep tiyatrolarla pıtraktır. Miller, cumartesileri, melodrama oynamakla n kazanmıŐ bir tiyatronun matinelerini hiç kaçırmaz. Galeri 10 cent'tir. Eski bir boksör olan kapıcı Bob Maloney oyun başlar baŐlamaz gelir, elinde koca bir sopayla, paradidekilerin başına dikilir.

Bizimkini bu tiyatroya ilk götüren anasıyla babası olmuştur. O gün Tom Amcanın Kulübesi oynuyordur. Oyun küçük Henry'ye bir Şey dememiŐse de, annesi, bütün oyun boyunca hngr de hngr ağlamıştır. Buralarda iki tiyatro daha vardır. Biri Amphion ise öbürü de Corsa Payton'un topluluğudur. Corsa Payton dünyanın en külüstür aktörü diye bilinir. Melodan başka bir Şey oynayamıyordur. Küçük Henry'nin ilgisini çeken ilk oyun ise Sevmek, İçmek ve Şarkı Söylemek olur. Cavalacivoz bir rvdr bu. Sadece Őıfa bulmaz ahmakların kadına, ikiye ve Őarkılara arka döndüğü sakızını iğniyordur.

Nedir, sokağın gerçeği Sexus yazarını sahne de gördüklerinden çok ilgilendirir. Burada tanıdığı arkadaşlarını yaşamı boyunca unutmayacaktır. Papazın oğlu Rob Ramsay de bunlardan biridir. Ailenin yüz karası ilan edilmiştir. Ama onu

herkes sever. Çünkü panduflacının, işe yaramazın tekidir. Hiçbir şeyi kendine dert edinmez. Pazar da, öbür günler de onun için birdir. Ceketini koltuğunun altına sıkıştırdı mı, hadi hop, yüzünden aşağı akan ter damlalarını umurlamadan, dükkânların tenteleri altından sokağı arşınlar. Diyeceğim, babası gibi Tanrı adamı değildir. Esinini daha çok aşktan alan bir kuştur. Bir diyavolodur.

Yazarımız Rob Ramsay'in evini de aklından hiç çıkarmamıştır. Yaz akşamları, arkadaşlarıyla o evin merdivenlerine oturuyorlar, ordan karşı meyhanede olup biteni dikizliyorlardır. Müşteriler bütün gece boyunca girip çıkar. Kimse de meyhanenin perdelerini çekmek zahmetine katlanmaz. Biraz ötesinde de adı geneleve çıkmış bir şarkılı kahve yükselir. Onun iki yanı da yine meyhanedir. Cumartesi akşamları Mavi Kızlar herkesin gözünü kamaştırdığı an, gözü dönmüş birkaç denizci artık dayanamaz, yerlerinden fırlayarak gelir Millie'nin jartiyerini koparır. Sonra da o peri kızlarıyla kahvenin üst katında görünürler. Altta ise, hah hah hay, kahkahalar gırla gidiyordur. İçki bardakları ise insanların kürkünü yıkıyordur.

Bütün bunlar Rob Ramsay'in evinin basamaklarından görülür. Yukarda ise Papaz Efendi, bir gaz lambasının ışığında, duasını yapar ve bütün bu kapaşık kıpışık işlerin sona ermesi için Tanrıya yakarır. Sonra da —artık iyisinden sabrı tükenmiştir— yaşlı bir şeytan gibi tavan süpürgesine yapışır, Miller'le arkadaşlarını merdivenden kovalamaya seyirtir.

Günün birinde Dostoyevski'nin adını, yazarımız yine bu sokakta işitecektir. Bir Yahudidir

bu. Dudakları kalın mı kalındır. Alt dudak da üst dudağı aşırıyordu. Vladivostock sözcüğünü doğru dürüst heceleyemiyordu. Karpatlılar'ı da al ondan o kadar. Gelgelelim Dostoyevski'yi çarliston marka bir güzellikte söylüyordu.

Dostoyevski Miller'in Tanrısıdır. **Karamazovlar'a**, özellikle de Budala'nın Prens Muşkin'ine tapar. Zaman zaman onun bütün tipleriyle özdeşleşmiştir. Kendisini Dostoyevski'nin kardeşi görür. Bir ara bir Amerikan Dostoyevski'si olduğunu bile ilan etmiştir.

İmdi kulağımızı Miller'in dostu, canciğeri Alfred Perles'e yaklaştıralım. O, bizimkinin bir kudurgan gibi kitap okuduğunu söyleyecektir. Yemek kitaplarını bile kaçırmaz. Kimi sabah, Spengler ya da Otto Rank'ın kalın bir kitabına el atar, aç karnına saatlerce okur. Hem de tek satır atmaz. Boyuna da not çıkarır.

İlk okuduğu yazarlar arasında Hamsun'la Nietzsche başı çeker. Dostoyevski'yi konuları bakımından severse Hamsun'u da biçemi bakımından üstün tutar. Hamsun uzun yıllar gözdesi olmuştur. Yaşlılığında bile onun gibi yazabilmenin özlemi içindedir. Bıkmadan, usanmadan yeniden yeniden okur onu. Gizler'i beş kez devirmiştir. Onu okurken kitabın başkişisi Nagel gibi kendini bir ermiş sayar. Ne ki, Nagel, sanatçılığı yanında bir beberuhi yaşatmaktan da kendini kurtaramaz.

Miller, herkesin maskarası, soytarısı olmak düşüncesine büyük bir önem verir. Soytarıları meleklerle bir tutar. Bir cambazhane palyaçosunun yaşamını dile getirdiği **Merdivenin Dibindeki Gülümseyiş** adlı öyküsünde şöyle der :

— Öteden beri soytarıydım ben. Sirklere karşı, özellikle içli dışlı sirklere karşı büyük bir tutku beslerdim. Bir seyirci olarak, gösteriye ses çıkarmadan katılan biri olarak yaşantım, kimbilir bilincimde ne derin izler bırakmıştı. Ortaokulu bitirirken sormuşlardı bana : «Ne olacaksın?» diye de «Soytarı olacağım» demiştim.

Miller'e göre soytarının ayrıcalığı, yanlışları, budalalıkları, anlayışsızlıkları, zirzoplukları yeniden canlandırmaktan gelir. Soytarı eylem halinde bir şairdir. Dile getirdiği öykü, kendisinin öyküsüdür. Gülpembe çarmıha gerilmenin öyküsü.

İmdi de bilmiş ol ki ey okur, Miller'in Hamsun'da sadece biçeme önem verdiğini söylemek de doğru değildir. Hamsun kadın kişilerle de onu her zaman büyülemiştir. Bunlar aşkta hep mutsuzluğa uğrayan kişilerdir. Bizimkisi de kendi yaşamında hep dibi delik aşkların ardından koşmuştur.

Miller Fransız Sanat tarihçisi Elie Faure'a bir sihirbaz, **Batının Çöküşü** kitabının yazarı Oswald Spengler'e ise bir formülcü gözüyle bakar. Ama o asıl, 12 yaşında, Goethe'nin Faust'uyla karşılaştıktan sonra yazar olmayı aklına koymuştur.

D.H. Lawrence'in de ayak tozuna uzun yıllar yüz sürmüştür. Dostoyevski'yi tanıdığı yıllarda ise Çinli Filozof Lao-Tzu'a da çengel atmıştır. Taoizm adlı kitabı çok küçük bir kitap olmakla birlikte Miller bütün yaşamı boyunca ona dev yapıt gözüyle bakmıştır. Ona göre Taoizm bir yaşam felsefesi olması yanı sıra geçmişteki büyük kişilerce ileri sürülen yoğun düşünce dizgeleriyle de boy ölçüşebilecek bir güçtedir. Dahası, her bakımdan

onları aşar. İçinde öyle bir öge vardır ki bu onu öteki yaşam felsefelerinden adamakıllı ayırır. O da humour yani ince ve gizli alaydır. Bir bıyıkaltıdır.

Bizimkisi Çinlilere, Hintlilere, Japonlara, Kızılderililere de dost yazar olarak yaklaşır. Birbirlerini çelen şeyler söyleseler de onları yine bağrına basar. Alman yazarlarından Hermann Hesse'ye, özellikle de Sidharta'sına vurgundur.

Yapıtlarında cinsel sorunlara el atan İngiliz yazarı John Cowper Powys de elektrik aldığı yazarlardandır. Onun için şöyle der :

— Bu adamın önünde dinle ilgisi olmayan bir saygı duyuyorum. Her sözü iliğime işliyor. Eski-den bir kâhindi benim için. Şimdilerde ona usta gözüyle bakıyorum. Ama beni bugün bile büyülüyor.

Daha sonraları, 1930 yılında Paris'e gelip yerleşince orda da Duhamel'i tanıyacaktı. Bu, bir gün Mouffetard Sokağı ile Contrescarpe Sokağını gezerken, hınk, akıl tasına düşer. Çünkü oraları dolaşırken birden Duhamel'in başkişisi Salavin'in biraz ilerdeki Pot-de-fer Sokağında oturduğunu anımsamış ve ertesi günden tezi yok, Duhamel'i okumaya geçmiştir.

Oncası Duhamel, Fransız yazarlarının değil, Rus yazarlarının etkisinde kalmış bir romancıdır. Salavin sıradan bir adamdır. Belki bir edebiyat bozuğu. Nedir, okurlar katında birçok görünüm-leri olan ilginç bir kişidir. Bir başka deyişle Salavin, Dostoyevskinin kişilerine benzer. Onlar da pek gıcık şeylerdir ama serüvenlerinin okunması insanın içinde kirazlar açtırır.

Fransız şair ve yazarlarından Blaise Cendrars, Rimbaud, köylü bir anarşist olarak saygınlık duyduğu Jean Giono ve André Breton'u da çok sever. Yalnız, Breton deyince sadece Nadja'yı düşünür. Onu bütün kitaplarının üstüne oturur. Birçok kez hatmetmiştir. Her defasında da, Hamsun'da olduğu gibi, ilk okuyuşta edindiği zevinci bulmuştur.

Burada okurlarımızın bir çakal soluğu alması yerinde olacaktır. Biz de bundan yararlanarak yazarımızın portresini çıkaralım ki herkes kiminle alış verişi olduğunu daha iyi anlasın.

Büyük babasıyla büyük annesi birer su katılmamış Alman olduğu halde Miller'in yüz most-rası tam bir Moğoldur. Ya da Şikago'lu bir gangsterdir. Bir Al Capone'dir. Mitralyoz Jack Mc Grun ya da Üç Tabanca Louis'dir. Kırk yaşlarında tüm saçları dökülmüştür. Yine yaşını göstermez. Walter Schmiele onun Paris'te yaşadığı dokuz yıl (1930 - 1939) boyunca hiç değişmediğini söyler. Her zaman spor bir ceket, az biraz ağarmış kırmızı bir gömlek giyer. Kravat da takmaz. Göğüs bağı açıktır. Başındaysa kasket. Perles'e sorarsanız tam bir berduştur, hafiften de terelellidir. Ya da hayalci ve şair bir aylaktır. Alnı mikas gibi parlar. İki vampiri yarıktan oluşan gözleri ise tam bir Çinli gözüdür. Deniz yeşili olan bu gözler kalın bağa gözlükler arkasından insanın içini okur. Uzun boyludur ve de guguk kuşu gibi sıskadır. Bizim Muzaffer Buyrukçu gibi düşlerini not etmeyi de çok sever. Bu, daha çok gençliğinde, Paris'te, Villa Seurat'da geçen yılların bir işidir. Okurlarımıza şunu da açıklayalım ki, Villa, Alésia Sokağına açılan Tombe - Issoire Sokağındaki

bir çıkmazdadır. Miller burada 18 numaralı odada oturur. Big Sur ve Jerome Bosch'un Portakalları adlı kitabında bu konuya şöyle değinir :

— Villa Seurat'ya gelişimden az sonra düşlerimi not etmeye koyuldum. Yalnız düşler değil, onları yazarken doğan çağrışımlar bile beni esinliyordu. Bunu birkaç ay sürdürdükten sonra birden dünyaya yeni gözlerle bakmaya başladım.

Ey okur, burada dikkat edilmesi gereken bir nokta daha var. Miller'in tüm kitapları bir özyaşamöyküsüdür. O, ancak başından geçenleri anlatır. Ona bir anı yazarı denilse de olur. Rimbaud'nun yaşamöyküsünü yazarken bile kendi özyaşamöyküsünü yazmıştır.

Kimileri onun gerçek bir ermiş olduğunu da söyleyecektir. Alçakgönüllülüğü kalbinin bilgeliğinden gelir. Cancığı Perles onu saf ve günahsız bir çocuğa benzetir. Kitaplarının tüm içeriği içtenliğidir. İhanetlerini bile indirim yapmadan anlatır. İnsanları etkilemekte de ustadır.

Dostlarının çokluğu da bu yüzdendir. Herkesle şipşak kumpas kurar, gönlünü tümüyle onlara açar. Ne ki, her zaman geride el değmemiş gizli bir köşe kalır. Kişisel çıkarından çok sezgisine, merakına ya da içgüdüsüne göre davranır. Dinlemesini de çok iyi becerir. Üstelik karşısındakinin anlatmadığı şeyleri de sezer.

Başımızı eğik düşürmemek için şunu da açıklayalım ki yazarımız yaşamın en iğrenç, en aşağılık görünümlerine de vurgundur. Bir başka deyişle yedi renk Acem dibalarına ve de yabancıl olan her şeye kolayca tutulur. Perles de onun sağlıksıza ve kanserliye yakın durduğunu söyler. Oysa Miller'in kendisi tam tersidir. Turp gibi sağ-

lamdır. Hiçbir şehir rehberinin adını anmadığı batakanelere, pislik yuvalarına gittiğinde büyük bir ateş ve esinle geri döner. Gördüğü şeylerin şallamşopluğundan gözleri parlar. Bu gibi yolculuklarda yeni yeni dostlar edinir. Bunlar çokluk hastalar, sakatlar, katiller, kimsenin dönüp bakmadığı kişilerdir. Çünkü Miller'in dikkatini çeken kümes gibi evlerin sokağını bunlar doldurur. En çok da gerçek üşütükleri yeğler. Ona göre kaçıklar dünyanın en sağlıklı kafasını taşıyan kişilerdir. Rasladığı zirzopları, deli bozukları, traşçıları, kakule herifleri say say bitiremezsiniz. Bu küçük insanlardan birini New York'ta ünlü bir otelin tuvaletinde tanımıştır. Adam memişane bekçisidir. Miller o otele her gelişinde bodrum katına inip pis kokuların yükseldiği küçücük odasında onu yoklamayı unutmaz. Onunla birkaç tümcelik bir konuşma yapsa bu, onu birkaç gün capcanlı tutmaya yeter.

«İnsan önemsiz ve beklenmedik yerlerde her vakit ilginç kişilere raslar,» der Miller. Hollywood'da büyük bulvarlardan birinde bir berber dükkanında ayakkabı boyayan bir zenci de iki numaradadır. Miller ona ilk kez bir akşam, dükkanların kapanma saatinde raslamıştır. Pencerenin yanında, kaldırımın üstüne oturmuş önündeki yazı makinesiyle ha bire bir şeyler yazıyordu. Onunla laflayınca romancı olduğunu, bir sürü roman yazdığını öğrenmiştir. Coşku verici, zengin bir dili vardır. Ama bu dil zencilerin kendi aralarında konuştuğu dilé dayandığı için ne dediği kolay kolay anlaşılmıyordur. Miller ona bir yayıncı bulmak istemişse de bu değişik dildeki romanları basacak kimseyi bulamamıştır.

Los Angeles'te bir bar işleten Willie Fung da aynı hamurdandır. Fung zaman zaman filmlerde de rol alır. Her türlü müziğe de bayılır. Barı için üç çalgıcı tutmuştur ki üçü de sokaktan devşirilmiştir yani *clochard*'dır. Bunları müşterileri değil, kendini düşünerek işe almıştır. Fung her akşam bir iskemle çekerek piyanistin arkasına çöker. Kollarını da arkalığa atar ve bir Buddha sessizliği içinde konseri dinler. Zaman zaman da başını çevirip müşterilerin çalınanları dinleyip dinlemediğini yoklar. Sonra da sırttır ki, bunun için bütün ağzını iyisinden açar ve böylece tüm ciğerlerini ağzına getirmiş olur. Daha sonra, çalgıcılar susunca da ayağa kalkar ve dost bir sesle barı dolduranlara içki isteyip istemediklerini sorar. İçkilerin parası kendinden çıksa da umurlamaz.

Hazret bir gün de Phebus'te bir başka barcayı ele geçirir. Barın tüm duvarları silme tablodur. İçlerinden birkaçı da hiç de fena değildir. Hepsi de patronun elinden çıkmıştır. Oysa adamcağız, o güne değin Phebus'ten dışarı bir kez bile adımını atmamıştır. Büyük ressamlardan hiçbirinin tablosunu da görmemiştir.

Neyse ne, dostu çok olduğu için de Miller hiç aç kalmaz. Oysa iş tutmadığı, şapdik oturmayı yeğlediği için midesi her zaman foslar, fısıllar. Paris'teyken, hergün birileriyle bedava yemek yiyebileceği bir düzen kurmuştur. On dört dost saptamıştır ki herbiri, haftanın bir günü, öğle ya da akşam onun karnını doyuruyordur. Sabah kahvaltılarına ise bizimkisi çoktan yallah çekmiştir.

Yaşam ilkesi de her zaman şen ve neşeli olmaktır. Her şeye güler, parasız zamanlarında bi-

le kahkahası, kuhkucusu eksik değildir. Güldüğü vakit de bütün kahvedekilerin onunla birlikte makaraları koyverdiği sanılır.

Ağzı da çok laf yapar. Gerçek bir alifaka, bir lafebesidir. Konuşurken transa geçmişcesine boğuk ve kısık bir ses çıkar ağzından. Ne ki, bu ses kilise çanlarının melodisi gibi insanın içini yıkar. Çalçenelikte onunla boy ölçüşse, ölçüşse Blaise Cendrars ölçüşebilir.

Konuşmaya başlayacağı zaman gözlüklerini çıkarıp siler, gözlerini de uğuşturur. Sonra da laflamaya başlar. Ne var, her tümceye bir «Himm» ya da bir «Haa» ünlemi oturtmadan sözün önünü açmaz. «Himm» ve «Haa» onun ayrılmaz bir parçasıdır. Hiçbir zaman «Çok iyi» demez, «Himm çok iyi» der.

Yemek yerken bile konuşmayı kesmez. Cançiger Perles onun lokmaları ağzının içinde hoplatmasına şaş gelmiştir. «Onları çimento ile kumu birbirine karıştıran bir beton makinesi gibi ağzında döndürür.» der. Oburluğu da insanı şapalaklaştıracak derecededir. Yani gerçek bir pisboğazdır. Yemek ayırmaz. Ne bulsa tıklar. Tadını çıkarmak için de çok ağır çiğner. Paralı olduğu günler de kendine iyi bir şölen çekmesini bilir. Masa ilkin ordövr'lerle donanır : mayonezli lop yumurta, siyah zeytin, çekişte, hardallı, zeytinyağlı ve baharlı kereviz, hıyar salatası, domates söğüş, Auvergne domuz salamı, patates kızartma. Onların arkasından, giriş niteliğinde, Bresse usulü piliç. Onu da karın doyuracak gradoda mevsim sebzeleriyle göğüs titreten bir şatobriyan izler ki yeme de yanında yat. Eh ona da sarmısağı

unutulmamış karışık bir salata eşlik eder. Topunu bastırmak için de armanyaklı bir sufle. En üstüne de peynir, meyve ve kuru yemiş. Bütün bu kampesler, kumpesler elbet onlara yakışır şaraplarla sulanmıştır. Başlangıçtaki ordövr'lerin işini iki testi Arbois şarabı görür. Etle bir şişe Mouton - Rothschild, salatayla da bir kadeh İttel dikilir. En sonu da keçi peyniriyle, boğazdan yağ gibi kayan Gevrey - Chambertin'e el atılır.

Vakit dardır ve imdi sözü uzatmanın sırası değildir.

Miller düzenli bir işi olmasını hiçbir zaman istememiştir. Çok tıngır ve tırl olduğu vakitler bir iki günlüğüne çalışmaya boyun eğer. Zaman zaman tuttuğu işler şunlardır : Bulaşıkçı, otobüs biletçisi, mezarcı, afiş yapıştırıcı, otel görevlisi, barmen, vatman, dok işçisi, sütçü, gazete satıcısı, papaz yazmanı, beden eğitimi öğretmeni.

Ona göre her iş onur kırıcı ve gönül kurutucudur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sık sık iş bulabileceği bir ortam belirmişse de o her defasında kapı dışarı edilmiştir. O yıllar en sürekli işi bir yayıncının çıkardığı katalogtaki redaktörlüğüdür. Ama buradan da birkaç ayda kovulur. Edebiyat öncesi yaşamının en uzun işi de Western Union Telgraf Kumpanyasındadır. İşe telgraf dağıtıcılığıyla başladığı halde kısa zamanda Personel şefliğine yükselmiştir. Bu, tam beş yıl sürmüş sonunda işi bu kez kendi bırakmıştır (1924).

New York'ta mezarcılık yaptığı sıralarda gündüz en ağır işlerde çalışır. Geceleri de oturur, saatlerce yazı yazar. Birkaç hafta sonunda bu işten de ayrılmak zorunda kalır. Perles ona 1932 yılında **Chicago Tribune**'ün Paris bürosunda bir

düzeltilmenlik bulursa da burdan da kısa zamanda dehlenmiştir. 1932 - 1933 öğretim yılında ise Dijon'da Carnot Lisesinde İngilizce öğretmenliği vardır. Ertesi yıl onu da bırakır. Temel olan çalışmamaktır.

Walter Schmiele onun terbiye kurallarına karşı çıkmaya, toplumu hor görmeye, her şeyi tiye almaya ve de **avant-garde** mantığa yaslanmaya 1937 yıllarına doğru başladığını söyler. Aynı yıllarda yazılarında sık sık yıldız falına da el atar. Terazi burcunun —kendisi de o burçtandır— eşitliğin bir simgesi olduğunu öne sürer. Ona göre Terazi burcu, Burçlar Kuşağına zorla sokulmuştur. Bu, Başak burcu ile Akrep burcunu birbirinden ayırmak için yapılmıştır. Doğrusu şu ki Miller, bunları, bu gibi boş inanlara bel bağlamaktan çok biçimini ve anlatımını renklendirmek için yazılarına tıktırıyordur.

Ama söylemeli ki yazarımızın bir de herkese mektup döşenme hastalığı vardır. Bunu da en çok iyi bir kitabı bitirdiği vakit yapar. Masasının başına geçer ve tüm dünyaya kitabın ağırlığını ve şavkını duyurur. Bu coşkunluk ulumalarına hedef olan da en çok eleştirmenler, dergi yönetmenleri ve de yayıncılardır. Öyle ki, gün gelmiş bizimkisi dergi yöneticileriyle, eleştirmenlerin bir kitaptan soğumaları için kendisinin onu övmesini yeterli bulduklarını düşünmeye başlamıştır.

Miller'in avukatlığını yaptığı, ya da ona bir önsöz yazdığı ya da övgü döşendiği her kitap afa-roz ediliyordur. Yalnız Amerikan klarnet ve sak-safoncusu Mezz Mezzrow'un **Yaşama Kudurganlığı** (Really the blues) kitabı bunun dışında ka-

lr. Miller ona bir önsöz döktürdüğü halde kitap satış rekorları kırmıştır.

En ateşli mektupları da Blaise Cendrars ile Jean Giono üzerinedir. Yazarken çok derin göz yaşları dökmüştür. Zaten Giono'nin hangi kitabını okursa höngür höngür ağlar. Mektup bir cep kitapları yayıncısına gönderilmiş ve Giono'nun kitaplarının Amerika'da yayınlanması öğütlenmiştir. Adam mektuptan o kadar etkilenmiştir ki ona ancak altı ay sonra karşılık vermiş ve yüz yıllar önce ölen Homeros'un kitaplarının çok satıldığını ileri sürerek: «Bize böyle yazarlar bulun» demiştir.

Miller bu mektupların kendisi için iyi bir şey olduğuna inandığı gibi tam bir zırdelilik olduğunu ve insana zaman yitirtmekten başka bir işe yaramadığını da bilir. Ama gecenin üçünde uykusu kaçtı mı, kalkar birilerine sayfalarca mektup döşenir. En çok mektup yazdığı kişi de çocukluk ve delikanlılık arkadaşı Emil Schnelloc'tur. Romancı Lawrence Durrell ile Anais Nin'e mektupları da pek ünlüdür. Dosyalar dolduran bu mektuplar yüzlerce yabancıya da yazılmıştır Bunlardan kimileri de yazıldıktan sonra gönderilmemiştir. **Katili Öldürün** denemesinin başında Perlès'e yazıp göndermediği 29 sayfalık bir mektup yer alır.

Paris'te sevgilisi koregraf Liane'a da çok mektup kesmiştir. O vakitler Miller'le Liane her gün buluşuyorlar, bıkmadan, usanmadan sanattan, yaşam kitaplarından ve de aşktan açıyorlardır. Gece geç vakit birbirlerinden ayrıldıktan sonra da konuyu azıcık bile tüketmediklerini çağıyorlar,

oturup birbirlerine akıl almaz uzunlukta mektup döşeniyorlardır.

Miller gençliğinde beş yıl boksa da çalışmıştır. Hem de olimpiyatlara katılacakmışcasına. Kahraman bellediği ilk büyükler de boks ünlüleridir. İki dünya şampiyonu (Jim Jeffries ve de zenci Jack Johnson) ile Jack Dempsey'i, Tom Sharkey'i, Georges Carpentier'yi nereye koyacağını bilemez. Yazarımız yıllarca bisiklet tekeri de döndürmüştür. Kafkanın 24 saat trapezden aşağı inmeyen cambazı gibi bisikletten hiç inmiyordur. Paris'te de bir bisiklet edinmiştir. Cancığerin de bir bisikleti olduğu için hep onunla dolaşır. Kara İlkbahar'da Seine nehri boyunca Suresnes'e, Saint - Cloud'ya yaptıkları yolculukların öyküsü anlatılmıştır. Kimi zaman da Versailles'a değin uzanırlar. Louveciennes'e gittikleri de olur. Çünkü orada ünlü Amerikan günlükçüsü ve romancısı Anais Nin'in eskiden Madam du Barry'nin olan büyük bir evi vardır. Miller ise 1931'den beri bu evin bir sıkıfıkısıdır. Yaşamının ilk bülbülünü de o evin bahçesinde —kuş hanımellerine konmuştur— işitecektir.

Karısı June Paris'e geldiği vakit Oğlak Dönencesi'nin müsveddelerini, yırtıp yakmasından korkarak —kavgaları bir türlü bitmiyordur—, Anais Nin'e vermiştir. O da günlüklerini sakladığı kasaya kilitlemiştir.

Buraya şunu da kıştıralım ki, Miller'in dili yani sözcük dağarcığı tanıdığı kişilerden damıttığı cavala cuvala sözlerden, çiğ ve açık saçık konuşmalardan oluşur. Genelevlerde, boks salonlarında, hapis damlarında geçer akçe olan fiskoslar da onu besler. Kimileri de cilvesi ucuz duvar

yazılarından devşirilmiştir. Diyeceğim, argo Miller'in bir yan kuruluşudur. Tümcelerinde en patavatsız, en deli piri sözcükleri kullanır. Onları arıtmayı, aklından nah şu kadarcık geçirmez. Ama yine de bu patkütlerden bir şiir çıkarmasını bilir.

Perlès'e göre yazarımızın kitapları el değmemiş bir doğa olayıdır. Yapıtları kendi genelçekimini, kendi mıknaatışlığını sırtında taşıyan bir güneş dizgesi gibi canlı ve eksiksiz bir bütündür. Şimşeklerle yaşar, şimşeklerle yazar.

Uslubunun gücü, arılığı ve coşkunluğu ise insanı büyüler. İngiliz romancısı George Orwell, onun biçemi için şunları söyler :

— Miller'in yapıtları bugün halâ İngiliz düzyazısı üzerine bir düşünce verebilir. Sıfatlar eski yerini almıştır. Zengin, özlü, ahenkli bir düzyazıdır bu.

Cancığer, bütün bunların gerçekten Miller'in düzyazısında bulunduğunu ama Orwell'in değinmediği bir şeyin daha varolduğunu ekler. O da yazarımızın **humour**'u, alaycılığı, bıyıkaltıcılığıdır.

İmdi yeniden yazarımızın okumalarına kılıç üşürüp onun Çin gılaptanlarını, **Jaune Royal** vazolarını biraz daha kurcalayalım.

Bayıldığı yazarlardan üçü de Rabelais, Petrone ve Swift'tir. Rabelais'yi, çok gülmenin bütün kötülüklere iyi geldiğini söylemiş olmasından sever. Ona göre filozof ve yazar olduğu kadar doktor olan Rabelais **humour**'un gerçek yüzünü ortaya çıkarmıştır. Büyük özgürlükçülerin yüzüdür bu. Swift'i de dünyayı tefe koyup çalmasından beğenir. Dickens'te de **humour** olduğunu görmüş, ne ki, kitaplarını okumaya katlanamamıştır.

Petrone de Rabelais gibidir. Zamanâşımına karşı koyan bir iç sevinci vardır. İkisi de buna zekalarının tuzu yüzü suyuna erişmişlerdir. Miller, Chinon'a gittiği vakit Rabelais'nin evine bir selam sarkıtmayı da unutmaz. Daha doğrusu oraya salt Rabelais için gider. Onun evrenine ayak basar basmaz burnuna atın sidik, aslanın gübre, fillerin de deri kokusu gelir. Rabelais'de yüz kızartan sözcüklere bol bol raslanır. Şehvet de baş köşeye kurulmuştur.

Yazarımızın hoşuna giden alaylı sözlerden biri de Hintli filozoftan gelir. Bu adam kendisini ayağına çağıran ve gelmediğinde öldürteceğini söyleyen Büyük İskender'e şu karşılığı vermiştir

— Beni mi öldürecek? Ama bana bir şey işlemez ki...

Duhamel'in **Gelecek Yaşamdan Sahneler** adlı kitabında Amerika için «Olgunlaşmadan çürümüş» demesinde de büyük bir **humour** bulur. Gerçekte o, Amerika'yı küçük düşürücü her sözde **humour** görür.

Eğlenmek için uçurtma uçuran Çinli bilgeleri de çok üstün tutar. Onların çok yaşadıklarını söyler. Sık sık ve bol bol gülmelerini uçurtma uçurmalarına bağlar.

Vallahüalem Miller'in yıldızıyla barışmayan yazarlar da vardır. Bunlardan biri de Balzac'tır. Onun **Tılsımlı Deri'sini** okumuş ve suratını asmıştır. Hiçbir kitabına katlanamıyordur. Yalnız **Séraphita'sına** —küçük bir kitaptır bu— biter. Balzac'ın Paris'te yaşadığı evi gezdikten sonra Lawrence Durrell'e şunları yazacaktır :

— Daha sonra Balzac'ın çalışma masası üstünde duran, o **Séraphita'yı** yazmış olan bronz eli

alarak öptüm. Balzac'ın yaşamından da kendime bir şey çıkardım : İnsan çok yazmamalı.

Hermann Melville'in **Beyaz Balina'sı** (Moby Dick) de hiç okuyamadığı kitaplardandır. Onu üç ya da dört kez okumayı denemiş ama üstesinden gelememiştir. Bu kitap için şöyle der :

— Büyük bir kitap ama bana göre değil.

Stendhal da öyle. Onu da tanımak için ölüp tutuşursa da bir türlü okuyamaz. Olanaksız bir şeydir bu onun için.

Shakespeare de burun kıvırdığı yazarlar arasındadır. Onun kitaplarıyla delikanlılığında burun buruna gelmişse de kitaplar onu açmamıştır.

Bunlara karşılık ha babam ansiklopedi, sözlük karıştırmayı sever. Kimi sözcükler ya da konular üzerine bilgi almak için Brooklyn'deki Belediye Kitaplığında günlerce, sabahdan akşama, kapalı kaldığı çok olmuştur. En görkemli günleri de gülbeşeker arkadaşı Joe O'Regan'ın yanında geçmiştir. Üzüncü kış günlerinde yiyecek bir şeyleri olmadığı ve tüm iş bulma umutları da yittiği vakit iki arkadaş sözlükleri açar, onları roman gibi okurlar.

Yaşamımdaki Kitaplar adlı yapıtında anlattığına göre Miller, bir sabah aklına takılan bir sözcüğün anlamını Funk - Wagnall sözlüğünde aramış, o tanımdan başka bir tanıma geçmiş, ne ki, bir çözüm biçimine varamamıştır. O gün yanında yine Joe O'Regan vardır. Onunla bir sözcüğün anlamı üzerinde tartışmaya girmiş ve bu bütün gün ve bütün gece sürmüştür.

Ey okur, burda dikkat isterim. Joe O'Regan dünyanın en büyük kuşkucusudur. Miller'e ansiklopedi ve sözlüklerin her zaman doğruyu yazma-

dıklarını öğreten ve onda körü körüne inandığı kimi terimler için kuşku uyandıran da odur.

Bizimkisi kitaplıklarda geçirdiği günleri hücresinde afyon çeken bir afyonkeşin günlerine benzetir. Günlük payını almak için oralara düzenli olarak gider ve afyonunu elde eder.

Kimi zaman teknik yapıtlara, bilim el kitaplarına tosladığı da olur. Kimi zaman da edebiyatla ilgili meraklı şeyler yazan kitaplara el atar. New York'ta 42. Sokakta bir kitaplık vardır ki onu hiç unutmaz. Çünkü raflarından biri çeşitli ülkelerin mitolojilerine, söylencelerine ayrılmıştır. Onları aç bir sıçan gibi kemirir. Kimi zaman da sanki çok yaman bir görevle görevlendirilmişcesine sadece adlar dizinine saldırır. Aralık, aralık da köstebek, balina ya da yılanların binbir çeşidini araştırmak zorunda olduğu sanısına vararak onların üstüne çulllanır. Kısacası, biraz değişik bir sözcük, haftalarca sürecek, sonunda da kahramanımızı yüzüstü bırakacak bir araştırma anlamına gelir onun için.

Miller sevdiği kitapların yüz tanesiyle bir liste de düzenlemiştir. Kimi yazarların tüm kitaplarını okumuştur : Blaise Cendrars, Joseph Conrad, Gérard de Nerval, Dostoyevski, Theodore Dreiser, Jean - Henri Fabre (Fransız böcek bilgini), Knut Hamsun, Maurice Maeterlinck, Nietzsche ve Rimbaud. Listenin öbür kitaplarına bakıldığı vakit onun simyacılık, bağıcılık, büyücülük gibi gizli bilimlere, belli topluluk üyelerinin anlayabileceği kapalı yapıtlara, bilinircilik (gnosticisme) kitaplarına düşkünlüğü daha açık biçimde ortaya çıkar. Söz gelişi bunlar arasında Madam Blavatski'-

nin gizli kuramları, Sinnet'nin Buddhacılık kitabı, Nostradamus'ün münecimlikle ilgili dörtlükleri ve de Dane Rudhyar'ın Kişiliğin Yıldız Falı adındaki yapıtı da vardır.

İmdi de, sıkı durun, Miller'i avara kasnak döndüreceğiz.

Çalışırken kimsenin kendisini rahatsız etmesini istemez. Villa Seurat'daki odasının kapısında sık sık şu uyarıya raslanır :

— Kapaıya ille de vurmak istiyorsanız, hiç değılse sabahın on birini bekleyin.

Kimi zaman da daha acımasızdır :

— Çalışırken rahatsız edilmekten hoşlanmam.

Yazacağını ilkin kafasında tasarlar. Gücü sınırsızdır. Her gün 15 ya da 20 sayfa yazar. İlk Dönence'ye (Yengeç Dönencesi) abandığı yıllar başka hiçbir yazıya el sürmemiştir. Odasına kapanır, kolay kolay da çıkmaz. Oysa tek kitap üzerine çalışmayı sevmez. Kara İlkbahar'ı yazdığı yıllarda (1935) bir yandan da D.H. Lawrence'le ilgili bir kitap hazırlığı içindedir. Boyuna onun yapıtlarını okuyor ve fiş çıkarıyordur. Sonunda notların çokluğu karşısında kitabı yazamaz. On-
dan ancak iki bölüm damıtarak yayınlar.

Kafasındakini doğrudan doğruya daktiloya çeker. Çok da çabuk yazar. Hiçbir tümceyi de karalamaz. Yorulmanın onun sözlüğünde yeri yoktur. Cigarayı da ağzından hiç eksik etmez. İşine kimi zaman, bir plak dinlemek için ara verir. Ya da şarkı çığırır. Şarkıyı en çok çalışırken söylemeye bayılır.

Cancığere göre, insan soluk almasını nasıl bilirse o da yazı yazmayı öyle bilir. Sıradan yazar-

ların esin dedikleri şeyi beklemeye gerek duymadan sayfalar doldurur. Sözcükleri kendiliğinden doğan bir anlatım mutluluğuyla sıraya girer. Yazış poliminde gerçekten mevsimlik olan bir şey vardır. Sözcüklerinin ve tümcelerinin herbiri mevsime göre goncalanır, çiçek açar ve meyve verir. Ne var, kimi zaman yazdıklarının bir bölümünü atar. Yengeç Dönencesi'nin basılması üç yıl geciktiğinden bu süre içinde romanın —şimdilerde bütünü Kaliforniya Üniversitesindedir— üçte ikisini çıkarmıştır.

Miller öykünün süresini sadece anlatıcının saptadığına da inanır. Bu, onun başlıca ilkesidir. Söyleyeceğini zamana ve yazacağı şeyin uzun kaçacağına aldırmandan yazar. Onu ilgilendiren insanlar ve sorunlarıdır. Gelgelelim 1976 haziranında (85 yaşında) bir Fransız gazetecisine (Jean - Pierre Elkabbach) yaptığı bir açıklamada bu konuda şunları öne sürecektir :

— Benim iki ya da üç türlü yazış biçimim vardır. Genellikle yazdıklarım kendiliğinden bir yanardağ gibi fışkırır. Benim görüşüm bu. Yazı, bende fışkıрма demektir. Elbet düzeltmeler de yapıyorum. Çoğu zaman yazıyı yazıp bitirdikten sonra onu buzdolabına kaldırır, bir ya da iki ay geçmeden yeniden ele almam.

Miller'in en güçlü yanı da kendine değil, yaşama güvenmesidir. 1969'da da George Belmont'a şunları açıklayacaktır :

— Yaşamım mucizelerle doludur. Küçük mucizeler. Birçok kez öldüm. Kafamın içinde. Fizik olarak. Ve işte gelip beni kurtardılar. Her defasında da son dakikada. Kim kurtardı, nasıl kurtardı bilmiyorum. Ama kurtarıldım. Bu benim

alinyazımda var. Hiçbir zaman yaşamın güzelliğini yinelemekten bıkmadım. Kötü olduğu zamanlarda bile. İnsanlar beş para etmese, bir yaşam bozuğu olsa da yaşam güzeldir.

80 Yaş Dönemeci adlı kitabında, yaşamın kendisinde kötülük olmadığını da bağıracaktır. Yaşam, insanın içinde yüzdüğü bir okyanustur. İnsan onda ya tahta tepip düdük çalar, ya da boğulup gider. Nedir, yaşamın kaynaklarını kirletmemek, bizi harekete getiren akli bozmamak insanın kendi elindedir.

Miller yaşamının, yaşam üzerine yazmaktan daha önemli olduğuna da inanır. Kadınları da her zaman yüceltir. Ne ki, bu düşüncelere çok geç gelmiştir. Gençliğinde kadınları pek umurlamıyordur. Kimileri onun kadınları bir eşya saydığını bile öne sürer. Ama o buna, yazalım okuyunuz da görünüz, karşı çıkar :

— Kadınlara hiçbir zaman eşya gözüyle bakmadım. Gerçi tokat, sille, tekme gırla gitti ama kadını hep kendimle eşit tuttum. Benden aşağı bir varlık olduğunu aklımdan hiç geçirmedi. Tam tersi, bütün yaşamım boyunca kadının erkekten üstün olduğunu düşündüm. Biz erkekler kadınlar elinde hep robot olmuşuzdur.

Belmont'a şunları da demiştir :

— Kadında kimi derinlikler vardır ki erkekler ona erişemez. Hiç kuşkusuz, kadınlar başka bir ırktandır. Dünyaya her vakit erkeklerden çok bağlıdırlar. Erkek havada dolaşır. Ayağı iyice yere basmaz. Aylar, yıldızlar, tüm felsefe görüşleri... topu da vız gelir bana. Nedir, kadınlara hayranımdır. Bizim erkeklerde eksik olan şey, kadınlık ögesinin bulunmayışıdır. Buna karşılık, ka-

dınların erkeklige gereksinme duyduğu soylenemez. Bencesi kadın sadece kadın kalmalıdır. Erkeklerin ise bölünmesini, parçalanmasını, kadınlıkla erkeklik arasında bocalamasını isterim. Tutku, sevgi kadında hep kişisel bir nitelik gösterir. Erkeklerse soyut düşüncelere kapılabilirler. Yaşamı karmaşık bir duruma sokan, yaşamayı güç bir hale getiren de erkeklerdir. Kadınlar içinse yaşam çok basittir. Yani bir kadını sevdiğiniz, ona iyi davrandığınız andan başlayarak yaşam kadına oldukça sade görünür. Oysa bugüne değin sadelik içinde yaşamaya elverişli bir erkeğe raslamadım. Aşk, kadın için tüm bir yaşam demektir. Onu her şeyden önemli sayar. Ama büyük A harfiyle başlayan aşkı bilmez. Bu da erkeklerin işidir. Kadın erkek uğrunda kendini gözden çıkarabilir ama aşk uğrunda değil. Kadın genel olarak erkekten daha çok sahip olmak ister. Erkeklerin egemenliği altındaki dünya yıkımdan hiç kurtulamamıştır. Erkek zamanını, kendini ve çevresindeki her şeyi öldürmekle geçirir. Erkek yıkıcıdır. Kadın koruyucudur. Bugünkü kadınların erkeklere benzemeye çalıştıklarını görüyorum. Bu karikatürden başka bir şey değildir. Kadının maymun gibi erkeğe öykünmesinin gereği yoktur. Ama erkekler de insan gibi değil, hayvan gibi yaşıyor. Dahası, onlardan aşağı bir yaşam sürüyor. İşin tuhafı, bu durumuyla birlikte, düş kurmak, büyük sorular sormak yanı da var. Ama bu onun iğrenç bir yaratık olmasını engelleyemiyor. Bir sıçan gibi yaşıyor.

Uzatmadan, geldik mi imdi de açık saçığa, kaba sabaya, laba lubaya? İlkin şunu açıklayalım ki, Miller'in pornosu pornoya karşıdır. Yakası

açık sözcükler kullanır ama paçasını müstehcene kaptırmaz. Kitapları da hiç kuşkusuz herkesin kullandığı dille yazılmıştır. Ama mütehcen değildir. Kaldı ki bir dilde insanı ayaklandıran, ayranını kabartan sözcüklerin sayısı onu ya geçer geçmez.

Miller'in yazıları pornoya arka döner, çünkü onlarda o bıyıkaltı dediğimiz **humour** vardır. Onun bulunduğu yerde de insanda kösnü uyandıran şey yoktur. **Humour** bu çapacul duyguyu böcekleri toptan öldüren Baygon Aerosol gibi ortadan kaldırır. Öte yandan, bir yapıtın açık saçık sayılabilmesi için yazarının niyetinin de öyle olması gerekir. Oysa Miller'de böyle bir davranış, böyle bir niyet görünmez. Dahası, bir kitabın pornoyla damgalanması için bu niyet de yetmez. Ayrıca, yazılanların okurun düşgücünde duygusal bir teli titretmesi de gerekir.

Miller, Belmont'a şu ilginç saçıyı da çekmiştir :

— Ben birçok yazarların kitaplarını yazarken sözcükler altında sakladıkları şeyi açıkça söyleyim. Herkes benim gibi yapar. Ben de herkesin yaptığını yapıyorum. Cinsel yaşamdan daha doğal bir şey yoktur. Ben hiçbir zaman Don Juan olmak istemedim. Hiç akıl tasıma düşmedi bu. Gerçekte kadınlar karşısında çok utangaç biriyim. Beni her zaman kandıran onlar olmuştur. Onların yanında çocuklaşıyorum. Romanlarımı yazarken çok doğal davrandığımı sanıyorum. Benim için cinsel konularla öbür konular arasında hiçbir ayrılık yoktur. Doğrusu, Sexus'te cinsel yan biraz ağır basar. Bu yaşamımın sadece bir parçasıyla ilgilidir. Bu roman yüzünden beni bir

pornografi devi saydılar. Oysa ben kendimi çok normal bir insan bilirim. Rabelais gibi davranmadım ben. O abartır, aşırıya kaçır. Abartı yapan bir yazar da işi «Bunu bir yergi, bir fantazyaya sayın», demeye getirir. İnsanlar da kabasabalığın en büyüğünü alıp bağrına basar. Tıpkı Japon desenleri gibi. Hani şu porno dediğimiz resimler. Onlarda da her şey şişirilmiştir. Nedir bu, resimde geçerli olan bir anlaşmadır. En sonunda insanlar resimde buna seslerini çıkarmamaya alışmışlardır.

Miller «Açıksaçıklık ve Düşünme Yasası» denemesinde ise şöyle der :

— İnsanlar günümüz yapıtları karşısında acımasız davrandıkları halde geçmişin utanma duygusuna dokunan kitapları karşısında gıklarını bile çıkarmıyorlar.

Cinsel Dünya adlı kitabında da görüşünü şöyle pekiştirir :

— Şimdilerde insanoğlunun cinsel yaşamı hemen hemen ölüdür. Oysa, herkesin kullandığı sözcüklerin dışına çıkmak, az çok kendiliğinden, içgüdüsel olarak zorunludur. Eskiden bir tapınak olan beden artık canlı bir mezardır. Beden, içinde koştugu dünya ile tüm ilişkilerini yitirdi. Ben yazı yazmaya bu ölüm yüzünden başladım. Paris'te geçen ilk iki yılım ölümümün boşlukta sallanışını görmüştür. **Yengeç Dönencesi** kanlı harflerle yazılmış bir çeşit insan belgeseli, ölümün ana karnındaki savaşının tarihçesidir. Ondan yükselen keskin cinsel koku da doğuşun o hoş kokusundan başka bir şey değildir.

İmdi imdi Miller'i yeniden sokaklar boyunca yürüteceğiz.

Çünkü yazarımız, daha önce de fışladığımız gibi, yaşamı boyunca yürümüş oğlu yürümüştür. Bir ara tüm Amerika'yı bile ayak ayak dolaşmıştır.

Cotentin Sokağındayız.

Miller, 1939 yılında Paris'ten ayrılmadan önce bu sokakta oturmuştur. Aude Sokağı ile Saint-Yves Sokağının arasında bir çıkmazdır. Daha öte-lerde, Dupleix Meydanı ile Lucien Herr Meydanı yaylanmaktadır. Mouffetard Sokağı da oralardadır. Miller burada Tanrıya bir şükür çektikten sonra Jemmapes rıhtımına uzanır. Kanalin üstündeki tahta köprüyü de aşınca kendini Gare de l'Est'in (Doğu İstasyonu) önündeki kalabalıkta yitirir. Nice saatlerden sonra Saint-Maur Sokağının bir yerinden yine yeryüzüne çıkar. Ordan da kapağı kuzey - doğuya, Belleville'e ve Ménilmontant'a atar. Porte des Lilas'ya (Leylaklar Kapısı) ulaştığı vakit de tam yara bere içinde kalmış olur.

Buraya değil de Mallarmé'nin uzun yıllar otağ kurduğu Fürstenberg Meydanına fıskırmışsa şapalaklığı bütün bütüne artar. Meydan, öğleyi çoktan geçtiği için apayrı bir görünümde-dir. Yazarımız burdan bir gece önce de geçmiş, en küçük bir canlıya raslamamıştır. Soluk benizlidir ve de hortlakları andırıyordu ayrıca. Meydanın ortasında da dört kara ağaç yeralmıştır ki daha çiçeğe durmamıştır. Miller onları, T.S. Eliot'un şiirleri gibi çok entel bulur.

Gelgelelim. Hazreti Paris'te değil de New York'ta ensemek isterseniz, Brooklyn Köprüsünün orda sipere girmeniz gerekir.

Köprü göğe doğru bir harp gibi yükseliyor-
dur.

Uykusuzluktan kangrenleşmiş gözleri ev bo-
zuntularını aşındırır, duvarların kızlığını bozar.
Merdiven kalın bir sis tabakası arasında çöker.
Sıçanlarsa tavanarasında ordan oraya gümbürle-
nir. Bir ses gelir kendini kapıya çiviler. Binlerce
patisi ve de yumuşak antenleri olan birtakım
upuzun sürünge, ter damlaları gibi, yağmur
borularından aşağı kayar.

Bu, bir gece yürüyüşüdür.

Yazarımız yuvarlak bir kafesin çevresinde
dönmekte, boyuna dönmektedir. Tiyatro tutuş-
muştur. Oyuncular, çan çan çan, ezberlerini dök-
türmekten bir an geri kalmıyorlardır. Sidik tor-
bası patlıyor. Dişler —Bunlar Miller'in kendi söz-
leridir— dökülüyor. Cambazhane soytarısının
vayvillimleri bir boş filmin yere düşüşünden do-
ğan patırtıyı andırıyordu.

Miller ise, gnnam gnnam, aysız gecelerle bo-
ğuşuyordu. Yanardağ ağızlarında, sönmüş ateş-
lerin, ağarmış kelkafaların ve de kanatsız kuş-
ların koyaklarında kıvranıyordu. Ve sonra bir-
den, kraak, beden, parçalarına ayrılıyormuş, de-
rinin altındaki kan, havayla karışıyormuşcasına
tüm dünya kükrete, beden içindeki iskelet
bile balmumu gibi erimeye başlar.

Saate bakın : İlksizliğe ve sonsuzluğa beş var.

Artık yaşlı ve ilikten düşmüş yıllarımızı ya-
şıyoruz.

Buraya, son olarak, şık edecek bir söz de kon-
duralım :

— Sokak, yaşamın gökgürültüsü, vay vay
bahtiyarıdır.

DİSKO DANS

Yatağımda sağdan sola dönüyordum ki cup! Kendimi kilimin üstünde buldum. Bulur bulmaz da kendime bir dâhi gözüyle bakmaya başladım. Gerçi neden dâhi olduğumu bilmiyordum ama dâhiliğimden de hiç kuşku yoktu. Yalnız elimi oynatışında, başımı döndürüşümde ve de bakışlarımı odanın içinde gezdirişimde belli bir değişiklik vardı. Eskiden elime gelişigüzel figürler yaptırıdığım halde, şimdi Ravel'in Bolerosuna uygun ağıraksak bir tempo uyguluyordum. Başım da üst tetikteki bir adamın bağdaşını kapmıştı. Saatte iki milimlik bir adım bile atmıyordu. Gözlerim ise bir noktaya çakılıyor, bir daha da ordan uzaklaşmıyordu.

Hoş, dâhiliğim yatakla döşeme arasındaki 40 santimlik yolculuk sırasında gerçekleşmişti ama ben onu yere iki seksen serildikten ve kemikle-
rimin de pek feryatlı bir biçimde sızlamaya başlamasından sonra çıkmıştım. Doğrusu o güne değin, dâhiler üzerine gelişmiş bir düşüncem yoktu. Dâhiliğe vardıktan sonra da bir on dakika, dâhi nedir, kime dâhi derler, onu da açık bir tanıma bağlayamadım. Ne ki, daha önce okuduğum kitaplarda yer alan kimi dâhiler, biraz süre sonra, birer birer belleğimde kıpırdamaya başladı. O zaman ben de dâhiliğimi sezer gibi oldum.

Dâhilerden ilk aklıma gelen, Bıyık Dali adıyla ünlü, ressam Salvador Dali oldu. Hani, onu ilk anımsamamın güçlü bir nedeni vardı. Karısı Gala da dört dörtlük bir dâhiydi. Bir kadın dâhi olduğu vakit de kocası ister istemez dâhi olurdu.

Gala, ressamımızın hazinesi, 24 ayar altınıdır. Rafaello'nun tablolarındaki madonnalardan daha bildircindir. Dali, hemen hemen hergün, yere diz çökerek, onu bunca aynalı yarattığı için Tanrıya teşekkür eder. Ne var, Gala Napoli sarısına boyalı gemisinin pruvasına kurulduğunda daha da güzelleşir. O zaman deniz de ilkin ametist menekşesine, sonra da gelin alına bürünür.

Süper - Kadın Gala'nın şıptırtılarını çakmak öyle kolay işlerden değildir. Gözlerinde her saat-başı ayrı bir renk şimşeklenir. Güldüğünde de Marilyn Monroe gülücükleri kullanır. Yalnız onları daha önce nihavent bir sevdaya bular. Onun güzelliğini anlasa anlasa Dali anlar. Bir de o ünlü İspanyol şairi Federico Garcia Lorca çakmıştır ki Gala'ya ilk raslayışında üç gün konuşmamış, daha doğrusu hep ondan açmıştır.

Ressamımızın dâhiliği bir de yaşamı boyunca gergedan boynuzu çizmiş olmasından gelir. Nedir bunu, uzun yıllar kendi de çakoz etmemiştir. Bir gün de bakmıştır ki resimleri baştanbaşa gergedan boynuzlarıyla doludur. Hazreti İsa adlı tablosu bile silme gergedan boynuzudur. Tasarladığı film senaryolarından bile hep gergedan fışkırır.

Dali, boyadığı tablô son kertelere eriştiği vakit zınk, çalışmasını durdurur. Onu bozmaktan çekinir. Bir tabloya başlamadan önce de kendine güzel bir düş şöleni çeker. Ama düşlerinin kapış-kıpışlığı yapacağı resmi bozmasın diye kendi ken-

disiyle savaşır. Dali çalışırken gkkubbeyi de çok küçük bulur. Ama kendi mi büyüyor, gökyüzü m daralıyor, onu bir türlü çıkaramaz.

Efendimizin dhiliğini ortaya koyan bir olay da hoşlanmadığı kimselere sembolik tekmeler atmasıdır. Yalnız, konferans vereceğı gün bunu yapmaz. Çünkü o gün çok dar iskarpınler giymiştir Nedeni de, dar ayakkabıların verdiğı acının söz söyleme gücünü iyisinden artırmasıdır.

Dali gelmiş, geçmiş en büyük gerekstcdr. Ona «Gerçeküstücülük nedir?» diye sorulsa vereceğı yanıt şudur :

— Gerçeküstücülük benim.

Kendinden başka gerçeküstücü olmadığına da inanır. Çünkü yaşamı boyunca hiçbir şeyi yadı-sımamıştır. Her şeyi yceleştirmiş, maddeden uzaklaştırmış ve tinselleştirmiştir.

Buna karşılık gerçeküstücüler ona bir nazi gözüyle bakar. Neden derseniz, Efendimiz bir sürü Hitler portresi de boyamıştır. Sonuncusunu da Hitler'in ölümünden sonra yapmıştır. Gerçi bir insanın ölümünden sonra resminin yapılması kadar anlamsız bir şey yoktur ama Hitler Dali'yi kışkırtmak iin büyük bir aıkgzlk göstermiş, son soluğunu hemen o dakikada nikh baştığı Eva Braun'ın kollarında vermiştir. Bir de var ki bizimkisi, ölüm haberini alınca bangadak fırçaya saldırmamış, 17 dakika içinden gelen sesleri dinlemiştir. Aralıkta dört kez de dereceyle ateşine bakmıştır.

İmdi bilmiş l ki ey okur, tablo gerçeküstücülerin Dali'yi sorgu soru etmelerine yol açmıştır. Gelgelelim ressamımız dehasını yani gizemciliğini sabahlara dek süren savunması sırasında

da belli etmiş ve duruşma süresince yine sık sık ateşini ölçmüştür. Onun gerçek dehası diz çökmelerinde de ortaya çıkar.

Burada dikkat isterim.

Bu diz çökmeler —sonradan birtakım şevdeciler onda direnmişse de— gerçeküstücülere kendisini afaroz etmemeleri yolunda yalvarmak için değildir. Tam tersi, Hitler saplantısının kendi kaçıklığından, kendi büyüklenmesinden ileri geldiğini Breton'a anlatmak, politika ile bir girdisi, çıkıntısı bulunmadığını açığa vurmak içindir.

Şu da bilinsin ki ressamımız, her sabah uyan-
dığında, Salvador Dali olmakla büyük titreşimler geçirir. Sonra da kendi kendine o gün Salvador Dali'nin ne gibi zihni bozan işler çevireceğini sorar.

Ay ve ey, Efendimiz tüm Fransanın bisiklete binmesini de ister. Fransızlar ve dünyalılar, göm-gök ter içinde, insan ayağı değmemiş yamaçlara, pestili çıkmış zırtapozlar gibi pedal çevireceklerdir. İşte o zaman da tanrısal Dali de Port Lligat'ın gülgani sessizliğinde, en antika kudurganlıkların resmini çizmeye vakit bulabilecektir.

Abayyy, Dali'nin dehasının bir başından girip öbür başından çıktıktan sonra bu kez de Üstad Raci'nin dâhiliğine el attım. Bunların kafa rasat-hanesini eşeledikçe kendi dahiliğim üzerine de açık ve seçik bir düşünceye varabiliyordum.

Üstad Racinin öyküsünü Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi yazmıştır. O, evrensel karışıklığı yoketmeye soyunmuş bir filozoftur. Tek amacı niçinsiz, nedensiz bir dünyada yaşamaktır. Hepsini anlatmakla akıllar hayran kalır. Raci'nin gerçek büyüklüğü kendisini karınca san-

masına dayanır. Hem de bu tasın içine kendini karafatma sanan Franz Kafka'nın Gregor Samsa'sından çok önce düşmüştür. Ayrıca o uyuz Gregor Samsa gibi bu kuruntuya bir sabah tedirgin uykulardan uyandığı vakit değil, Erenlerden Aynalı Babanın karşısında göz tutuşarak ve de okkalı bir kahve yudumlayarak varmıştır. Öte yandan Gregor Samsa gibi : «Bana ne oldu amamlar!», da dememiş, aladışappak çevresine hayvan-sal bakışlar fırlatmıştır. İşte o hengamede bir karınca yuvasında olduğunu, yuvada yüzbinlerce karınca daha bulunduğunu görmüştür. Karıncalar her türlü düşünceyi anlatabilecek eksiksiz bir dil kullanıyorlardır. Yuvada çağdaş okullar, aşı-lık ambarları, yatakhaneler vardır. Hapis dam-ları da vardır ama tamtakır kuru bakırdır. Çünkü memlekette demokrasi olduğundan, onu elde etmek yolunda işlenebilecek suçlardan hiçbirisi iş-lenmiyordur. Hırsızlık, cinayet olayları da 100 yıl-da bir ya oluyor, ya olmuyordur. Bu yüzden ha-pisaneleri bütün bütüne viranelikten kurtarmak için, kimi zaman suçlu bile kiralanıyordur.

Doğrusu karıncaların geçim düzeniyle, çalış-ma yöntemleri de insanların dünyasını aratmı-yacak bir düzeydedir. Aralarında sınıf diye bir şey yoktur. Ama yine de beylerden, tokmakçıba-şılardan söz ediliyordur. Raci bir durum değerkendirmesi yaptıktan sonra kendini beylerden birinin oğlu olarak ilan etmeye ve bir sürü hizmet-çi karıncayı da buyruğunun altına çekmeye karar verir. Onlar da hemen Beyoğlu'na —Raci'nin uy-kudan yeni kalktığını sanmışlardır—, sabah kah-valtı olarak bir karafatma buduyla yarım buğ-day tanesi sunarlar.

Oh keka! Raci bu karınca yurdunda aylarca,

yıllarca kalabilecektir. Nedir karıncalar, günün birinde kendisini insanların uydurması bir caddeye sürüklerler. Amaçları doğaya ters düşen bu iki yanı mağazalı ve düz Napoli taşlı töm töm caddeyi incelemektir. Karıncaların merakını en çok kaldıran dükkanların düz bir çizgi üzerinde sıralanmaları olmuştur. Eyvah ki karınca bilginleri —onlar da buraya ilk kez geliyorlardır— caddenin dürümünü incelerken sıcak ve yapışkan bir tufan şap diye üstlerine yapışır. Bu tepeden inme âfetten meydana gelen deli bozuk nehir de binlerce karıncayı perperişan eder. Çoğunun da boğulmasına yol açar. Raci bir dakika korku ve ürküye kapıldıktan sonra hayvansal gözlerini bırakıp insansal gözlerini kullanmayı akıl eder. O vakit bu seylabın bir dükkanın önünde duran bir kira arabası atından kaynaklandığını saptar.

Raci bu olaya karşın, karınca yaşamını yine de sürdürecektir. Gelgelelim, yuvaya döndüğünde tüm karıncaların kendi ölüsüyle ilgilenip vayvillimler attığını şamsurarak görür. Voybu, kendisi de tufanda telef olanlar arasındadır. O zaman ister istemez yine Aynalı Babaya döner.

Üstad Raci dahiliğini bir moladan sonra yeniden piyasaya sürmeye hazırlanıyordur ki tam o anda 31 dil bilen, 27 yaşındaki Johan Vardewalle adındaki hatun da salına salına sahnenin ortasına doğru yürür. 13 yaşından beri boş zamanlarını Türkçe öğrenmeye ayırmıştır. Türkçeye çok dallı bir ağacın kökü gözüyle bakıyordur. Dahiliği şurdadır ki Türkçeyi Almanca, Fransızca, Rusça kitaplardan öğrenmiştir. Bir dahiliği de zaman zaman suratını Vera Bertinetti adıyla gazetelerde sergilemesidir. O zaman da İtalya'nın tanın-

miş tiyatro yönetmenlerinden biri oluyor ve 15 Ekim 1987'de Devlet Tiyatrosunda Carlo Goldoni'nin **Ali Çelebi Venedik'te Oyuncu Seçiyor** oyununu sahnelemek üzere Türkiye'ye geliyordur. Teşekkür onlara ki, gazeteler onun iki parçalı kişiliğini açığa vurmamışlar, ondan iki ayrı insanmış gibi söz etmişlerdir. Yalnız okurlara bir ipucu vermek için her iki haberde de aynı fotoğrafı kullanmışlardır.

Demek isteriz ki dâhimizin denememize girip numarasını patlatması için hem Johan Vande-walle'nin, hem de Vera Bertinetti'nin ayrı ayrı antrelerini yapmaları gerekmiştir.

Aklım bu ikilem karşısında kamaşmış dururken bu kez kafamda tik tikloz bir ışık yandı. Ünlü sinema oyuncusu Lon Shaney gibi «Bin Yüzlü Adam» diye bilinen George Gurdjieff de sahnesini almıştı. Işık ondan haber getiriyordu. Her taşın altında da onun haberi vardı.

Hazret 1922 yılında Paris dolaylarında Avon'da bir şato satınalmış ve orda **İnsanın Uyumlu Gelişimi** için bir enstitü kurmuştur. Enstitünün 60 kadar öğrencisi vardır. Tümü de kocaman kocaman kellelerdir. Çoğu Rus, gerisi de İngilizdir. Bir sürü de konuk gelir gider, gelir gider.

Gurdjieff çağdaş bir büyücü, bir manyetizmacı, bir medyum, bir yalvaçtır. Gerçeklerin Batı Dünyasında yeralmadığına inanır. İnsanlar makineleşmiş, ruhları da ölmüştür. Hazret, işte bu vidaları düşmüş insanların gerçek benliklerine ulaşma umudunu yakmak için dünyaya geldiği düşüncesindedir. İnsanlar yüzeysel kişiliklerini öldürüp köklü bilgelik içine yumuşak iniş yaparlarsa mutluluğa ereceklerdir. Bunu da süper bi-

lim sağlayacaktır. Bütün sorun istemin, öğrenimin, atalardan gelen mirasın insana ne verdiğini saptamaktadır.

Gurdjieff Tatar bir Buda'ya ya da karaşin ve şişmanırak bir Taras Bulba'ya benziyordur. Kaktıksız bir doğulu yüzü taşır. Esmerdir ve de burma bıyıklıdır. Gözleri kimine göre yeşil, kimine göre de siyahtır. Bakışları çok keskindir. Büyükten büyük ağzı dişlerinin görünmesine her vakit meydan verir. Başında tek tel saç yoktur. Ama oldukça sevimlidir. Boyuna gülücük üretir. Onu kimileri de Tibet'in Büyük Lama'sı, ya da Çarın Casusu diye tanımlar. Dahiliğini ilan etmeden önce 25 yıl manastır manastır dolaşmıştır. Moğol dervişlerinden eski büyülerin gizini ve kutsal dansları öğrenmiştir. Hint tapınağında eski ve İbranilere özgü bir musikiyle yarım saat içinde büyüyen bitkilere raslamıştır. Yarı Rus, yarı Ermeni, yarı da Yunanlıdır. Hiçbir dili iyi bilmez. Rusca'yı Acem ağzıyla konuşur. Kimseye bakmazsa da herkesi görür. Araba kullanmak da gelmez elinden ama, onu içinden gelen sese uyarak yürütür.

Halk arasında ilk görünüşü 1914'te Moskova'dadır. O vakitler ellisine merdiven dayamakla övünüyordur. Ama at gibi güçlüdür. Sağlığı yerindedir. Kendisini fırınlanmış bir bale gösterisi verecek bir Hintli olarak tanıtmıştır. Sırtında yakası astraganlı bir gocuk, başında da Cemal Süreya'nın imzasındaki gibi bir kavun şapka vardır. Bir kahvenin terasında fotoğrafçılara poz atmıştır ki, kim olduğunu soranlara dünya bilgisini artırmak istediğini söylemiş ve hemen lafı değiştirmiştir. Profesyonel sihirbazlar sıkıştırdığı

vakit de kendisi üzerine yanıldıklarını, sıradan bir halı tüccarından başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Sonra da hemen, yanındaki bir Buha-ra halısını açmış, özelliklerini saymaya koyulmuştur. Ne ki, kimi zaman ağzı çözülüyor, insanın kendini tanıma öğretisi gündeme geliyordur. Birkaç hafta içinde Moskova ve Petersburg'lu otuz kadar aydın toplanmıştır çevresinde. Topu da onun önemli bir adam olduğuna varmıştır.

Biz dönelim yine Uyumlu Gelişim Enstitüsü'ne. Enstitünün temel ilkesi şudur :

— Dünyaya gelirken ruhumuz yoktur. Onu ele geçirmek istiyorsak çalışmak zorundayız.

Bu ruhu piyastos etmek ve de yarı - tanrı katına yükselmek için de tüm parababaları ona koşar. İçlerinde bilim adamları, sanatçılar da vardır. İngiliz öykü yazarı Katherine Mansfield ise başı çeker. Şu var ki, Enstitüye herkes alınmaz. Alınanların tümünün bankada parası vardır. Özellikle İngiliz kalantörleri her şeylerini, lüks villalarını, dostlarını, uşaklarını bırakıp buraya koşarlar. Seçilenler mallarını Enstitünün bitişiğindeki kiliseye bağışlarlar, mücevherlerini de Dâhi Hazretlerine verirler. Yalnız, zengin olsalar da, gururları kalıplaşmışsa yine alınmazlar. Gurdjieff bunların burunlarını kırmanın çok zaman alacağı düşüncesindedir. Enstitüden ayrılmak isteyenlere de baskı yapılmaz. Doğrusu, zaman zaman kimileri Gurdjieff'in dâhiliğinden kuşkuya düşerek şatoyu bırakıp kaçar.

Demek isteriz ki, Gurdjieff'in yanında barınabilmek için dünya nimetlerine arka dönmek gerekir. Öğrenciler çalparaları çıkıncaya değin en ağır işlerde çalıştırılır. Herkes sabahın beşinden

akşama değin angaryadan başını kaldıramaz. Kimileri bahçe yollarını temizler, otları yolar, testereyle ağaç keser. Kimileri de çapa sallar, el arabasıyla toprak taşır. Gurdjieff de aralarında dolaşır. Kimine : «Çok ağır gidiyor» der. Kimine de : «Daha hızlı, daha hızlı,» zapartasını oturtur.

Kimse ses çıkarmaz bunlara. Düşünürler ki çalışmakla kendi çürümüşlüklerine, kendi gurlamalarına paydos çekebileceklerdir. Nedir, içlerinden biri Gurdjieff'e Tanrı üzerine sorular sorduğu vakit karşılığı acı olur :

— Çok yükseğe çıkıyorsun.

Yapılacak hiçbir iş olmadığı vakit Dâhi hazretleri onlara çukurlar açtırır, ertesi gün de kapattırır. Sonunda ruh kebabçılarının tümü de tanınmaz hale gelecektir. Elleri hep yara bere içindedir. Katherine Mansfield orada, 1923 yılında karadeveyle yani Azraille bile buluşacaktır.

Yemek ve bulaşık mekikçileri ise gece yarısına değin iş görür. Kısacası onlara uyku için ancak üç dört saat bırakılır. Her dakika yeni bir buyrukla ordan oraya koşturulur. Bunlar öğrenciler arasındaki ayrılıkları ortadan kaldırmak içindir. Gurdjieff'in bütün çabası onların tümünü hizaya getirmeye, haddeden geçirmeye, ayva ezmesine dönüştürmeye ve de kişiliklerini yoketmeye yönelmiştir. Tiflis Operası orkestra şefi Hartmann, Dâhimiz için bir marş bestelediği ve onu tüm topluluğun önünde çaldığı halde Gurdjieff, ertesi gün, ona şu buyruğu şandellemiştir :

— Sen toprak taşıyacaksın.

Hartmann elleriyle harç da karar. Ama piyano çalarken parmaklarına iğneler batırılır. Kimi zaman da tuşlar üstüne düşüp sızar. Yine de

özverisi yeterli görülmez. Bir gün alapşap aşçıbaşılığa atanır. Çünkü eski aşçı halsiz kalıncaya değin kırbaçlanmıştı.

Katherine Mansfield bile hasta olduğu halde işlere koşulmaktan geri bırakılmaz. Ama az biraz kayırılır. Ünlü öykücü Sevgili Bogey'e —kocasına— yazdığı bir mektupta uyumlu gelişimini şöyle anlatacaktır :

— Sabahları yedi buçukta kalkıyorum. Akşamdan kalma yanmış odunlarla sobayı tutuşturuyorum. Buz gibi suyla yıkanıyorum. Suyun içmek için olsun, yıkanmak için olsun ne kadar iyi bir şey olduğunu çoktan unutmuşum. Kahvaltıda kahve, ekmek, tereyağ, İtalyan peyniri gorgonzola, ayva reçeli ve de yumurta yiyor ve içiyorum. Sonra odaya dönüp yatağımı yapıyor, ortalığı topluyorum. Az biraz dinlendikten sonra bahçeye iniyor, on birdeki öğle yemeğine değin orda kalıyorum. Öğle yemeği de pek şavklı : çiğ soğanlı taze fasulye, şekerli ve tereyağlı şehriye çorbası, kremalı ve etli marul dolması. Yemekten sonra yine ver elini bahçe. Bu kez üçe kadar. Üçte çay. Daha sonra kaş kararıncaya değin ağır olmayan herhangi bir iş. Karanlık basar basmaz çalışma duruyor. Herkes üstüne başına çeki düzen verip temiz giysilerini giyiyor.

Biz yazılanları ve anlatılanları anlatıyoruz. Ama yeni bir ağız, yeni bir çeşni de katıyoruz.

Akşam yemeğinden sonra ise Gurdjieff bütün havadarlarını panter ve ayı postlarıyla kaplı büyük salonda toplar. Bir işmarı üzerine müminler garip ve akıl almaz egzersizler yaparlar. Bunun için de bir saksıda dört çiçek yöntemi kullanılır. İlk çiçek sağ eldir ki onunla mide sıvaz-

lanır. İkinci çiçek sol koldur o da yana açılıp kapanır. Üçüncü çiçek bacaklardır ki onlarla rumba oynanır. En son da rövüye baş katılır. O da bir burgu gibi kendi ekseninde döner. Böylece dört hareket aynı anda kotarılıyordur. Yani eğretili ot-ları, marantalar, peperonyalar ve telgraf çiçek-leri nasıl tek saksıda barınırsa öğrenciler de dört harekete birden soyunuyorlardır.

Bu kutsal bedeneğitiminden sonra musikiye el atılır. Piyano, tamburin ve de tambur çalınır. Gurdjieff de orga sarılır. Aralıkta ortaya beyaz müslinler giymiş kelebekler, genç kızlar atılır. Cavlak kafasıyla bir kerevetin üstüne bağdaş kurmuş olan Yüce Başbuğun önünde sema törenindeki dervişler gibi dönmeye başlarlar. Dâhimiz de babaçko bakışlarını onların üzerinde gezdirdikten sonra gürler :

— Dur!

Kızlar yere kapanır ve Gurdjieff'in yeni bir buyruğuna değin kıpırdamazlar.

Başbuğun dâhiliği bir de pisboğazlığından doğar. Ağzından düşürmediği söz şudur :

— Beden bizim hayvanımızdır. Onu beslemeyecek olursak başkaldırır.

Yemekleri ise değişiktir. Yürek bulandıran soslara yatırılmış haşlanmış koyun kellesinden tutun da bala bulanmış balık filetosuna değin her şey alışılmışın ötesindedir. Kahve bile içine limon sıkılarak içilir. Sofradaki hıyarlar Rusya'dan getirilmiştir. Yemek üstüne de bizim o bildiğimiz helva ya da Türk lokumu çıkarılır. Karpuzlar ise İspanya damgalıdır.

Havadarların benlikleri unufak edildikten sonra da Koca Reis onlara yardım elini uzatmaz :

— Ben sizi yetiştiremem kuzularım, size yalnız koşulları hazırlayabilirim. Siz de o koşullar içinde kendi kendinizi yetiştirmelisiniz. Şunu unutmayın ki, ölümsüz ruh, benliğinizin en derin köşesinde saklıdır. Söz dinlemeye alışmış ve arınmış olan beden sizi ona taşıyacaktır.

Uzun lafın kestirmesi, Gurdjieff müminlere çok bir şey açıklamamak gereğine inanır. Açıklamalar onların çabalarını azaltmaya neden olabilir. En iyisi öğrenciler, sonun sonunu bilmeden batıp çıkmaya bırakılmalıdır. Gurdjieff, öğrencilerin yokluğunda şu sözü de tezgahlar :

— Onlar deneylerimde kullanılmak üzere Tanrının bana gönderdiği kobaylardır.

Gurdjieff daha sahnesini tam almamıştı ki bu kez de ekranda Japon yazarı Yukio Mishima görüldü. Bir yandan kollarını sallıyor, bir yandan da : «En dayanıklı dâhi benim, benden sağlamı yok» diye bağıırıyordu.

Mishima gerçek bir yazı makinesidir. 1972 yılında, kendi canına kendi elleriyle kıydığı vakit 45 yaşını dolduruyordur. O zamana değin 20 roman, 33 oyun, 1 gezi günlüğü, sekseni aşkın öykü ve alabildiğine deneme üretmiştir. Ayrıca sahnede şarkı söylemiş, filmlerde aktörlük ve yönetmenlik yapmıştır. Beden geliştirme hareketlerine ve spora vurgundur. Kılıç sallar, halter kaldırır.

Onun dâhiliği de ikilemelerinden kaynaklanır. Hem bağınazdır, hem değildir. Memleketini hem kurtarmak ister, hem istemez. Hem İmparatora bağlıdır, hem de kendinden başka güç tanımaz. Üstüne üstlük, çok zekidir, çok enteldir. Sözün gücüne ve büyüüne bel bağlar. Gençlik, güzellik ve ölüm yolunda, söğüt ağacı gibi meyvesiz kal-

maya teşnedir. Güzel bir bedene sahip olmak, eski Samurai düşüncesini diriltmek her zaman kafasını çitiler. 18 yaşından beri içinde yedi dokuz bir yoketme isteği tepinir. Bir başka deyişle, yıllardan beri ölüm saplantısıyla yaşıyordur. Kendi eliyle kendini öldürmek için içi titriyordur. Ona göre ölüm insanın en mutlu anında gelmelidir. Bütün gece karısıyla seviştikten sonra, bedeninin hazdan kıvrandığı bir anda, harakiri yaparak yaşamına son vermeyi büyük bir yaşam değeri sayar. Birçok yurttaşları gibi köpekçe ölmek istemiyordur. Ölümünün saatini ve biçimini kendisi saptamalıdır. Sizin anlayacağınız, tam bir karşı - yaşam filozofudur. Kitaplarında takla attırdığı öğütler de bunun açık ve seçik bir örneğidir :

— Kadınları aklımdan sil.

— Düşlere dört elle yapış.

— Masmavi yüreğinde kara bir yara taşı.

Mishima'yı en çok üzen şey Japonya'nın İkinci Dünya Savaşında yenilgiye uğramasıdır. Savaşın lambasını fena üfleyen Yeni Anayasanın Japonları utanç denizine yuvarladığı düşüncesindedir. İmparatorun geleneksel, kutsal haklarının elinden alınmasını da yüz kızartıcı bulur. Nedir, bütün bunlar ordunun ayaklanıp hükümeti devirmesiyle ortadan kalkabilecektir. Bunu gerçekleştirmek yolunda da 1970 yılında kendi kafasındaki yüz kadar genci bir araya getirir. Onlara yüksek gerilimli üniformalar diktirir, düzenli talimler yaptırır. Kendisi de sık sık piyade alaylarını yoklayarak askerleri kendi düşüncelerine çelme-ye çalışır. Ne ki, askerler hiç oralı değildir. Yeni Anayasayı eskisine yeğ tutmaktadırlar.

Şimdi şimdi, Mishima'nın gerçek dahiliği daha iyi belirecek.

1972 yılının güneşli günlerinden birindeyiz. Mishima askerleri son bir kez uyarmayı aklına koyar. Müritlerini alarak İşigaya tepesine kon-
durulmuş garnizonun yolunu tutar. Komutan Ge-
neral Mashita'ya, kendisiyle konuşmak istediği
haberini uçurur. Az biraz sonra dört adamıyla bir-
likte Generalin karşısındadır. Topu da göz yıka-
yan üniformalarını giymişlerdir. Bellerine de
hançerlerini, kılıçlarını takmışlardır. Mishima
hançerini kınından çıkarıp Komutanın burnuna
dikilir :

— Nasıl, iş var mı?

Bu bir işarettir. Dört havadar Generalin üs-
tüne atılıp onu kısıkıvrak bağlarlar. Bağırmasına
koşan iki nöbetçiyi de yaraladıktan sonra odayı
içerden kilitlerler. Bir yandan da dışardakilere
Mishima'nın bir konuşma yapacağını, askerin
aşağıda, meydanda, toplanmasını duyururlar. Kı-
sa zamanda aşağıda 1200 er toplanmıştır. Yaza-
rımız, başına intihar pilotu kamikazeler gibi be-
yaz bir mendil bağlamış olarak balkona çıkar. İlk
sözü şu olur :

— Dört yıldır silaha sarılıp başkaldırmanızı
bekledim. Asker değil misiniz siz?

— Askeriz.

Mishima daha sonra onlara Yeni Anayasa-
nın Japonyanın belkemiğine indirilmiş bir kütük
olduğunu, kurtuluşun ancak Eski Anayasaya dön-
mekle elde edilebileceğini, bunun için de savaşı-
mak ve ölmek gerektiğini söyler.

Lafın kurdelasını kısa tutmak gerekirse, din-
leyenler yazarımızın sözlerini onaylamazlar. Za-
ten sözlerini de doğru dürüst duyamamışlardır.
Çaresiz ve laleş kalan Mishima sözlerine şöyle

son vermek zorunda kalır :

— Anayasayı protesto adına kendimi öldüreceğim.

Araya da bir «İmparatorum çok yaşa»yı sokuşturmuştur.

Artık herkesin göz ve kulak kesilmesi zamanı gelmiştir. Mishima, Samuraisavaşçılarının geleneksel intihar biçimi harakiriye Generalin gözleri önünde yürürlüğe sokmak için odaya dalar. Karın boşluğunun sol yanına hançerini saplar. Bunun üzerine, hemen arkasında duran 25 yaşındaki karagülmez öğrencisi Morita bir adım öne çıkar ve kılıcını çekerek tek vuruşla başbuğunun başını gövdesinden ayırır. Sonra o da geleneğe uygun olarak harakiriye el atar. Onun arkasındaki de yine bir adım öne fırlayarak kılıcıyla Morita'nın kafasını koparır. Nedir, ikinci mürit bu işi kotardıktan sonra harakiriye başvurmak intelligini göstermez. Üçüncü, dördüncü elma şekerleri de ona uyar. Kısacası, üçü birden, gözyaşlarını fayrap ederek, aferin onlara, iki ölüyü selamlarlar ve de Generalin adamlarına teslim olurlar.

Burada aydınlatılacak bir nokta daha vardır. Mishima harikiriye uygulamakla ülkesindeki dört yüz kadar sağcı örgütün 125.000 üyesini ayaklandıracağını ummuştur. Gelin görün ki, böyle bir fırtına rüzgar esmez. Çünkü apalamak yani bacakları gere gere yürümek başka, kılıcın altına yatmak başkadır.

Ben bu gradosu patlak kişiler arasına dâhiliğimi nasıl yerleştireceğimi düşünürken ekranda yeni dâhiler belirmeye başladı. İlkin, uzaktan I love you Henry Miller geçti. Onun dâhiliği buda-

laların hiçmihiç ahmaklıklarını yitirmediyini, davul meşkedenlerin de hiçbir vakit huslarını değıştirmediyini bilmesinden geliyordu. Onu, Marki de Sade izledi. O da hapahap bir dâhiydi. Ama dâhiliğı belli olmasın diye yıllarca Charenton delilerevinde saklanmıştı. Onun ardından Fransız şairi Rimbaud pervaz etti. O da Marki'ye uzaktan taktaka etmiş biridir. Herkesin kalbini şiirleriyle çok dağıdar ettikten sonra o da mostrasını Fransızlardan kaçırmak için kapağı Habeşistan ağaçlarının altına atmıştır.

Dâhiler başlangıçta teker teker davul vuruyorlardı. Derken ikişer ikişer, onar onar sökün etmeye başladılar. Bir ara ekran silme dâhi oldu. Bunların içinde huylular ve hayırlılar bulunduğu gibi, huysuzlar ve hayırsızlar da vardı. Hele Hitler gibi mikrobik dâhiler bile eksik değildi.

100 tane 1100 şaşılamiştım.

Önümde çoğı insanın yüreğini yağlandırان aynak - oynak bir yol uzanıyordu. Orda hort atan, buruksevenliğe, kınamsavukluğa, hörrüklüğe yani kendini beğenmişliğe alay bağlayan bir sürü hallo cello takımı, bir sürü ankikası bulunmayan lafkestibaşı, bir sürü akılları evlerinden fırlamış toplum çılgını el ele tutuşmuş, elektrik bugi, disko dans, dans show ve de break dans yapıyorlardı. Artık benim frengi topla gülle atacağım yer de bu estek kerestek alandan başkası değildi.

Ayağa kalkıp üstümü başımı silkeledim. Suratıma bir Marlon Brando tafrası yerleştirdikten sonra kapıya doğru yürüdüm. Tam odadan çıkıyordum ki gözüm, bir saat önce yatığım yere takıldı. İçim birden cız etti. Sanırım gözlerimden de iki damla yaş aktı.

O T E L

Edip Cansever'i düşündüm de Oteller Kenti'ni bir daha okumaya durdum. Bunu, şiirleri içinde en çok onları sevdiğim için değil, Edip'i bana en çok yaklaştırdığı için yaptım. Kitap 1985 günbeyinde yayınlanmış, ben de onu bir solukta devirmiştim. Edip'le ilk karşılaştığımızda da şiirleri bir bir elıştirdim. Her yargımı alıp bağrına basmadı ama zaman zaman benimle aynı görüşü paylaştığını açığa vurdu. Düşüncelerime katılmadığında da o her zamanki bilgece gülümseyişlerini yüzünde gezdirdi.

Demek ben şimdi hem o eleştirilerimi anımsamaya çalışacağım, hem de Oteller Kenti'nin kurdelasını bir daha kesmeyi deneyeceğim. Kitabı açar açmaz 36. sayfa çıktı karşıma. Daha doğrusu, beni oraya kitabın arasına koymuş olduğum bir posta kartı götürdü. Paris'te Garancière Sokağı 6 numaradaki yayıncı Christian Bourgois'nin eski bir duyuru kartı. 36. sayfadaki «Tenis Öğretmeni», şiirinin de, Edip'in de ondan haberi yok. Ben o şiiri çok sevmiş olmalıyım ki, kitabı okuduktan sonra kartı onun sayfasına bırakmışım.

Şiirin «Patetik» adını taşıyan birinci seti dört dörtlük bir yaratı. Ne ki, kimi dizelerin yinelenmesine de dayanıyor ki bu, az-biraz şiirin şavkını kısıyor :

Gencecik bir kız idim
Marine marina aquamarine
Gencecik bir kız idim
Marine marina aquamarine
Bir oğlan çiçekler attı gözlerime
Marine marina aquamarine
Çevirdim yüzümü gülüşlerimin
Yarısı onda kaldı yarısı bende
Marine marina aquamarine

«Uyanış» adındaki ikinci set —bir tenis maçında olduğumuzu anlamışsınızdır— beş bölüm. Birincisinin ilk dokuz dizesi oldukça çatapatlı. Ondan sonra ise şiir dağılmaya başlıyor. Aralıkta, «Maviyle kristal karışımı bir gürültüyle» dizesinde olduğu gibi kimi dizeler bu ufalanmaya karşı çıkıyorsa da üçüncü bölümün ilk dizelerinde yinelemeler yine sahnede. Yedinci dizeden sonraya şiir yeniden zıplayıp koşuyor :

Pespembe bir elmayı yuvarlıyorlar aşağıya
İkiye bölünüyor aşağıda elma
Bir elma kurdu kıvrılıyor kıvrılıyor
Yeniden yerleşiyor elmanın yarısına
Bu kez de yüzükoyun uzanıyorum
Ben yüzükoyun uzanır uzanmaz
Elma kurdu öteki yarıya geçiyor kolayca
Bir elma sesi
Bir elma sesi daha

Dikkat edilirse, bu setin ikinci bölümünden daha açmadım. Doğrusu o olsun, dördüncü, beşinci bölümler olsun şiire pek bir şey katmıyor. Sadece şiire girip çıkanlara kapı açıp, kapı kapıyorlar. Ya da öbür parçaların yükseklik almasına omuz veriyorlar.

Üçüncü setin adı da «Sonsuz Uyum». İlk bölüm tam bir Bedehşan yakutu. İlk dizede şair yırılmış bir tenis topu olduğunu açıklıyor, son iki dizedeyse kendini bir sürü bilyeden oluşmuş büyük bir bilyeye benzetiyor. Daha sonraki bölümler yine payandalık görevinde. Yalnız üçüncü bölümde : «Ağır ağır işledi bir deniz beni» dizesiyle dördüncü bölümdeki : «Güzel yazmayan ama güzel anlatan ve güzel anlatılan bir sanemdim.» sözleri yine şiirin cümbüşüne çengel atıyor.

Kitap, «Bir Otel de Sizin Adınız» şiiriyle açılıyor. «Tenis Topu», «Yüzme Havuzu»yla da sürgit oluyor. Bunların üstünde pek durmayacağım. Topu da «Tenis Öğretmeni» için söylediklerimden pek uzak düşmüyor. Şimdi şimdi doğrudan «Sera Oteli»ne dalıyorum. Çünkü bu şiir şairin kendi portresidir. Gerçi bir başka yerde «Ben hiç kimseyi tedirgin etmemişimdir» dediği gözönünde tutulursa «Onun her şiiri bir *autoportrait*'dir» denilebilir. Ne var bunda kendisinden yüz tane bin yüz selam çıkmaktadır.

Edip'e göre dünya koskoca, uçsuz bucaksız, aynak oynak bir oteldir. İnsanlar da oteldir. Bir otel odasında, odanın soluk alıp verişlerine yüreklerini uydurmuşlardır. Bir uzaklık, yakınlık hesabı içinde bıkmadan, usanmadan ayak değiştirirler. İki kişiseler karşılıklı oturuyorlardır. Çünkü herkes, herkes gibi karşılıklıdır.

Ay ve ey, şairimiz de bu otelin terasındadır. Ona ilk baktığınızda sırtını dönmüş, bir kağıda bir şeyler karaladığını sanırsınız ama o yazmaz, dizelerini tüm belleğine geçirir. Fotografisi de bir sandviçle bir bira ısmarladığı yani bir devinim tersliğine tosladığı anda çekilmiştir. Yaşamla du-

dak dudağa gelmek için şişeyi ağzına götürüp biradan bir yudum çekmiş, sonra da bardağa dö-
kerek içmiştir. Böylece iki tad duygusunu ilkin
birbirine karıştırmış, sonra da ayırmıştır. Ve de
yaşlı garsona bu kez : «Bana bir votka» demiştir.
Ne ki bu, çokluk cindir. Adamakıllı cindir. Ve de
nota yaprakları çevrilir gibi içilir :

Çok uzun bir cin, tekdüze bir cin
Bolerolu bir cin —Ravel'in bolerosu—
Eski sözler, yeni sözler boleroya
Böylesi ne iyi —iyi misiniz?
Yaşam ne iyi, ha ha ha.

«Sera Oteli»ne şıpı şıpı bir yaşam felsefesi gö-
züyle bakılmalıdır. Kitabın ilk şiirlerinde bile ya-
şamın zamansız bir şaka olduğu fısılanmıştır. Ya
da insanları kanadı altına alan bir gökpapatya-
ya benzetilmiştir. «Bahar Sezgisi»nde ise bakma-
nın gölgesi diye tanımlanır. Bir güvercinin, boş-
luğu cennet gibi oymasındır bir bakıma da. Ya da
anılardır, yani her şey, her şey ve hiçbir şey.

Edip yaşamı bir yaz mevsimi de sayar. Evet
yaşam giysiler, şapkalar, eldivenler, mayolar, de-
niz toplarıdır. Camgöbeği bir bluz giymiş, saçları
alagarson, esmer bir kızdır. Uyyy, yaşam sadece
bunlar da değildir. O aynı zamanda gülen aslan-
dır. Yaban yaseminleri, orkideler, açalyalar, sarı
salkımlar, fulyalar, güneş gülleri yani, cik cik cik,
doğanın kanatsız kuşlarıdır.

Yaşam her şeyden önce de sevgidir. Gelge-
lelim, insanların sevgiyi sevgiyle yıktıklarına ina-
nır Edip. Ona göre aşk birlikte yaşamak, yaşamı
birlikte süslemektir. Büyük aşklar ise sevmeme-
nin içgüdüsel bir çılgınlığıdır. Bir de var ki, aşk-

lar birbirlerine benzemediği vakit varolurlar. Şiir-
de yaşamın bir orkestra olduğu da açıklanır. En
önde borazanlar, daha arkada yaylı ve nefesli
sazlar, gitarlar, obualar, ziller. Açık kalmış bir
piyanodan yükselen sol la si do sesleri de mut-
luluğu bütünler.

Piyano motifi «Phoenix Oteli»nde de çıkar or-
taya. Otelin bahçesinde, çimenler üzerine bir pi-
yano kondurmuşlardır. Her gün otel müşterile-
rinden biri çalar. Yalnız piyanonun sesi kolay ko-
lay duyulamıyordur. Çünkü çalanlar, çalarken
besteliyorlardır. İlk yepyeni bir müzik yaratı-
yorlar, sonra da o müzik onları yaratıyordur. Kon-
ser bitince de piyanist olsun, dinleyiciler olsun, ye-
niden yaratıldıklarına inandıklarından, Otele cam-
bıl cambıl dönüyorlardır.

Sera Oteli'nin kavasası ise yaşamı bir flavta eş-
liğinde başka bir flavta sanmaktadır :

Flavta flavta flavta

Bir tını olsun yok mu

Sonunda Edip Vişne Bahçesi'nin o 87 yaşın-
daki pinpirik uşağı Firs'e çağrı çıkarmak zorun-
da kalır. O da tin tin yaklaşıp : «Gittiler, beni
unuttular. İşte yaşam geldi geçti. Sanki hiç ya-
şamamış gibiyim,» der. Şu var ki Edip de, ona
yardımcı olmak için birtakım adamların kır yol-
ları sandığı, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte
yalnızlığın örtüsünü kaldırır ve şu sözlerin önü-
nü açar :

— Yaşam boşluğa takılmış bir tenis topudur.
Boşluğa ve zamansızlığa takılmış ve öylece kal-
mıştır.

MUTLULUK

Yedi Bilgeden biri olan Solon, zenginliğiyle ünlü Krezüs'ün (İ.Ö. 560 - 540) sarayına gittiği vakit Lydia Kralı onu büyük alaalaheylerle karşılar ve de ona hazinesini göstererek der ki :

— Ne kadar zengin ve mutlu olduğumu görüyor musun?

Para mutluluk artırıcı bir etkindir ama çokluk insanlardaki bütün erinci silip götürür. Doğrusu, zenginlikten daha çatapatlı durumlar da vardır. Çinliler 33 mutlu zaman saptamışlardır ki çocukları bunların esenlik verip vermeyeceği üzerinde kuşkuya düşer. Çinli filozof Chin Shengt'an bunların başına, insanların terden yapış yapış olduğu, ağızlarına bir lokma bile sokmak istemediği bir günde birdenbire indiren yağmuru yerleştirir. Ona göre, iyisinden zom olduğu bir anda bir dostun kendisine bir düzine kadar maytap getirmesi de insanı mutlu kılar. Çünkü onları tutuşturunca kükürt kokusu burun deliklerine çengel atacak ve beynine antresini yapıp kendisini dazıradazır ayıltacaktır.

Japonları mutlu eden şeyler daha başkadır. Kiminin, nehirden aşağı doğru inen bir gemiyi görünce, içi içine sığmaz. Okuması yazması olanlar ise beyaz ve lekesiz Mişinoku kağıdına ince bir

kalemle yazılmış bir mektup karşısında kendinden geçer. Kimilerinin mutluluğu ise pek tuhaftır. Bunları da beyaz ama sırtı siyah bir kedi büyüler. Akık alınlı öküzler de pek geçer akçedir. Hele karnı, ayakları ve kuyruğu beyaz benekliler baş üstünde taşınır. Atlar da doru ya da külrengi olursa tatlı tatlı sevilir. Ayakları ve yeleleri açık demirkırı olanların yeri de büyüktür.

Yaz ortasında kapı, pencere açık yatılırken gökyüzünde aydede görülürse bu da tirimini bir mutluluğa yol açar. XI. yüzyıl yazarlarından Sei Shonagon ise, tam tersi, karanlık gecelerden hoşlandığını yazacaktır. Al karanfil giysi giymiş kadınlar da insanın yüreğini hop ettirir. Saçların ensede topuz yapılması ise çoklarının şekerini artırır. Çünkü bunlar, saçlar dağıtıldığı vakit tüm uzunluklarının ortaya çıkacağını düşünürler. Kimi erkekler de kadınların dişlerini siyaha boyamasını ister. Bu Japon işi süslenme onları cansız oynatır.

Sei Shonagon'u erik ağacının çiçeği de deli eder. Hele kırmızı erik çiçeklerini koyacak yer bulamaz. Ona çiçek açmış bir kiraz dalı da fiyango saattir yaşatır. Nedir, bunun taçyaprakları geniş, yaprakları da vişneçürüğü olmalıdır. Hevenk hevenk dökülen nevrüzotu çiçekleri de gerçekten mutluluk vericidir. Yaban yasemininin ak-rabası beyaz çiçekli Unohana ondan bir aşağı gradodadır ama, o da en iyi mevsimde yetiştiği için insanı anabadula eder. Hele yapraklarının arasına bir kukumav saklanmışsa, oh kekâ, yeme de yanında yat.

Shonagon, göllere de biter. Hase tapmağına giderken —Japonlar da tapınaktan dışarı çık-

maz— Katsuma ve Niheno göllerinin üstünde kuşların uçtuğunu seyretmek başlıbaşına bir kurtuluştur. Yamato'daki Susuz Göl de gözü sürmeli bir madamangodur. Çünkü bu ad ona çok uygundur. Yazarımız Hidrelleze de büyük yakınlık gösterir. Hiçbir bayramı onunla karşılaştırmaz. O gün su zambaklarıyla yaban karanfillerinin kokusu birbirine karışır.

Hıyarşembe, çam, söğüt, portakal ağaçlarından da büyük büyüler yükselir. Çinden gelme alıc ağacının bayağılığı bilinirse de, güzbeyinde tüm ağaçlar keltoş olduklarında o, koyu kırmızı yapraklarıyla çevreyi ateşe verir. Gerçekte Shonagon' u mutlu kılmayacak bir şey yoktur. Kağrı güden bir arabacı uzun boyluysa, saçları güneşten solmuşsa, yüzüne de bahar çalınmışsa bu, onun içini aydınlatır. Hele adamın yüzünden zekâ akıyorsa ona bütün bütüne değer gösterir.

Japonlar «dar ve uzun giysi,» diye anılan giysinin adından da mutluluk devşirirler. «Bol paça pantol» adı da onların pek hoşuna gider. Bunlardaki kemerin genişliği, uzunluğundan büyüktür ki, bu da ayrı bir mutluluk nedenidir. Bunlara karşılık ceket adını burunlarlar. Onlara delikanlı giysilerine denildiği gibi «uzun kuyruk» adının verilmesini isterler. «Çin mantosu,» da onları açmaz. Onun yerine «kısa manto» teriminin kullanılmasını yeğlerler.

Doğa, Çinlilere göre de bir mutluluk jeneratörüdür. Onlar da erik dallarında estirikli bir dü-rüm bulurlar. Kokularına da bayılırlar. Çam ve bambu ağaçlarında da şiirsel bir yan vardır. Lin Yutang'a göre, Çinliler bunlara «Kışın Üç Dostu»

adını verirlermiş. Bambuyla çam her zaman yeşil, erik de kışın sonunda çiçek açtığı için tutulurmuş. Ne ki, bambunun gerçek değeri gövdesinin ve yapraklarının çitkırıldımılığındanmış.

Çinliler söğüt ağacına da düzen saçan bir dişi gözüyle bakar. Chang Ch'ao (XVII. yüzyıl ortaları) onu insanı sahneden düşüren dört nesneden biri sayarmış. O, doğada her varlığın kendi yapısına uygun bir yaşam sürmesini de istemiş. Bu yüzden kuşların kafese, balıkların da akvaryuma kapatılmasına karşıymış.

Çinliler çamların körpelerini değil, yaşlılarını yeğ tutar. Onların yaş yaşadıkça görkemliği artarmış. Yani sessizliğin, yüceliğin ve de yaşamdan uzaklaşmanın simgesi olurlarmış. Kendi tenhasında oturmayı sevenler hep onları ararmış. Çamlar, pımpirik bilgiler gibi her şeyi anlarlar ama ağızlarını açıp bir şey söylemezlermiş.

Çinliler kedilerin, köpeklerin ve tüm evcil hayvanların dostluklarından mutluluk çıkarmasını da bilir. Nedir, kurbağa vıraklamalarından, cırcırböceği ile ocak çekirgesi zurna peşrevinden daha büyük haz alırlar. Erik ve çam ağaçlarının verdiği mutluluğu ise ancak leyleklerde bulabilirler. Leyleklerin, dahası balıkçıların bir bataklık kenarında kıpırdamadan durmalarına da büyük alkışlar tutarlar. Bu kuşların ağırbaşlılığı, beyazlığı ve temizliği onlarda leylek ya da balıkçıl olma isteği uyandırırırmiş.

Chang Ch'ao da tan'atma zamanlarındaki kuş cıvıltıları karşısında kesik kerem kesilir. Sabahları yüzünü yıkarken ya da çay içerken kuşların ıslıl ıslıl tüylerini çat burda çat orda dolaştırmalarından da büyük sevinçler damıtır. Gözü, daha bi-

rinin üstünde kalmadan bir başkası dikkatini çeker. O, solmuş çiçeklere, batmak üzere olan aya ve genç yaşta şanlı ölüm köprüsünden geçen kadınlara bakmanın doğru olmadığına da inanır. Dünya yakışığı kadınlara da ancak sabahleyin boyandıklarından sonra yaklaşmayı öğütler.

Ona göre güzel kadınlar çiçeklerden değerlidir. Çünkü insan dilinden anlarlar. Ama çiçekler de güzel kadınlardan üstündür. Çünkü onlara kokularını verirler.

Doğrusu bütün bunlar küçük mutluluklardır. Ama gerçek mutluluk da bu küçük mutlulukların birikiminden başka nedir ki!

Bertrand Russell de dostlarının uyduruk kitaplarını okumak zorunda kalmadığı, onların vıdıldıklarına kulak vermediği vakit, dünyada mutluluk diye bir şeyden açılabileceğini yazar. Buna karşılık, kendi içinin sesini dinlediği, dış memleketlere yolculuk ettiği ve de bahçıvanıyla çene yarıştırdığı vakit cop, mutluluk içine düşer.

Fransız yazarı Alain de aşağı yukarı aynı şeyi söyler :

— İnsanın mutlu olmak için az-biraz kendini sevmesi, kendisiyle iyi geçinmesi gerekir.

TERAZİ

Marc Twain öykülerinden birinde saatçileri gündeme getirir. Bozulan saatini bir düzineye yakın saatçiye gösterdiği halde hiçbiri o minnacık zamanölçere eski sağlığını kazandıramaz.

Saat, ilk onarımdan sonra ileri gitmeye başlamış, iki ay içinde de 13 gün öteye fırlamıştır. Sizin anlayacağınız, ekime daha elveda çekmeden, kasım ayının karlarıyla omuz öpüşmüştür. İkinci saatçiden sonra da alet, bu kez geri kalarak Twain'e trenleri kaçirtma yolunu seçer. Üçüncü onarım saatin, günün ilk yarısında, havlaması, hırlaması, öbür yarısında ise pineklemesi olayını işler. Ne ki, 24 saatin sonunda vefalı zamanölçer arkadaşlarının bulunduğu yerde boy gösteriyordur. Dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci saatçiler de aşağı yukarı aynı sonucu sağlar. Birinde saat, Londra maratonunu 2 saat 10 dakika 25 saniyede koşarak Türkiye rekorunu kıran Mehmet Terzi gibi birden hızlanıyorsa da sonra zınk diye duruyordur. Bir başkasında akreple yelkovan 10 dakikada bir, güreş tutmuşcasına, birbirine kenetleniyordur.

Sekizinci ve son saatçide ise işin rengi değişir. Yazarımız, saatçiye dikkat edince onun eskiden tanıdığı ve saatçilikle ilgisi bulunmayan bir

goril olduğunu çakar. Adam daha çok buhar makinesi işçisi olabilecek tiptedir. Kaldı ki, saati inceledikten sonra söyledikleri de bunu doğrular :

— Bu saat buhar kaçırıyor. Güvenlik kapağını açık tutun.

Doğrusu, dünyanın en uzun, en çapraşık işi anlamaktır.

Az anlamak, çok anlamak, leb demeden anlamak, görmeden anlamak, tenhasında anlamak, kalabalıklarda anlamak, ağıraksak anlamak. Üsküdar'ı geçtikten sonra anlamak, yektahtada anlamak... Anlamanın çeşitlerini say say biteremezsiniz.

Kiminin güzel dediği şey, berikini hafakanlara boğar. Ya da tam tersi, birinin kıtıpyoz dediğine bir başkası ise pırıl pırıl parlayan Keşmir derisi mührünü basar. Kimi yazarlar ise aralık aralık doğru yargılara varırsa da, aralık aralık bunun üstesinden gelemez.

Baudelaire, Fransız ressamı Delacroix'yı göklere çıkarırken yanılmamıştır da Guy Constantin'in ressamlığından açtığı vakit çuvallamıştır. Gide de, Léautaud'nun koyacak yer bulamadığı kitaplar için şöyle der :

— Sürgüne gitseydim ve yanıma on kitap alabilecek durumda olsaydım onların hiçbirine yüz vermezdim.

Gelin görün ki, bir başka zaman da Léautaud'yla buluşmaktan büyük hazlar aldığını açıklamaktan çekinmeyecektir.

Namık Kemal'in de bunlardan parlak durumda olduğu söylenemez.

O da, Hamid'e yazdığı bir mektupta (21 şubat 1876) Fénelon'un *Telemak*'ını Türkçeye çeviren Yusuf Kâmil Paşanın, Molière çevirmeni Ahmet Vefik Paşanın, bir de «edip» diye ortalarda dolaşan Sami Paşanın haşarattan başka bir şey olmadıklarını belirterek bunların yazılarını okumaya gönül indirmemesini öğütler. Ziya Paşa Harabat adındaki güldestesini yayınladığı vakit, de oklarını ona çevirecek ve *Divan*'ı, Tömbekici Acemde yedi kuruşa satılan VII. yüzyıl Arap şairlerinden Hassan Hazretleri dururken seçkiye Üsküdarlı Hakkı ile Nevres Delisinin alınmasına ateş püskürecektir.

Pes, bu durum karşısında sanatçı ne yapsın?

Gecesini gündüzüne katarak yarattığı yapıt için okurlardan gelecek en küçük bir hıkmık'a bile eyvallah çekecek olan şair, çevresinden, vurdumduymazlıktan başka bir şey görmezse içi çürümez mi?

Nazım Hikmet, Memet Fuat'a yazdığı bir mektupta şöyle der :

— Eğer *Manzaralar*'ı anlayışında ve sevişinde, evladın babaya duyduğu sevginin büyük payı yoksa ve okuyucularımdan bir kısmı, onu senin anladığın gibi, yani benim anlatmak istediğim gibi, onu anlayabilirlerse ve severlerse 5 yıllık emeğim boşa gitmemiş olur.

Sözün özü, insanların çoğu birtakım kurallara, önyargılara göre yargıda bulunur. Kimileri sanatçıların kırlağan ve eprimiş düşünceleri savunup savunmadığına dikkat kesilirken, kimileri de onların günün modası sloganlar atıp atmadıklarını gözetlerler.

Bu, aşığı yukarı her ulus için geçerlidir.

1919 Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan İsviçreli ozan ve romancı Carl Spitteler, Almanların tam böyle bir bağdaş içinde olduklarını, kendi uslarına göre değil, kuramlara, ilkelere göre yargı kestiklerini vurgular. Ona bakılırsa, Almanlar bir yapıtın görkemli ya da dandini olmasını umurlamazlarmış, sadece, yapıt, ona güzel olmaya izin veren tanımlara uyuyor mu, uymuyor mu, onu araştırırlarmış. Bir şey daha yaparlarmış, şiir eleştirilerini okur da, şiir okumazlarmış.

Hani, bizim ulusumuzun da şiir okuduğı pek söylenemez. Bu yüzden de şiirden anladığı çok su götürür. Şairlere sorarsanız, şiirden yalnızca kendileri anlar. Eleştirmenlerse bu ötürşahı, yani ıtır çiçeğini elden kaçırmak istemezler. Ataç da «Şiirden şair, resimden ressam anlar, eleştirmen değil» lafına pek bozulur. Okurları kendinden yana çekmek için de karşılarında parapençe kesilir :

— Şiiri eleştirmen anlayamaz demek, okurlar anlayamaz demektir.

Öte yandan, şairlerin de şiiri ne dereceye değin doğru tarttıkları kuşkuyla karşılanmalıdır. İşin işçilik yanını bilmek, onlara bir kavrama kıvraklığı verirse de çoğunun kıskançköpek olduğu, birbirlerini dikizlemek ve gırtlaklamak için yığın kulelerine tırmandıkları da unutulmamalıdır.

Burada bu kez de Ataç'a bir aferinbad çekeceğiz.

Çünkü eleştirmenlerin de şairi, öykücüyü kiskanabileceğini dile getiren odur. Ne var, onlara yani günde yedi kez krallıklarını ilan eden eleştirmenlere, doğru yolu göstermekten de geri kalmaz :

— Şair, öykücü olamadığım için yılların geçiremediği bir sızı vardır içimde. Birtakım kitapları okurken, 'Ben de yazabilseydim böylelerini' derim. Ama içimde bu duygu uyandı mı, bilirim o kitabı beğendiğimi, yazanı överim. İmrenmedir bu, kıskanma değil. Ama imrenmeyle kıskanma birbirinden büsbütün başka iki duygu mudur?

Şimdi de lafı orta yerinden alalım.

Bütün bu mırmırık bozanın gerisinde «anlamak», diye bir şey vardır. Şap şap kalabalık şiire gıdım gıdım yaklaşıp da, yukarda, herkesin boyunun yetişemediği yerde onun belli ve değişmez bir değeri yatar.

Ama bu, şiir denilen kanatsız kuşa kimsenin uzanamıyacağı anlamına gelmez. İyi bir kuyumcu, parmaklarının arasına aldığı vakit altının kaç ayar geldiğini nasıl şipşak çıkarırsa, usta bir anlayıcı da şiirin gradosunu saptamakta hiçmihiç zorluk çekmez. Ne ki, bu gibilerin, anlamak yolunda, her şeyden önce şiiri yüreklerine sokmayı bilmesi, onu anlamak istemesi gerekir. Yani şiirle oturup, şiirle kalkmalı, onunla parımıçipanka olmak için ellerinden geleni yapmalıdırlar.

Sonunda terazileri, balbademleri yine ekşi tartarsa, bu kez de işin kımpeşliğini, başka yerlerde değil, kendi içlerinde aramalıdırlar.

Gelgelelim ki gelgelelim, buna kimseler yanaşmıyor.

KEDİLER

1957 şubatının ilk gecesi bir adam, kısa boylu pijaması içinde, sabahlara değin Tarlabası Cad-desinde «Ofelya, Ofelya» diye çığlıklar atmıştır.

Bu adam Yeditepe dergisi yönetmeni Hüsa-mettin Bozok'tur ki, Tedü'lerin kendisine birkaç hafta önce armağan ettiği, dünya yakışığı bir ke-diyi, evden kaçıp gittiği için aramaya çıkmıştır.

Kedilerin evlerden kaçtığı çok sayılmıştır.

Bugün denememize konuk inecek olan Bayan Kübra Ataman'ın Efe adlı kedisi de cızlamı çek-miş ve on bir ay hiçbir biçimde ortalarda görün-memiştir. Sonra da bir gün, mav mav mav, hiçbir şey olmamışcasına, kollarını sallaya sallaya eve dönmüştür. Şu var ki Bayan Kübra ona : «Kızım nerelerdeydin, nerelere saklandın?», diye en kü-çük bir sitemde bulunmamıştır. Kaldı ki sözleriyle onu çalı kuşağı etse bile Efe'nin ona karşılık vereceği çok su götürür. **Kına** adlı kedisine de hiç sitemi olmamıştır. Çünkü o da sırra ayak basmış yalnız ondan önce Ataman ailesine **Tilki**, **Samur**, **Rübina** ve **Minik** adında dört yavru yapmıştır.

Fransız yazarlarından Paul Léautaud'nun ke-dileri de sık sık evden uzaklaşır. Sonra gelirler karınlarını doyurup yine ortallardan silinirler. Ne-dir, **Çinli** adlı kedisi de firar oyunu oynadığında

Léautaud hüngür hüngür ağlamıştır. Sonra da kendini Plessis - Piquet Sokağına atarak her yeri tartak martak getirmiştir.

Léautaud tam bir kedicidir. Paris banliyösündeki evine uğrarsanız, bir sürü kedi köpeğe raslarsınız. Günlerini dışarda besinsiz ve barksız kalmış hayvanları düşünmekle geçirir. Mercure yayınevinde çalışırken, sokakta, çarşıda yürürken akli hep onlardadır. Onda öyle bir acıma duygusu vardır ki, bir kediye iki, üç kez yiyecek verse artık onun mecburu sayar kendini. Hele evdeki kedilerinin yatak, kanape, koltuk üstünde yaylandıklarını gördükçe kalbi sıkışır ve : «O berduşlar da şimdi burada halının üstünde olsalardı» diye hayıf yağdırır.

Kısacası yazarımız çok demez, yok demez, nesi var nesi yoksa tümünü kedilerine yedirir. Seine nehri kıyısındaki sahaflarda içini titreten bir kitapla karşılaşsa da paralarını kedilere saklamak için ona yaklaşmaz. Unutmadan, yaşamı boyunca sıcak bir sabahlık düşlediği halde kendini ondan da açıkta tutmuştur.

Léautaud kendini bir kız kurusuna, bir kedi-köpek anasına benzetir. Onlarla saklambaç oynar ya da yarışır. Onları Goncourt Ödülüne de yeg tutar. Sevgililerinden de çok sever. Hastalandıklarında kafasının içi karışır. Bronşit olduklarında boyunlarını iyotlu pomatla ovar. Onlar da hasta olduklarını çaktıkları gibi kendilerinden esirgenmeyen özene de teşekkür atarlar.

Léautaud kedilerini çokluk etle ya da karaciğerle besler. Ciğerin kilosu 200 frank olsa da alınır. Çinli arada bir, birinci sınıf Bourgignon etiyle şımartılır. Riquet de beyaz tavuk etiyle sevin-

dirilir. İlk kedisi **Yuvarlak** da hep ciğere ortak koşulmuştur.

Cinli'nin çenesi düşüktür. Mır mır mır, ağzı kapanmak bilmez. Efendisi çağırınca, dışarda da olsa, alap şalap koşar gelir. Ve yine mır mır da mır mır. Léautaud yatınca o da küçük vayvillimler ve çeşitli arylalarla kendini onun yanına atar. Yatak, kedilerin çoğuna açıktır. 28 Mart 1925 cumartesi günü **Günlük**'te ayrıntılı bilgi harmanlanmıştır :

— Hemen hemen her akşam **Riquet** gelir yastığımın üstüne yatar. **Bibi** arkamdadır. **Laurent** da ön tarafımda. **Madam Minne** ile **Lolotte** da ayak ucumda. Şimdiler, eski kedilerimden sadece **Bibi** ile **Laurent** kaldı. Dün gece yattığımda **Riquet** yatağa gelmek için acele etti. Mırıldanmalar, tos vurmalar, başını yanağıma sürmeler gırlaydı. Boyuna bana sokuluyor, ya da benden geride duruyordu. Yüzümün içine girebilseydi, onu da yapardı. Bütün bu gösterilerden sonun sonunun uzak olmadığına vardım. Öylece uyumuşum. Gecenin birinde, uykumun ortasında uyandım ki **Riquet** yanımda yok. Elektriği yaktım. Döşemeye upuzun yatmıştı. Ama daha yaşıyordu. Aldım yine yastığa uzattım. Az biraz sonra, sabahın dört buçuğunda ölmüştü. Yatağımın yanındaki konsolun üstüne bıraktım. Büyük bir dost yitirmiştim. Akşamları dönüş saatimde, bahçenin parmaklığı önünde, beni bekleyen tek kedim oydu. Geç kaldığım zamanlar evle parmaklık arasında mekik dokurdu. Başka bir yerde gecelediğim vakit de, hizmetçim onu eve girmeye kandırmak için çok zorluk çekerti.

Minnette de Léautaud'nun yatağında sabah yedide ölmüştür. Öbür kedilerde olduğu gibi de son soluğunda kalkıp dolaşmamıştır. Léautaud onu II. Dünya Savaşı sonrasında Luxembourg Parkından devşirmiştir. O da ona **Çinli**'yi doğurmuştur. Ne ki, **Çinli** annesinin ölüsü eşyasız ve sobasız bir odaya taşındığında, vaaaşşş aman Allah, arkasını dönüp gitmiş, bir damla gözyaşı bile dökmemiştir.

Yazarımız, kimi kediler gece yarısından sonra gelir diye sokak kapısını 24 saat açık tutar. Sabahları da onların karınlarını iyice doyurmadan işe gitmez. Öğleyin de onlara bakmaya gelir. Bu yüzden her vakit işine yarım saat geç kalır. Yalnız 7 Ocak 1908 sabahı, bir kez **Mercure**'e tam vaktinde, saat dokuzda yetişmiştir.

Denememizin önünü açmak için burada yeniden **Bayan Kübra**'nın kedilerine çağrı çıkaracağız. Kediler akşamları, **Kübra**'nın babası **Bay Yusuf Ziya**'yı tam bir suskunlukla beklerler. Kapının arkasında boylarına, güçlerine ve de aralarındaki aşama sırasına göre sıraya dizilmişlerdir. Kapının zili çaldığı vakit hiç oralı olmazlar. Çünkü **Bay Yusuf Ziya**'nın çalışını tanıyorlardır. Onun zile dokunduğunu işitir işitmez mav mav korosunu başlatırlar.

Doğrusu bir ara, **Beylerbeyi**'nde otururken, kedi patlaması olmuştur. İçerde ve dışarda 15-20 kedi alay gösteriyordur. Evin kraliçesi de **Gümüş**'tür. **Virna Lisi** gibi süzgün bakışlıdır. **Beylerbeyi**'nden **Paşalimanı**'na taşınıldığında yalnız o alınmış, ötekiler bırakılmıştır. **Gümüş** akıllı ve insanseverdir. Gururludur. Hırsızlığı hiç saptanmamıştır. Bütün ev onundur. İsteddiği yerde, istediği gibi yatar. 1983'te yaşını doldurarak ölmüştür. Bir

mevsimde Genç Osman, Efe, Duman, Mercan, Kül adında beş yavru armağan etmiştir ki Kül portakal rengi gözlü, mavi-gri tüylüdür. İran kedilerini andırır. Ne ki, Gümüş doğum yaptıktan sonra tüm yavrularına düşman kesilmiş onlara merhabayı bile kesmiştir. Yemek tabağını da ayırmıştır.

Gümüş'ten sonra kraliçelik Cin Jackson'a geçer. Cin'in adını, cinliğinden ötürü Kübra'nın anesi Bayan Hazel Ataman koymuştur. Kübra ise ona, Amerika'ya yaptığı bir yolculuğun anılarına dayanarak Jackson adını bağışlamıştır. Böylece kedi Cin Jackson olmuştur. Siyah - beyaz kısa tüylüdür. Bir gözü mavi, bir gözü sarıdır. Mavi gözlü beyaz kedilerde görüldüğü gibi bir kulağı sağırdır. İki kez yavruladıktan sonra rahmi alınmıştır. Ne ki, yumurtalıklarına dokunulmadığı için hiç semirmemiştir. Sadece yaşı uzamıştır.

Kübra kedilerini çokluk istavritle besler. Ama Cin Jackson çiğ balık yemez. İşkembe hiç yemez. Karaciğerin de pişmişine yaklaşır. Bunun için Kübra tavuk ciğeri pişirir, ekmekle karıştırıp ezer. Öyle verir. Cin Jackson pastadan, krik - kraktan da hoşlanır. Oturunca bir paket Panko jipsini kıtır kıtır yer. Şamfıstığı, çikolata da yer. Baklava bulduğunda da kaçırmaz. Çok oyuncudur. Hiç tek durmaz. Koca koca patiler. Tasmaşı da vardır. Kübra onu, köpek gibi tasmaşından tutup Kuzguncuk'ta geziye çıkarır. O da Gümüş gibi burun asmaya bayılır. Evde yemek gecikse hiç müdahane etmez. Başıp gider. Yani hiç yılışık değildir. Ama hastalanınca bütün ev ayağa kalkar. Gece yarısı veteriner çağrılır. Gündüz de Selimiye'ye

taşınılır. İğneleri yapmak da —Eczacı olduğu için— Kübra'nın teyzesine düşer.

Kübra'nın kedileri de değişik adlar taşır : **Portakal**, **Uzunçorap**, **Elsa**, **Boy Friend**, **Moris**, **Susam**, **Panda**, **Kütkuyruk**. Bu sonuncusu adını, sokak kapısına kuyruğunun ucunu kaptırdıktan sonra alır. Bu işte Bay Yusuf Ziya'nın büyük yardımları olmuştur ki yardımdan sonra bütün ev halkı onun üstüne yürümüştür. Bereket, kuyruktan hiç kan akmamıştır. Duyduğu acı da —bu, bilimsel olarak bilinir— anlık acıdır.

Kübra **Korsan** adlı kedisine ebelik de etmiştir. Nedir, ebelerin şahinbaşı Fransız yazarı **Collette**'dir ki **Fanchette** adlı kedisinin karnını nasıl boşalttığını şöyle anlatacaktır :

— **Fanchette** sepetinin içinde titriyor, davul gibi şişmiş karnına kulak kabartıyor. Az biraz sonra yavrulayacağını çaktım. Gecenin çok geç saatinde de bir «mooooo» işittim. Koştum. Hızlı hızlı soluklanıyordu. Patilerini güç bela avuçlarımin içine bıraktı. Çok güzelleşmiş ve büyümüş gözlerle baktı. Sağa sola mırımlar dağıttı. Birden avucumdaki patiler kasıldı. Yeniden bir sıkıntı «mooo»su. **Mélie**'yi çağırmak için ayağa kalkmak istedim. Davranır davranmaz **Fanchette** de bitkin bir halde doğrulmak ve koşmak istedi. Bu, onun bir alışkanlığıdır. Korkuya kapılmıştı. Gitmekten caydım. Biraz iğreniyordum ama, ona bakmamaya karar verdim. 10 dakikalık bir dinginlikten sonra durum yeniden ağırlaştı. Kâh kısa «frrr, frrr»lar, kâh korkunç «mooo, mooo»lar işitiliyordu. Gözleri çukurlarından fırlamıştı. Çırpıyor, kasılıyordu. Başımı döndürdüm. Yeniden mırıltılar, hırıltılar. Sepet içinde boyuna yer

değiştiriyordu ki bundan bir şeyler olacağını çıkardım. Zavallı kedi tek bir konumda kalamıyordu. Yeni bağırırlar. Patileri avucumu tırmalıyordu. Üç benzer evreden sonra tam bir dirlik, düzenlik. **Fanchette** iyisinden boşalmıştı. Küçük işlerini hale, yola koymasına meydan bırakmak için kalktım, geceliğimle mutfığa, süt getirmeye se-yirrttim. Elimde fincanla döndüğümde harap ve tü-rap durumundaki **Fanchette**'in yüzünde anne ol-manın mutluluğu okunuyordu. Beyaz ve gülpem-be karnının üstünde üç küçük yavru yeralmıştı. Kurşuni - siyah desenli üç sümsük analarının me-mesine yapışmıştı.

Burada kediler birbirine karışacaktır ama biz burada onları birbirine karıştırmamak için değil, fırk fırk eden olayları sıraya dizmek için bulunuyoruz. Diyeceğim, Kübra'nın bir de **Tekir**'i vardır. Beyaz üstüne kurşuni yamalıdır. Eli maşalı ve kurnazdır. Balıkları arkadaşlarının ağzından kapar. Yüklenip oda kapısını da açar.

İmdi sıraya ikinci konuğumuz Bayan Fatma Oran geçmiştir. Çünkü onun da **Bekir**'i —ki o da bir tekirdir— işgörür vezirdir. Musluğu ağzıyla açıp su içer.

Fatma, ünlü senaryocu Bülent Oran'ın kızıdır. Bülent, kızında kedi sevgisinin gelişmesi için her şeyi yapmıştır. Kurtuluş'ta otururlarken —apartmanın en üst katındadırlar— 17 kedi biriktirmiştir ki hayvancağızlar sık sık sokağa fırladıklarından günde birkaç kez sayılıyorlardır. Kimi zaman kedi saymaktan sinema saati bile kaçırılıyordur. Bülent'in Gayrettepe'deki kedisi **Zubin Mehta**'ya gelince, o gerçek bir sinir küpüdür. Boyuna ilaç yutturulur. Günde iki hap. Yola çı-

kılacaksa bir hap daha. **Zubin**'in ilk zamanlar arka ayakları tutmuyordur. Sevgiyle iyileşmiştir. Fatma onda, şizofreniye tutulanları düzlüğe çıkaracak bir güç de görür. Çünkü kedide öyle bir odak noktası oluşuyordur ki kendisiyle köprü kuran hastaların tümü salon dünya rekorunu kırarak altın madalya alıyordu.

Ama biz pertavsızımızı asıl **Bekir** üstünde tutalım.

O, Fatma'nın kibar nazlısıdır. Annesi Dostoyevski'nin **Budala**'sındaki Nastasia Filipovna'dır. Yani çok soyludur. Buna karşılık **Bekir** anasına hiç çekmemiştir. O, kaba sabadır. Arabesk'tir. Hoyratlığı ve paspasları didiklemesi yüzünden Fatma'nın annesi onu bahçeye atmıştır. Kömür-lükte yatıp kalkıyordu. Ne ki, yastığı, yorganı her şeyi vardır. O da kendisine yapılanlara karşılık, arada bir atlıyor, anneyi bacağından ısıırıyordu.

Aşırı gradoda kendine hayrandır. Boyuna aynalarda kendini seyreder. Ankara azmanı bir kededir. Koskoca bir kafa. Küçükken, uzun süre ping - pong topuyla avunmuştur. Yemek saatlerinde eve sevgililerini de getirir. Anne kapıyı açar, önüne yemeğini koyar. **Bekir** yemez, kapıya bakar :

— Kızlar da gelsin.

Kızlar da gelir. Balkona çıkıp karınlarını orda doyururlar. **Bekir** büyük bir incelik gösterir. Kenarda durur. Yemez yedirir, içmez içirir. Çiçeklerden de sardunya ve papatyayı sever. Sevgisini de onları atıştırarak belli eder. Kırmızıya vurgundur. Bu yüzden en çok salçalı yemekleri yeğler. Yerken de başında beklemek zorunluluğu getirmiştir :

— Hadi oğlum ye. Bir daha ye. Tabakta bırakma. Bu pahalılıkta tabakta yemek bırakılmaz.

Bekir yabancılardan hiç hoşlanmaz. Eve konuk gelse verilen terlikleri kapıp kaçar. Buna karşılık kertenkelelerle oynamaya düşkündür. Onları ters çevirir, uzun uzun bembeyaz karınlarını seyreder. Sonra salıverirse de hayvancağızlar —çok küçük şeylerdir bunlar— sırtüstü yatmaktan kurumuş olur.

Bekir'de koku alma duygusu da çok gelişmiştir. Fatma'nın yokluğunda hırkasını alıp patipatiler. Kediler çokluk burunlarından yara alıp öldüklerinden Bekir yabancı kedilerle kavga ettiği vakit de bir patisiyle saldırırsa, öbür patisiyle de burnunu korur. Koşullu tepke konusunda da pek uyanıktır. Sabahları Fatma'nın gözlerini açtığı saati bilir, o anda odasında peydahlanır. Bir de şunu söyleyelim : Bekir'in alnında, her tekerde olduğu gibi koskoca bir M harfi vardır. Ağzı da mühürdür.

Fatma'nın kedileri burada biter. Burdan öte de Ahmet Köksal'ın Uğur adlı kedisi vardır ki sahenesini almak için bizi beklemektedir. Soyadı yine Köksal'dır. Evin dördüncü canlısıdır. Demirbaşa kayıtlıdır. Minnoş'un da kızıdır. Bütün yaşamı boyunca evden dışarı adımını atmamıştır. Dış dünyadan çok korkuyordur. Fareden de korkar. Sadece balkonda gezinir. Ahmet'e de sokulmaz. Zorla kucaklanacak olursa debelenip kaçar. Ama sabahları ayaklarının dibinde dolaşır. Acıktığı zaman da miyav - miyavlar çıkarır.

Evde gürültülü, patırtılı konuşmalar yapıldığında da kızar. Kendisine bıçaklar, kamalar, altıpatlılarla yaklaşıldığında ise kaşlarını çatır.

O da istavritçidir. Hem de çiğ çiğ yer. Dana man-cosunu da kaçırmaz. Ne ki, onun haşlanması gerektir. Biftek önünde ise ayağının bağları çözülür. Et suyuna batırılmış ekmeğe ancak çok acıkınca eyvallah der.

Köksal'ların evinde de kedilere pompalı adlar takılır. Hele Ahmet'in çocukluğunda, babasının sevdiği arkadaşlarının adları bağışlanmıştı: **Mumbey** (Takma addır bu), **Faikbey**.

Geldik mi şimdi de Resim Öğretmeni Bayan Sabiha Serap Akay'ın kedilerine? Bunlar üç tanedir. Birincisi **Kont**'tur ki canbazoglu canbazdır. Su dolu leğenin kenarında dengesini bozmadan dolaşır. Üstelik, suda gördüğü kendi görüntüsüne pençe atarak eğlenir. Çoğu kez de leğen-deki suda, uzun uzun kendini inceler. Yağmuru dikizlemeye de bayılır. Hele savrulan kar tanelerini patileriyle şandellediği vakit büyük keyifler alır.

Kibarlığına diyecek yoktur. Yemekten sonra ön patilerini kağıda sürterek siler. Kağıt onun gerçek dostudur. Tuvaleti için de banyoda hazır tutulan katlanmış gazeteyi kullanır. Bunun için, arka ayaklarıyla gazetenin katını açar, günahını oraya bıraktıktan sonra gazete yaprağını yenden örter. Ön patileriyle de kenarını iyisinden kapar.

Burada Colette denememize yeniden sokulacak ve bu kez bize **Fanchette**'in günah sırasındaki yüz mostrasını çizecektir :

— **Fanchette**'in yüzü dingin bir yüzdür. Hiçbir şey anlatmaz. Yalnız, iş tutacağı vakit ciddiliğe bürünür. Belli bellisiz bir üzüntü okunur yüzünde. Birden poz değiştirir. Yatarken, oturma

durumuna geçer. Gözleri bütün bütüne donuklaşır. Kalkar, üç adım atar, yeniden oturur. Sonra şipşak bir kararla sıçrar, talaş kabına koşar. Talaşları tırmalar ve hiçbir şey yapmadan durur. Yeniden bir mika surat. Ne ki, bu, uzun sürmez. Sıkıntılı kaşlar birbirine yaklaşır. Talaşı yeniden tırmıklar, patileriyle ezer. En uygun yeri arar. Üç dakika boyunca, gözleri bir noktaya saplanmış, yuvalarından fırlamış bir halde acı acı düş kurar. Çünkü az biraz peklik çekiyordur. Sonunda yavaş yavaş kalkar, büyük bir özenle kadavrayı örter. Çevresinde gereksiz tırmalamalardan sonra da bir dans başlatır.

İşte o zaman da Colette içeriye seslenir :

— Mélie, gel Fanchette'in tabağını değiştir.

Biz yine lafımıza bakalım.

Kont ağzıyla tencere kapaklarını açıp yemek tırtıklamayı da becerir. Bayan Serap'ın kocası Bay Mustafa'yı sabahları uyandırma işi de onundur. Evin bayanından : «Mustafa'yı kaldır», işareti alır almaz önce hafiften miyavlar. Sonra yatağa sıçrayıp Bay Mustafa'nın göğüs kafesinde otağ kurar. En son da, iki dişiyle, ağır çekimde, Bay Mustafa'nın göz kapaklarını açar.

İkinci kedi Bandi'ye gelince, o, Sormagir ve Pürtelaş sokaklarının birleştiği yerden, Kazancı Yokuşu'ndaki çöp bidonundan devşirilmiştir. Kont'a dişilik edecektir. Suratı palyaço suratıdır. Maskeli Zoro gibi bıyıklarından şakaklarına değin yüzünü örten bir maskesi vardır. Yüzünün geri kalan bölümü ile göğsü ise beyazdır. İlk günler Kont onu adamakıllı kıskanır. Çünkü dişi kedilerin varlığını çakacak yaşta değildir daha. İlkin açıkça, evdekilerin bozulduğunu görünce de,

gizlice marizler. Hele bir gün bizim Refik Ulu'nun **Tomi** adlı köpeğini —eve konuk gelmişlerdir— hal-laç pamuğu gibi atmıştır.

Gençyazda bu kıskançlık iyisinden artar. Kont bu kez de bir yolunu bulup yukarlara değin tırmanan erkek sokak kedilerini kovalar. Amanin amani, **Bandi**'ye nasıl kocalık yapması gerekeceğini hiçmihiç bilemiyordur. Yani **Bandi**'nin üstüne tırmanıp ensesini ısırıdıktan sonra öylece donup kalıyordur. Evdekiler işini kolaylaştırmak için bir gün **Bandi**'nin yanına bir sokak kedisini salarlarsa da işin ortalık yerinde salona antresi yaptırılan Kont oturup güzel güzel ders alacağına —gerçekte erkek yavrunun dişilere uyum sağlayabilmesi için deneyli bir erkek kedinin uygulamalı öğretiminden geçmesi gerekir— hışım-la onlara saldırır. Daha doğrusu, öfkesini erkek kediye değil **Bandi**'ye yöneltir. Ve de ortalığı tüy yumaklarına boğar.

Ayıplar ona ki, **Bandi** yine bir zamanını bulup sokaktan biriyle evlenince ortaya **Funny Boy** çıkar. Ki o da Bayan Serap'ın üçüncü kedisidir. Suratı marsık mı marsıktır. Yalnızca ponpon gibi duran bıyık kökleri beyazdır. Evdekiler onu kuyunlarında ısıtarak büyütürler.

Burda bir öykü yatıyor.

Funny bir gün bir kaza geçirir. Başrol bitişikteki komşu Bay Yorgo'dadır. Bir akşam eve çakırkeyf dönünce odanın açık duran penceresini kapamak istemiştir. Camın kenarında oturan **Funny**'yi görmediği için de pencerenin çerçevesi sevgili kedinin ön ayaklarına inmiştir. Bay Yorgo buna çok üzülür. Artık her gece, meyhane dönüşü, **Funny**'nin gönlünü almak için, ona özel bir

şeyler getirmeye başlar. Lafı uzatıyoruz ama bunu yapmadan hiçbir şey anlatılmış olmaz. Gel zaman, git zaman Funny'nin patileri iyileşir. Nedir, Bay Yorgo'nın eve döndüğü saatlerde, kordorda, sağ patisini —ezilen pati budur— kaldırıp onu yine öylece bekliyordur. Kimi zaman da unuttuyor, sağ ayağı yerine sol ayağını kaldırıyordur. Giderek evde bir şey istediği vakit patilerinden birini kaldırmayı alışkanlık haline getirmiştir

Funny büyüdükten sonra sokağın tüm dişilerinin ardına düşer. Gelgelelim o da, babası gibi o pek bilinen işi nasıl kotaracağını kestiremiyor. Aralıkta kimi erkek kedilerin ona bir diş gözüyle bakıp saldırdığı bile oluyordur.

Git, git Funny kendine uygun bir eş bulur. Bu, son derecede kaknem, tilki surat bir dişidir. Dikkat ki dikkat, Funny ona yıllarca tapar. Böylesi Mecnun'da, Kerem'de bile görülmemiştir. Onun yılda birkaç kez, delibozuk kedilerden peydahladığı tüm yavruları da koynunda, yani apartmanın sığınağında, büyütür. Yanlarına kimsenin yaklaşmasına izin vermez. Anne kedi günün belli saatlerinde, yavrularını lütfen emzirmeye gelirse gelir. Funny de, ancak o zaman aç ve ilaçsız olarak eve koşuyor, iki lokma bir şey atıştırıp yine kutsal ödevinin başına dönüyordur.

Demek isteriz ki, Funny yaşamının sonuna değin tek dişiye bağlı kalmış bir kedidir. Giderek, hiç kapanmayan penceresi ve kapısı yüzünden mahallenin birçok dişi kedisinin doğumevine çevirdiği sığınakta doğan tüm bızdıklara aynı hizmeti verir. Bir yığın yavruya bakmaktan —daha önce kendi kardeşlerine aynı özeni göstermiştir—

helak olur. Sıskalıktan derisi iskeletine yapışmıştır.

Duyarlığı da başka kedilerinkiyle karşılaştırılamaz. Gönlü bir şeye kırıldığında evdekilere sığınıp onlardan acısını sarmasını bekler. Evdekilerden biri hastalanınca da hıngadak pesten ve garip mırımlarla onun acısına katılır. Sözcük dağarcığı da pek zengindir. Hemen hemen anlamadığı söz yoktur. Yapılmaması istenilen bir şeyi de yapmaz, unutturana kadar bekler, sonra yapar. Eve gelen konuklara da evdekilere beslediği sevgileri dağıtır. Onların da kendisini sevmesini istediğinden, hadi hop, kucaklarına atlar.

Funny'nin özelliklerini bitirmek için şunu da belirtelim ki sokaktan eve geldiğinde kapıdan seslenir, sesini duyuramayınca, dolaşp öne gelir, patileriyle cama vurur. Son yıllarda değişik bir alışkanlık da elde etmiştir. Eve inen merdivenlerde oturup başını sarkıtarak bağıırıyor, evde kimse olmadığını anlayınca aşağı kadar inmek zahmetine katlanmadan çekip gidiyordur. Evdekiler, mutfakta, banyoda olduğu vakitler, kapının çalındığını onlara duyurmak görevi de onundur. Buna karşılık çok kıskançtır. Bayan Serap'ı oğlundan, eşinden, dostlarından kıskanır. Bayan Serap oğlunu bağrına basıyorsa, yemeğini yerken bile bırakır, koşup aralarına girer.

Buraya bir de Mehmet Zaman Saçlıoğlu'nun apartmanındaki **Şeytan**'ın bir çıkarması olacaktır.

O, su katılmamış bir hinoğludur. Kendisine güler yüz göstermeyen kişileri, günahlarını dairelerinin önüne bırakmakla cezalandırır. Bir sıçan yakalandığında da onu yemez. Apartmandakilere: «Biz bu kediye boşuna beslemiyormuşuz» de-

dirtmek için ölüsünü çöp tenekelerinin yanına bırakır.

İmdi de karısı, kedisi ve köpeğiyle New York'ta yaşayan ünlü sanat erlerinden Jean - Claude Suarès'in kedisine el atalım. Onun 24 saati de şöyle planlanmıştır.

— 7 saat 20 dakika Suarès'in yatağında, 5 saat da kanapede uyku. 25 dakika salonun penceresinden dışarıyı dikiz. Bir buçuk saat mutfak penceresinin önünde güneş banyosu. Sinek avı 10 dakika. 25 dolarlık traş fırçasıyla oynamak için 8 dakika. Günün geri kalan bölümünde apartman denetimi. Bunun için dolaplara girilip çıkılacak, vazoları ve saksıları düşürmeden iskemlelere, etajerlere tırmanılacaktır. Sabah kahvaltısı 9.15'te. Arkasından 16 dakika günlük temizlik. Yani 5 dakika patiler, 4 dakika göğüs, 4 buçuk dakika kuyruk yalanacaktır. İki buçuk dakika da kuyrukla kulaklar temizlenecektir.

Suarès'e göre bu tipik bir apartman kedisidir. Burnundan kuyruğuna 75 santim çeker. Gövdesi 27, kuyruğu 28 santimdir. Evin en temiz yaratığı odur. Gereğinden çok tığınmayan tek canlı da odur. Oturup dururken küçük bir çabayla bir buçuk metre yüksekliğe, gövdesinin aşağı yukarı beş katına sıçrayabilir. Formunda olduğu vakit, bir tokadıyla uçmakta olan bir böceği egavlayabilir. En soğuk kış, en sıcak yaz günlerini bana mısın demeden geçirir. Yalnız uçan kız böcekleri karşısında şapalaklaşır. Hele hele herhangi bir nedenle ayrı düştüğü efendisine akıl almaz yollar aşarak varır. Southampton Kontu 1621 yılında Londra Kalesine hapsedildiği vakit de kedisi ocağın bacasından girerek kendisine ulaşmıştır.

Kedi satrancında kedilerin musikiye karşı duyarlı oldukları bilindiği gibi sahiplerine bağlılıklarının onların ölümlerinden sonra da sürdüğü söylenir. Suarès, Fransa'da Fripon adında bir kedinin ev sahibesinin tabutunu mezara değin izlediğini, ondan sonra da, ona saygısını belirtmek için her pazar, ilkin efendisiyle, sonra tekbaşına mezarı yokladığını yazar.

XIX. yüzyıl Fransız gerçekçi romancılarından Champfleury de kedilerin aralarında konuşmak ve arkadaş belledikleri insanlara dileklerini iletmek için oldukça yaygın bir dil kullandıklarını belirtir. Champfleury onların repertuvarında 63 miyavlama notu da saptamıştır.

Karikatürcü Tan Oral da —o da azılı bir kedicidir— kedi ile insan arasında sürtüşme çıktığında buna her zaman insanoğlunun anlayışsızlığının neden olduğu görüşündedir. İnsanlar bu tutumlarının karşılığını kedilerin tırmıkları ile öderler. Tan Oral kedinin insandan üstün olduğuna da inanır. Ona göre kediler insanoğlunun ilgisiz kalamıyacağı sesin, kendi yavrusunun sesi olduğunu çakmışlar ve evrim sürecinde o sese öykünerek insanı en yufka yerinden yakalamayı başarmışlardır.

Kediler ressamalar ve yazarlar arasında da kendilerine bir sürü dost yazmışlardır. Picasso'nun iki kedisi, bir köpeği, bir maymunu, Matisse'in evcilleştirilmiş bir yaban kedisi vardır. Fransız Géricault, Renoir, Bonnard, Manet, İngiliz Hogarth, Japon Foujita, Kolombiya'lı Botero, Amerika'lı Joseph Hilliard Davis ve daha nice ressamaların tablolarında da kediler çok gelir, çok gider.

Petrarka (XV. Yüzyıl) kedisine tapar. Öldüğünde kedisini de öldürüp mumyalamışlar, kendisiyle birlikte gömmüşlerdir. XVIII. yüzyıl yazar ve ahlakçılarından Samuel Johnson kedisine midye almak için yaşlılığına bakmaz, Londra sokaklarını ahlaya oflaya arşınlar. **Waschington Square** romanının yazarı Henry James ise omzunda kedisi yoksa elini kaleme sürmek istemez. Hemingway'in evinde de otuzu aşkın kedi salınır. Yemeklerini kendi masasında yemek isteyenlere ses çıkarmaz. Hangi şehre giderse de gözü kedi arar.

Amerikan günlükçüsü Henry David Thoreau da kedicidir. Kedisinin adı da **Min**'dir. Charles Dickens'in kedisi ise **Williamina** diye çağrılır. Her zaman da efendisinin yazı masası üstünde yatar. Onun kendisiyle ilgilenmesini sağlamak için de kuyruğuyla şamdanı söndürür. Marc Twain, Edgar Allan Poe, Rudyard Kipling, Théophile Gautier, Alexandre Dumas, Emile Zola'nın yapıtlarında da kediler önemli roller alır. Aldous Huxley, bu yüzden, kendisine yazar olmak için ne yapması gerektiğini soran bir gence: «Kedi edinin» demiştir.

Kediler zeki yaratıklar olarak bilinir. Kimileri onların özgün bulgular yaptığı kanısındadır. Ya da latilokum günlerin dostu olduğunu ileri sürerler. Oysa İngiliz şair Christopher Smart'un dört yıl boyunca (1759 - 1763), bir delilerevine kapatıldığı vakit, kedisi Jeoffry'den başka arkadaşı olmamıştır.

Enis Batur da öyledir. 1973 güzü sonlarında Belçika'ya, Batı Flandre'nın başşehri Bruges'e gittiğinde, orda iki ay boyunca kendini dinlemiş, içinde seyreden öz - yıkım güdüsüyle yüzleşmeye

çabalamış ve bir kedi dışında kimseyle dostluk kurmamıştır.

Yazarlar kedilerden insanlar gibi konuşur yaratıklar diye söz etmeye de bayılırlar. Suarès'e göre Sokrates, Voltaire, Proust, Melville ve Shakespeare kedilerin karşılaştırmalı edebiyat okumuş ve felsefe öğrenimi görmüş kültürlü yaratıklar olduklarına inanırlar.

Geldik mi şimdi de Colette'in kedilerine?

Yazarımızın **Dişi Kedi** adlı kitabı bize Saha'yı tanıstıracaktır. Saha dikey bir sıçramayla suyun yüzüne çıkan bir balık gibi lahana kelebeklerini piyastos eder. Bir kanadı boğazında kalmışsa öksürüp onu dışarı atar. Bir av köpeği gibi toprağı eşeler, bir kertenkele gibi yerde yuvarlanır, bir kara kurbağa gibi sıçrar, çaldığı yumurtayı apışı arasında saklayan bir tarla faresi gibi bir topan toprağı bacaklarıyla kavrar, bir maral gibi yürür, bir sincap gibi ayağa kalkıp ön ayaklarıyla bir düğme tutar.

Saha sadece kendisinin bildiğı bir yoldan, yalancı diba üzerindeki eprimiş patikadan, hemen hemen tavana erişir. Bir an, bacaklarını açıp duvara yapışan bir kertenkeleye öykünür, sonra başı dönmüşcesine yapmacık bir S.O.S. çeker. Efen-disi Alain de yardımına koştüğunda terbiyeli, terbiyeli omuzuna basar, camda yukardan aşağı süzölen yağmur damlası gibi yere iner.

Saha usta bir telgezerdir. Tuvaletini doku-zuncu katın trabzanı üstünde yapar. Uyumak için de Alain'in yatağına srgınır. Yan yatarak uyku-ya dalar. Çenesi tavana dönüktür. Köpek dişleri yırtıcı bir hayvanı andıracak biçimde dışarı fırlamıştır.

Öfke ateşi kesildiğinde efendisinin avucunu ısırır. İki kan damlası fişkıncı da eğilip koklar. Merakla Alain'in yüz mostrasını inceler. Onu nasıl neşelendireceğini, nasıl yatıştıracağını çok iyi biliyordur. Bunun en iyisi bir kedi öpücüğüdür. Yani nemli burnunu, Alain'in burnunun altına, burun delikleriyle dudağı arasına bir an için kondurur.

Saat beşte küçük bir fincan süt içer. Yiyeceğini ısırır ya da parçalarken, her kedi gibi, patisinin altında tutmak gereğini duyar. Bunun için de toprağı ya da halıyı seçer. Güvercinlerin uçuşunu da «ek, ek» sesleri çıkararak seyreder. Bu «muek, muek» ünleminin hafifletilmişidir. «Muek» ise bir şeye aşırı istek duyulduğunda kullanılır.

Balbadem Kiki de Hayvan Konuşmaları kitabından tap, tap, tap yürüyerek çıkar. Gözleri yeşildir. Burnu kadifeden. Saman sarısı burun deliklerinin cilvesi ağırdır. Kaplumbağa kokusuyla tavşan kokusunu birbirine karıştırmaz. Buna karşılık en küçük bir duman onu aksırtıncaya değin gıcıklar. Kulaklarının arkasından iki sorguç yükselir ki, Colette onlara Kiki'nin küpeleri gözyle bakar.

Köpeklerle oynamayı sever. Ama köpekler burunlarını tüylerinin arasına zıppadak sokunca sinirleri bozulur. Kısırlaştırmak bile bu evcil kedinin huyunu, husunu bozmamıştır. Düşman bir kediyi bodruma kıştırdı mı, hızını almak için geriler, sonra bir uçarsincap gibi üstüne atlar.

Kışı kaygıyla ama büyük bir hazla karşılar. Giysisi güzelleşir, esmer çizgiler siyaha dönüşür. Beyaz omuz kürkü alavandalı bir jabot gibi şişer. Bir kulamsı, bir siyah, bir kulamsı, bir siyah hal-

kalı kuyruğu daha bir ışıldar. Ocağın yanına kıvrılıp yatsa da gözlerini kapalı tutar, ama uyumaz. Bu durumuyla gözleri ateşin mor, mavi kıvılcımlarını daha iyi seçer. İlkyazda ise burnunun deliklerini kokulu bir otun ucuyla gıdıklamaya birer. Bilgisinin sınırı da yoktur. Musluk suyunu maden suyundan ayırmakta hiç güçlük çekmez. Bezelyeyi de tane tane yer.

Eyvahlar ki, **Balbadem** ölünce, Colette, her kedisine yaptığı gibi onu lağımına attıracaktır. Léautaud da bunu işitince onu adamakıllı paylar. Çünkü o, kendi kedilerinin ölüsünü evinin bahçesine gömüyor —bunu **Yorum Yok** adlı denememizde de yazdık— kedilerin mezarını şaşırmamak için de bir kroki üzerinde işaret ediyordur.

Duygusal İnziva kitabı da bizi **Peronel**'le karşı karşıya getirir. **Peronel**, lambalar yandığında sevinçten çılgına döner. Gazeteleri yırtar, yumakları aşırır, dört nala masanın ortasına atılır. Küçük ve dost bir koç kesilir. Güçlü alnıyla Colette'in çenesine tos vurur. Dış fırçasını andıran bir dille yanağını törpüler. Şömineye atlamak için de kafasını merdiven yapar.

Her ay bir gün de zıvanadan çıkar. Neşeli neşeli antik danslar yapar. Boynunu uzatır. Gözlerini bir kaygı bürür. Üç hecede «mi-ya-vu» der. Kutsal bir çağrıdır bu. Bunu, söylenmesi daha kolay olan kuş çığlıkları izler. Daha sonra sağa volta, sola volta. Durur, boynunu şişirir, danalar gibi de böğürür.

Yazın bahçede sıçrar. Kuyruğu hep yandadır. Colette'i çılgın keçi bakışlarıyla süzer. Havada uçuşan bir devedikenini tohumunun ardından koşar. «Mu-ek» ünlemine de bir şeye imrendiği va-

kit değil, kızdığı vakit sığınır. Zaten o an bir panter kesilmiştir. Sarı, kurşuni, kulamsı rengi de bunu açığa vurur. Fener gibi gözleri de par yanıp, par söner. Gider, karın üstüne yamyassı yapışır. Kulaklarını aynı düzeyde tutar, kaşlarını çatar. kuyruğunu ise titretmeye başlar.

Colette'e yaklaşmak istediğinde de ayaklarına sürtünür. Gider, gelir yeniden sürtünür. Bir mır-mır başlatır ki bu yavaş yavaş inen akşama da bir merhabadır.

Kara ile, o kuzguni Arap'la, tokalaşmak için de **Claudine'in** **Evi**'ni karıştırmamız gerekir. Kedilerin aşk ayında (Ocak) bahçede, geçen yıldan kalmış bir ağaç kütüğünü ilkin diş fırçası olarak kullanır. Sonra kulaklarını ve böğrünü onunla kaşır. Yani memnunluğunu çeşitli biçimlerde belli ederek kendisini törpüler, derisini kazıtır. Bunları yılan balığı dansı izler. Yerde yuvarlanır, sırtı ve karnıyla yol alır. Dişi olduğu için beş erkek kedi de onunla birlikte ilerler, geriler. En güçlüleri, en yakışıklıları —bir tekirdir bu— sonunda kendini tutamaz. Yaklaşır. Ağırdan ağır patisini **Kara'nın** beline indirir. O an ateşli dansöz ayağa kalkar, şırrrak, patavatsız kediye bir şamar indirir. Sonra yere çöker, patilerini karnına çeker, yaşlı ve bağınaz bir kadının ekşi ve kekremsi suratını takınır. **Koca Tekir** de büyük bir pişmanlık duyduğunu belli etmek için kendini oracığa yığar. **Kara** ceza olarak onu kentetten kovar. Ve dans yeniden başladığından, oyun kurallarına uymayanları, ya da kendisine çokça yaklaşanları da tokatlar.

Bu zor bale sabahtan beri Colette'in gözleri önünde sürmektedir. Kimsenin gıkı çıkmıyordur.

Sadece erkek kedilerin boğazından, zaman zaman «rrrrr» horultuları yükseliyordur. **Kara** sesini çıkarmaz ama erkek kedileri azdırmaktan da geri kalmaz. Sonra da gelsin yine cezalar.

Vakta ki sekiz gün dolar, önünde tir tir titreyen **Tekir** —ki sabırsızlıktan yemeden, içmeden kesilmiştir— zıppadak **Kara**’nın ensesinden yakalar. O zamana kadar dalkavukluğu bir an bile ondan esirgememiştir.

İmdi de **Kamaralzaman** sahnesini alacaktır.

Ahçı kadınla ortalık hizmetçisi ona **Mumu** demişlerdir. Küçük bir kedir. En çok kağıt tomarına ilgi gösterir. Et kokusu onu kükreyen bir ejderha yapar. Ona göre serçeler çok hızlı uçar. Gözleriyle onları izleyemez. Pencerenin önünde elden, ayaktan kesilir. Dişleri yeni çıkmaya başladığı için meme emerken çok şapırtı döktürür.

Mumu’nun **Komşunun Karası** ile ilginç bir serüveni olmuştur ki anlatılmadan geçilmez. **Komşunun Karası**, yavruları o sabah suda boğulduğundan, bahçe duvarının üstüne tünemiş vafir gözyaşları döküyordur. Çocuğunu yitiren her ana gibi durmadan aynı dalga üzerinden viyak viyak diye yayın yapıyordur. Her çığlık arasında da zorlukla soluk alıyordur. **Kamaralzaman** da aşağıdan onu dikizliyordur. Komşu kedi onu görünce, deli gibi aşağı atlar. Koklar, kendi yavrusu olmadığını anlayınca bir «khkh» çeker. Tiksintiyle küçük kediye tokatlar. Yeniden koklar. Alnını yalamaya başlar. Korkuyla geriler. Yine döner. Sevecenlik dolu bir «rrrrr» ile yaklaşır.

‘Gelgelelim, **Kamaralzaman**’ın annesi **Mun** onları görmüştür. Komşu kedi hemen sıvışırsa da,

bütün gün, uzaktan, uzaktan yaslı çığlıklar işitilir. Ertesi sabah da erkenden damlar. Tetiktedir. Bir cengel hayvanı gibi hesaplıdır. Anne'nin karnını tıka basa doyurmasını, **Kamaralzaman**'ın da bahçeye çıkmasını bekler. Çıkınca da ona süt dolu karnı ve dimdik meme uçlarıyla borda eder ve yavru kediye emzirmeye koyulur. O zaman gerçek anne, şaşkınlık denizinde korvetini sürerek gelir. **Komşunun Karası** paçasını kaptırdığı düştten uyanıp da ayağa kalkınca ona sunturlu bir küfür savurur. **Mun** da küfürle karşılık verir. Küçük kedi sersemlemiş, ikisinin ortasında, yerde, yuvarlanıyordur. Anne sonunda : «Aaa, kendimi daha fazla tutamam» diyerek komşusuna saldırır. O da duvarı atlayıp kaçır. Birkaç gün de hiç görünmez. **Mun** yine de her gün çevresini kaygıyla kolaçan ediyordur. Yemiyordur, içmiyordur, uğradığı hakareti düşünüyordur. Konsolun mermeri üstünde yatmaktan da sütü kesilir.

Bir gün şekerli süte doğranmış ay çöreğinden oluşan kahvaltısına çökmüştür ki bir titreşim alır. Colette'den evin kapısını açmasını ister. O da buna şipinişi uyar. Dışarı çıktıklarında **Komşunun Karası**'nın merdivenin ilk basamağında **Kamaralzaman**'ı emzirdiğini görürler. İkisi de mutludur. **Mun** bir kadın gibi hıngadak düşüp bayılır. O günden sonra da bütün bütüne süttten kesilir. Analık hakkını da **Komşunun Karası**'na bırakmaya evetlik gösterir. Onun bir sütanne olmasına boyun eğir. Ama o dakikadan tezi yok **Kamaralzaman**'ı gönlünden siler. Yavru kedi çok yakınına gelip oyun kurduğu vakit bile patilerini vahlanmış memelerinin altına çeker ve gözlerini kapayarak uyuma numarası yapar.

Bum'a gelince, o şeytanın tekidir. Siyahtır. Kırmızımtrak siyah. Banotu çiçeği gibi esmer damarlıdır. Kulaklarının arkası beyazdır. Ve de 100 bin pençesi vardır. Bastıbacaktır. Sincap bile ondan iridir. Ne ki, altı kedinin yediğini yer de yine tav almaz.

Üçsaniye içinde yani üç **Bum** süresince Collette'in saçından bir perçem koparır, beyaz urbasının üstüne dört çamur lekesi oturtur ve de kaçar. Çin vazosunu bilerek kırmıştır. Yemek yerken «krok, krok,» diye sesler çıkarır. Her şey yer: yeşil sinek, yengeç, dilbalığı, çayırın üstünde çelik zincir gibi parıldayan kahverengi köryılan. Ölürken soluğunun nasıl tıklandığını görmek için çeşmenin kenarına gelmiş semenderi de öldürür. Kara kurbağaların hafiften su sızdıran derisini cırnaklarıyla tarar. **Kurşuni Kedi'nin** memesini ısırarak süt emer. Dişi İskoç çoban köpeğinin memesini de emer. Köpeğin meme uçları da simsiyah kesilir. Kısacası, **Bum** sıskadır, kötü yüreklidir. Çok da pis kokar.

Şah ise İran kedisidir. Mavidir. Duman renğinde. İlkın erkek diye alınmış, on beş gün geçince dişi olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden adı **Bayan Şah'a** çevrilmiştir.

Şekerli sütü çatlayıncaya değin içer. Sonra sarı ipek yastık üstüne düşüp uyur. Çok çabuk büyümüştür. Ama boydan çok enine semirmiştir. Cafsaflı kuyruğu gövdesi kadar uzundur. Kulaklar basık. Küçük kâdife bir burun. Gözleri genç söğüt ağacının yaprağı gibi yeşil. Çabuk kızar. Gözlerini kapayıp dişlerini sıkarak öfkesinin tadını çıkarır. Danimarka köpekleriyle, buldoglarla ve de babaçko çocuklarla arkadaşlık kurar. Ki-

mi musiki sesleri, kolayca anlaşılmayan kimi sinisi kuğurmalar onu ensesinden topa tutar. Tüyleri tersine döner. Sinirli başaklar gibi harelenir. Önünde bir makas açıp kaparsanız —bunları başka bir yerde okuyamazsınız— uzun uzun esner. Çok dişi, çok kokot, çok da utangaçtır. Sabahları koyu kurşuni -mavi, öğleyin açık mordur. Akşamları da bulut ve gölge olur. Colette kimi zaman onu **Şehrazat** diye çağırmak ister.

Colette'in kedilerini yaz yaz bitiremezsiniz.

Babu çok uzundur. Takma adı da Uzun Kedi'dir. İyice gerindiği zaman bir metre gelir. Öbür zamanlarda 90 santim. İstemediğinde de uzamaz. Kediler içinde en otoburdur. Çilek çalıp yer. Üstelik en olgunlarını seçer. Mevsimine göre kuşkunmaz da yer. Daha önce de bir güzel soyar Kavunu da sever. Yalnız topatana yüz vermez. Evde de Colette'in annesine çatkındır. Sadece onun sözünü dinler. İyi yüzmek de bilir. Havuza düşen yavru kedileri ensesinden tutup kurtarır. Ama anne kediler Babu'nun onları yemek içmek edeceğini sanıp ters pers olur.

Pru acıktığı zaman Colette'den bir şey istemez. Bereket Colette yüzünde açlığın verdiği efkârı okur. Üşüdüğü, ıslandığı vakit de öyledir. Adını «pru, pru» diye sesler çıkarmasından almıştır. Özellikle yavrusunu «pru, pru»larla okşar.

Kro kurşuni -gümüştür. Yanaklarını şişirir. Kulaklarını büzüp onları küçük ayıcıklara benzetir. İri yarı düşmanını öldürmek için en gözde oyuncuğundan, buğday tanesinden vazgeçer. Erkektir ve bütün taydaşları gibi dişilerden daha şamatacıdır. Savaşkan olmaktan çok kuru gürültücüdür. Palavrayla zaman kazanmak ister. Peş-

revin bini bir parayadır. Yine de baş yarıp göz çıkararak dövüşmeyi bilir. Hele erkek kediler bir dişiye mariz atıyorlarsa pattadak onun imdadına koşar. Yalnız erkek kedilerin çoğu gibi o da yeni yavrulanmış kedileri yemeyi sever.

Prences kahve kedisidir. Gün dolununca çıkar ortaya. Kömür deposu şaşkındır. Bu yüzden hep siyaha belenmiş olarak dolaşır. Oysa kafası kurşunudur. Mantosunda siyah çizgiler vardır. Göğsü de alaca karanlığa gömülmüştür. Gözleri tahrirlidir. Yüzünde her vakit gizli bir gülücük seyrederek.

Andavallı gerçek bir pis boğazdır. Çocuklarını gizli eller alıp götürse de : «Nereye götürüyorsunuz?», demez. Dalgamotamları onu aldatır, aldırmaz. Çünkü o da yeni dalgamotamlar bulacaktır. Elinden geldiği kadar da uyur. Colette'in demesiyle : «Düşünde de uyuduğunu görür.»

Ba-tu'yu da anlatırsak tarih çıkar.

Onu Colette'e satan satıcı şöyle demiştir :

— Tchad'dan geliyor. Asya'dan da gelmiş olabilir. Herhalde bir Sibirya parsı olmalı. Adı : **Ba-tu**. Kedi anlamına geliyormuş.

Kedilerin çoğu gerçeği sakladığı, yalan yulan davranışlara el attığı halde o hiçbir şey saklamaz. **Ba-tu** diye seslenildiği zaman gülerek koşar. Yemeği çok yavaş yer. Colette her sabah başını onun dört ayağına teslim eder. O da patileriyle tutarak kaşır.

Burda bir öykü daha yatıyor.

Bir gün **Ba-tu** Colette'in çıplak kolunu çokça sıktığı için cezalandırılmıştır. Onuru kırılan kedi de Colette'in üstüne atılır. Colette bir an omuzlarında yaban bir hayvanın dişlerini, pençelerini

ve de hesapları alt üst eden ağırlığını duymuştur. Bütün gücüyle kediye duvara çarpar. Hayvan korkunç miyavlamalar, kükremelerle savaş türküsünü başlatmış ve yeniden Colette'in üstüne sıçramıştır. O da suratının ortalık yerine avucunun ayasıyla vurduktan sonra tasmaından tutup yeniden duvara çarpar. Colette sonradan o dakikayı şöyle anlatacaktır :

— İşin bu noktasında, hiç kuşku yok, beni ağır biçimde yaralayabilirdi. Kendini tuttu. Yüzüme baktı ve düşündü. Bin yemin ederim, gözlerinde okuduğum korku değildi. Bu karar dakikasında barışı, dostluğu, dürüst anlaşmayı seçti. Yere yattı ve sıcak burnunu yaladı.

Nedir, **Ba-tu** zaman zaman korku uyandıracak işler çevirdiği için Colette en sonunda onu bir Hayvanat Bahçesine aşırır.

Beni İsviçre'li bir kedidir. Pembedir. Çok temizdir. Taranmasına, fırçalanmasına, günlük tuvaletinin yapılmasına ses çıkarmadığı gibi onları arar. Söz dinlemekte de üstüne yoktur. Paylandığı zaman da kırılır, iştahı kesilir.

Kurşuni, Colette'in yaşamına giren büyük karakterli kedilerin üçüncüsüdür. En küçük bir tassa onun da gül yüzünü soldurur.

Siyam Kedisi. Colette ona kutsal bir yaratık gözüyle bakar. İlk balık ve pirinçle beslenmişse de sonraları bıktığı görülmüştür. Köpeklerle aynı enlem üzerindedir. Keklik palazı, tavşan yavrusu ya da yaban güvercinlerini yakalayıp mideye indirmekte ustadır.

Şimdi de gelelim **Sonuncu Kedi'ye**. O uyur, Colette türkü çığırır. Kedi gözlerini açmaz ama şöyle der :

— Evet, evet işitiyorum. Dokunma bana.

Adını gerçekten Colette'in sonuncu kedisi olmaktan almıştır. Ölümü 1939'dadır. Colette'i vafir üzüntülere salmıştır. Colette onun yerine hiçbir kedi almayacağına ağır yeminler etmiş, yaşamının son 15 yılında da bu yemini tutmuştur.

Sonuncu Kedi fantazyacı ve oyuncudur. Uyku sepetine köpeğe öykünmek için koşar.

Ay ve ey, o da yavrusunu kıskanmıştır. Minik kedi, ancak Papaz Mesnuls'a armağan edildikten sonra içi yatışmıştır.

Colette kedileriyle dudak dudağa öpüşür.

Tüm yaşamı boyunca onların şarkısını söylemekten bir an geri kalmamıştır. Çünkü her kedi, onun gözünde bir erdem örneğidir. Ona göre sıradan kedi yoktur. Bahtsız, iki yüzlülük yapmak zorunda kalmış, iyi anlaşılmamış kedi vardır. Şifa bulmaz bir insan yanılığının alçak elle dağıttığı kedi vardır. Hiç gelmiyecek bir ödülü, bir anlayış ve acıma ödülünü bekleyen kedi vardır.

Buraya son olarak Apollinaire'in bir şiirini de kaydıralım ki tirkeşimiz iyisinden boşalsın :

İsterim evimde olsun
Bir kadın 24 ayar
Bir kedi kitaplarımın arasında
Dostlar her mevsim gelsin
Onlarsız yaşayamam ben

HAYVAN YÜZLERİ

San Michele'nin Kitabı yazarı, İsveç'li doktor Axel Munthe tüm yaşamı boyunca hastaların, yoksulların, zincirden boşanmışların, salgına ve kırgına uğrayanların yardımına hiç husulamadan koştuğu, onlara yüz bin vığ çektiği halde yaşlılık meyhanesinin efendim - beyi olduğunda şöyle demekten kendini alamaz :

— İnsan sevgisinin erdemlerin en ulusu olduğu söylenir. Ben de onun önünde baş keserim. Soyluların markasının da insan sevgisi olduğunu bilirim. Ama benim yalınkat ve küçümencik bir ruhum var. Düşüncelerim toprağı yalayarak çok alçaktan uçar. Hiçbir zaman da yükseklik alamaz. İtiraf edeyim ki, ne kadar yaş yaşadımsa, bu ülküden o kadar uzak düştüm. İnsanları severim dersem, yalan söylemiş olurum.

İsveç'li Doktor 21 şubat 1949'da, Stockholm'de Kral sarayındaki minnacık dairesinde —Kral Gustav'la çok eskilere dayanan bir dostluğu vardır— 91 yaşında ölmeden önce Capri adasının bir bucağında, yani Anacapri'de tam 60 yıl yaşamış, Roma İmparatoru Tiberius'ün yıkık şatosu üzerine konduduğu iki şap - şuplu evinde kendi tenhasını فرمان ferma etmiştir.

Munthe insanları sevmez ama hayvanları sever. Rasladığı bir sürü insandan çok hayvanlara

değer gösterdiğini söylediğinde kendisini sarakaya almalarını da umurlamaz. Var mı, yok mu ezilmiş, horlanmış, aşağılanmış yaratıklar. Onlarla çok iyi anlaşır. Bir insanla 10 dakika çene çalsa yüreği yarılr da, bir köpeğin eşliğinde saatlerce vıngıldamaktan sıkılmaz. Tek başına dolaşan bir köpeğe rasladığında da durur, nereye gittiğini sorar. Sorusuna hiçbir karşılık almasa da onu seyretmek için yağ ve balla sivar. Kimi zaman da düşüncelerini çakmaya çalışır. Çünkü köpeklerin de insanlar gibi düşündüğüne ve de insanlar gibi düşüncelerini açıklamadıklarına inanır.

Köpeklerin Capri'deki trafiğini saptamak için alessabah meydana bağdaş kurar. Bu, don Antonio'nun kahvesinin kapısını açtığı, berber ve hacamatçı don Nicolino'nun da «salone»sinden dışarı çıktığı andır. O an tütüncünün, sekreterin, don Arcangelo'nun, don Pietro'nun ve daha nice-lerinin köpekleri de, kazayağı yürüyüşüyle, meydana antrelerini yapmaya başlar. Düşe dalmak için en elverişli yer de kahvedeki masaların altları ya da kilise merdivenleridir.

Pagano Oteli köpeklerinin gelişi daha sonradır. Onlar iki batman bir denk kahvaltılarını yapmadan şurdan şuraya adımlarını atmaz. Bu zengin kahvaltılar onları, öbür köpeklerden daha soy-lu kıldığı için de meydanın bir köşesinde alarga durup, kendi aralarında halvet olurlar. Munthe'nin demesine göre son seçimleri fiyaskoyla kapatmış olan Muhafazakâr Parti köpekleri de meydanın öbür ucunda düşman bir küme oluşturur. Aralık aralık da kalkıp kilisenin içine bir göz atıp gelirler. Kilisede «Maria'nın Kızları, o keriz ses-

leriyle ilahiler okumaya başladıklarında da kapının önüne kıvrılırlar.

Kuşluğa doğru İl Cacciatore'nin köpekleri de sükün eder. Doğruca da don Antonio'nun kahvesine koşarlar. Munthe de tam o vakit bunların adada doğdukları halde iyi bir İngiliz eğitimi gördüklerini ve de bir koyun buduyla bir bifteğin tadını çok iyi bildiklerini açıklar. Alman köpeklerinin ise burayla hiçbir alışverişi yoktur. Onlar Morgano kahvesinde hoşforoş olurlar.

İsveç'li, bir çayırda ot otlayan inekleri, eşekleri uzun uzun seyretmekten de büyük şenlikler çıkarır. Bir sıpanın yüz mostrasını dikizlemek kadar hiçbir şeyin ruhbilimcilere sevinç getiremeyeceğini düşünür. Ona göre eşekler, özellikle özgür kaldıklarında şaklavaklıklarını ve de şakırdaklıklarını artırır.

Bir kez Napoli körfezindeki İschia adasında, uzun bir süre bir eşekle arkadaşlık yapmıştır. O zamanlar adadaki otelin odalarında gözlerine uyku gelmediğinden, dostu Antonio'nun çağrısı üzerine, bir balıkçı ambarına sığınmıştır. Çötenler, kirtiller, balık ağları arasına gerdiği hamakta hiç zorluk çekmeden uyuyabiliyordur. Hangarın yanı başında da pimpirik bir eşek yaşıyordur. Her sabah ambarın önüne geliyor, başını kapıdan içeri uzatarak İsveç'inin bol bulamat filmini çekiyordur.

Bizimkisi, ilk zamanlar eşiğin kendisini seyretmesine bir anlam veremez. Ama zamanla bundan hoşlandığına varır. Hoş, kendisi de, yattığı yerden, yarı uyanık eşiği büyük mutlulukla dikize alıyordur.

İsveç'li doktor kuşlara, yusufçuklara, karınca-
lara ve de tüm börtü böceklere de vurgundur. Ot-
lara yüzüstü uzanıp da o küçük yaratıkların dün-
yasını tortop etmeye başladığında, bir sabah te-
dirgin düşlerden uyandığı vakit kendini kocaman
bir karafatmaya dönüşmüş bulan Kafka'nın Gre-
gor Samsa'sı gibi kendini yavaş yavaş bir böcek
olarak görmeye başlar.

Axel Munthe dostluğunu yaban hayvanların-
dan da esirgemez. Nedir, onlar da bu sevginin yo-
luna yatar. Hayvan koleksiyoncusu Bay Pezon'un
Leoni adındaki aslanı bile pençesine kıymık sap-
landığında doktora: «Bağrım çıplaktır, çek vur
hançerini» diye bağıracaktır.

Biz her şeyi doğru bildirmekle görevliyiz. İs-
veç'li irini akıtmak için Leoni'nin pençesini sıkın-
ca hayvancağız —anestezi gereken sonucu ver-
memiştir— sadece bir çocuk gibi ıhlamaktan öte-
ye geçmez. Gerçi yaranın üstüne ilaç bastırıldı-
ğında kimi tepkiler gösterir ama gökgürültüsünü
andıran sesinde öfkeyi belirleyecek hiçbir iz yok-
tur. Haa, ince uzun diliyle elini yalamak isteme-
sine «Olmaz» dediklerinde biraz burkulmuştur.

Bay Pezon, işin sonunda, Munthe'ye bir şebek
armağan eder ve der ki :

— Sayın doktor, siz yanlış meslek seçmişsi-
niz. Aslan eğiticisi olmalıydınız.

Doktorumuz **Bitkiler Bahçesi**'ndeki İvan'm
(Beyaz Ayı) kalbini de çok sarhoşlamıştır. İvan
onu görür görmez, banyosunu yarıda bırakır, par-
maklığın önüne gelip aleyk çeker. O zaman da
burnu doktorun burnuyla aynı hizada olur. Çün-
kü doktorun elindeki balığı alacaktır. Ne var, bu-
nu Munthe'nin hiçbir şey getirmediği günler de

yapar, onun ordan ayrılmasına kadar hazırola durur.

Hayvanat Bahçesi'nin yavru gorili Jak da doktorun gözdesidir. Onu görür görmez yanına koşmakta, nasırlı elini İsveç'linin avucuna bırakmaktadır. Sırtını sıvazlamasından da büyük ürpertiler devşirir. Gıkını bile çıkarmadan dakikalarca yanında kalır. Munthe sonunda onun el falından anladığına varır. Çünkü Jak avucunun içini büyük bir dikkatle inceliyor, eklemler üzerine bilgi edinmek için parmaklarını açıp kapıyordu. Sonra da doktorun elinden vazgeçip aynı dikkati kendi elinde sürdürüyordu. Daha sonra da kendi eliyle İsveç'lininki arasında hiçbir ayırım bulmadığını anlatmak için sessiz ve derinden gülüyordu.

Goril kimi zaman da kafesin bir köşesine saklanıp uzun bir süre yüzünü ziyaretçilerden kaçırır. Memleketindeki ağaçlarda siesta yaptığı düşünülerek kafesin ortalık yerine kurulan salıncağa ise hiçmihiç yüz vermiyordu. Yorulduğunda da bambudan yapılmış, hasır gibi ipince döşesinde dinleniyordu.

Jak'ın bakıcısı kendisine, alçak bir masa önündeki sandalyeye oturarak yemek yemeyi —boynuna da bir peçete bağlamıştır— öğretmiştir. Sert bir tahtadan yapılmış bir bıçakla kaşığı da vardır. Gelgelelim onları kullanmaya alışmamıştır, yemeğini elle yiyordu. Ne ki sütüyle, çok şekerli sabah kahvesini fincanla içmeyi beceriyordu. Üstesinden gelemediği bir şey de burnunu mendile sümkürmektir. Bu işi eliyle sağlıyordu. Munthe bu kusurundan ötürü onu ayıplamaz. Çünkü Petrarka'nın sevgilisi Güzel Laure'un, İs-

koç Kraliçesi Mari'nin ve de Güneş Kralın (XIV. Louis) da aynı yolun yolcusu olduğunu biliyordur.

Jak hastalandığında, İsveç'li doktor başucundan hiç ayrılmamıştır. Hayvancağızın durumu iflah bulacak gibi değildir. Rengi kurşunileşmiş, avurtları çökmüş, gözleri de çukurlarına kaçmıştır. Gün gün siskalaşıyordur. Bir süre sonra aman vermez bir öksürük de başlar. Bir gün doktorun kucağında, elini avucuna aldığı bir anda, yine kağış kağış bir öksürüğe tutulur. Bu kez ağzından kan da gelmiştir. Bu, onu adamakıllı korkutur. O günden sonra iştahı da geriler. Bakıcısı bir muz ya da incir yedirmek için bin maskaralık yapmak zorunda kalıyordur.

Bir sabah —son sabahtır bu— Munthe, Jak'ı döşeginde, başına örtüsünü çekmiş bir halde bulur. Kendisinin geldiğini anlayınca örtünün altından elini çıkarıp onu tutar. Az biraz sonra bütün bedenini sarsan bir öksürük dalgası daha bastırır. Yattığı yerden doğrularak elleriyle, umutsuzca, şakaklarını ovar. Suratının mostrası adamakıllı değişmiştir. Artık bu, hayvan yüzü değil, ölmekte olan bir insan yüzüdür.

DOĞANIN ŞAVKI

Hitler, 30 Haziran 1934 sabahı, elde tabanca, SS birlikleriyle, Münih'in 70 km. ötesindeki Bad Wiessee'ye gitmek için göz kamaştırıcı bir ormandan geçmiş ve ormana teyet Tegernsee gölünün kıyısını izlediği halde çevrede tespih çeken ağaçları, tepelerde yeni yeni beliren alaca ışığı sezinleyememiştir. Çünkü kafasında Bad Wiessee'de eğlence kurmuş eski kavga arkadaşlarını basmak, onlara ölüm şerbeti içirmek ve de zalımlığını ve zorbalığını tüm Almanya'ya yaymaktan başkası yoktur.

Nazi hummasıdır bu.

İnsanlık ve uğruluk, doğa ve cinayet, gerçeklik ve bilimkurgu yanyanadır. Çocukları duvara nasıl çarpıp öldürdüklerini alaylar ve bu laylarla anlatan bir Nazi başkanı karısına yazdığı mektubu kızamığa yakalanmış çocuğunun sağlık durumunu sorarak bitirir.

Uman havaalanındaki çukuru 1.500 Yahudinin ölüsüyle doldurup üstüne beton çeken Nazi'lerden biri de aynı akşam karısına yolladığı mektupta bahçesine diktiği güllerden haber soracaktır.

İkinci Dünya Savaşını Almanya ve Polonya'daki toplama kamplarında geçiren ve 1945 genç yazında özgürlüğüne kavuştuğu sıra, sadece elli

kilo kalmış olan, ondan sonraki yıllarını da Nazi suçlularının saptanmasına ve bulunmasına adan Simon Wiesenthal bu konuda şöyle der :

— Cinayetle suçlanan SS'lerin gözlerinde Yahudileri tutukladıkları zaman gördükleri ifadenin tıptıptı vardır. Yalnız Museviler bağışlanmak için hiçbir şey yapmadıkları halde SS'lerden kimileri yere diz çökerek yalvar-yakar olmuşlardır.

Tarih bilenlere gizli değildir ki, doğa güzellikleri, insanların yakalarına cinayet ve ölüm kartları takmalarına engel değildir. Moğol Hanı Argun ölünce, Mısırlılar (Araplar) yerli ve yabancılarından oluşan bir orduyla Frankların, Büyük Deniz (Akdeniz) kıyısındaki Akka şehrini kuşatmışlar, Akdenizin o ince ve etkili keklik sesine kulak asmadan kaleye karşı iki ay savaş bayrağı sallamışlardır.

Gerçekte kaleye sıkışmış olan Franklar gurur ve kibir küpüdür. Şehir kapılarını kapamaya hiç-mihiç gönül indirmemişlerdir. Atlılar gözlerini kırpmadan kaleden çıkışlar yaparak dışardaki Arapları tırpanla ot biçer gibi kılıçtan geçiriyorlardır. Suryani tarihçilerinden Abu'l Farac bu savaşta yirmi bini aşkın Arabın karadeveye bindiğini yazacaktır. Akka Valisi Büyük Kont yaralanarak can kuşunu avucundan uçuruncaya değin Franklar şehri büyük bir çaba ve başarıyla savunurlar. Ne ki, Valinin ölümü tüm güçlerinin yitmesine neden olmuştur. Dışardakiler ise tersine, bütün bütüne şahlanırlar. Savaş ibresini kendilerinden yana çevirebilmek için kara yönündeki alçak duvara karşı 300 savaş makinesi kurarlar. Kaleden içeri adımlarını atar atmaz da Franklara, eşyalarını bırakmak koşuluyla, kendilerine el

sürmeyeceklerini ilan ederler. Dahası, gemilere binip kadınlarını, oğullarını ve kızlarını da istedikleri yere götürebileceklerdir. Frankların akli buna yatarsa da, Araplar, Hristiyan delikanlı ve kızlarının gülmeşeker yüzlerini görünce önerilerinden dönerler. İki taraf da yeniden birbirine girer. Sonunda Araplar bu güzel ve bayındır şehri yakıp yıkarlar. Franklara, Akdeniz kıyısında başlarını sokabilecek küçük bir izbe bile bırakmazlar.

Bu olaylar 1292 yılının gençyazındadır.

O yıllarda yine Firavun'un büyük bir ordusu Fırat üzerindeki Romaita kalesini sarar. Yirmi günde de ele geçirir. Birçok savaşkanları öldürmüşler, ganimetler almışlar, eşyaları yağma etmişler, delikanlı ve kızları tutsak etmişlerdir. Bir söylentiye göre Ermeni Patriğini de çarmıha germişler, yanındaki rahipleri de demir kazığa bağlayarak Mısır'a götürmüşlerdir.

Abu'l Farac buna benzer bir öykü daha anlatır. Onda da doğa, gözü dönmüş kâfirleri durdurmak için hiçbir şey yapamamıştır. Bu kez Alıkiran rolüne çıkan Suriyelilerdir. Moğol atlılarının Batıya doğru geldiklerini işitince korkuya kapılmışlar ve Moğollara karşı koyabilmek için büyük bir ordu toplamışlardır. Nedir, Moğolların kendi aralarında kopan işler yüzünden başkalarıyla uğraşmaya vakit bulamayacaklarını öğrenince erleri dağıtmayı gereksiz bularak ordularını Akdeniz kıyısındaki Trablus şehri karşısına dikerler. Şehirdekiler Kıbrıs Adasındaki akrabaları Franklardan yardım isterlerse de bunlar, deniz yoluyla az biraz asker göndermekten başka bir şey yapmazlar. Ne ki, bu gelenler bile kalenin içindeki-

lere içgücü vermiştir. Surların üstünde aşağı yukarı üç ay büyük bir yiğitlikle çarpışırlar. Eyvah onlara ki, Suriyeliler, en sonu üstün gelerek surları mancınıklarla delerler. İçerdekiler gemilere binip Kıbrıs'a kaçarlar. Kaçamayanlar da kılıçlarını çekerek Suriyelilerin içine dalarlar. Öldürürler ve ölürler.

Ama söylemeli ki, bu örnekler bir değil, iki değil, üç değildir. İnsanlar tilki gibi eziyet verici ve ziyankârdır. Doğanın tüm altınını ele geçirmek için bitkilerin, akarsuların, kuşların, denizlerin içine dalacaklarına birbirlerini nasıl boğazlayacakları, nasıl ümüklerine basacakları hesaplarına yatarlar.

Yoo, bakın ille de savaş patlatılacaksa, demiyorum ki dekorsuz yerlerde, yıkık bir duvar önünde, ya da keltoş odalarda yapılsın. Haaşa! Yalnız ayın şavkı, ayın şefengi, ay aydığı, ay aydınlığı unutulmasın. Hiç değilse gönül telleri de az biraz tımbırdatılsın. Kısacası, vuruşla kırışla, inat hayvanını ileri sürmekle bir şey kazanılmayacağı bilinsin.

**Teslim Abdal eydür, çöksem otursam
Cümle varlığımı ele geçürsem
Şu yalan dünyayı zapta getürsem
Hep dünyalar senin olsa ne fayda**

G A Y Y A

Deniel Roguin adında biri, 1742 yılında bir akşam Diderot'ya der ki «Yarın Régence kahvesine gel. Seni bir hemşerimle tanıştıracayım. Hem akıllı, hem yetenekli bir çocuk.»

Bu genç hemşeri bizim Jean - Jacques'tan (Rousseau) başkası değildir. Orta boylu, kara - kuru, kaba - saba bir delikanlıdır. 30 yaşındadır. Gözlerinden başka dikkat çekecek bir yanı yoktur. Yani gözbebeklerinde mızrabı oynak ateşler parlıyordur. Yüzü Don Kişot. Kaşlarından, kirpiklerinden, dudaklarından bin okka üzünc dökülmektedir. Musikiyi çok seviyor, kendinde bu iş için büyük yetenek görüyordur. Tek düşüncesi üne kavuşmaktır. Çulsuz bir adamın Paris'te başarıya ulaşamayacağını bildiğinden de ilkin satranç filleri karşısında : «En büyük benim» diye haykırmayı, böylece herkesin gözünü kendi üzerine çevirmeyi tasarlıyordur.

Rousseau'nun lomlom sözleri Diderot'yu da, Roguin'i de etkiler. Roguin gerçekte Vaud'ludur. Hollanda ordusunda yıllarca subay olarak görev görmüştür. O tarihte bizimkilerden 25 yaş büyük olmasına karşın, gençlerle arkadaşlık etmekten çokça hoşlanıyordur. İçkiler ısmarlanır. Jean - Jacques'ın tez zamanda üne kavuşması şerefine kadeh kaldırılır.

Size şöyle söyleyelim : sonunda laf gelip musikiye dayanır. Ona Diderot da açıktır. Vit vit bir dostluk tezgahlanır. Jean - Jacques, Venedik Cumhuriyeti katındaki Fransız Elçisi Kont Montaigu'nun yanında 18 ay yazman olarak çalışıp 1744 ağustosunda Paris'e döndüğünde bu dostluk daha da pekişir. Rousseau, Condillac'ı daha önce tanımıştır. Ona da Diderot ile el tutuşturur. Condillac o sıralar **İnsan Bilgisinin Kaynağı Üzerine Dene-me'sine** kapanmıştır. Üç arkadaş her hafta, Palais' - Royal'da **Çiçek Sepeti** adlı lokantada bir araya gelirler.

Diderot, Jean Jacques'ın bir yaş küçüğüdür. Ama yazın konusunda ondan daha çok şeyler biliyordur. D'Alembert'le birlikte (1749) **Ansiklopedi'nin** kapılarını açar dostuna. Çünkü Rousseau besteler yapıyor, musiki kuramlarını değiştirmeye çabalıyordur. Maddeleri döktürürken kendisini kıskanan ünlü besteci Rameau'ya saldırmayı da unutmaz. Bu, ilerde Rousseau'yu kendisine böyle bir olanak sağlamakla Diderot'nun bir tuzak kurmak isteyip istemediğini düşünmeye de götürecektir. Çünkü yazarımızın —hadi şimdiden açıklayalım— belli başlı özelliklerinden biri kuşku ise öbürü de kuruntudur.

1749 yılı Diderot ile Rousseau'nun dostluklarının doruk noktasını gösterir. Diderot o yıl **Görenler Yararına Körler İçin Mektup'u** yazmıştır. Polis de bu çok akıllı ve çok tehlikeli pofuduğu Vincennes hapis damına (şatosuna) tıkmıştır. Suçlamanın nedeni, madde, ruh, düşünce, hareket, uzam, geometri, zaman gerçekleri üzerine hiçbir şey bilmediğimizin açığa vurulmasıdır. Buna, törelere karşı yazılar döşenmekte oluşu da tuz

biber ekmiştir. Bir söylentiye göre de, Diderot'ya dış bileyen, Savaş Bakanı Kont d'Argenson'un kapatması Madam Dupré'nin de bu işte parmağı vardır.

Dostunun içeri atılması Jean - Jacques'ı perperişan etmiştir. Pireyi deve yapan huyu şipşak komutayı ele alır ve kendisini, Diderot'nun ömür boyu hapisten kurtulamıyacağı saplantısına yuvarlar. Sözün özü, XV. Louis'nin gözdesi Madam Pompadour'a bir mektup yazarak ya dostunun salıverilmesini, ya da kendisinin de onunla birlikte hapsedilmesinin sağlanmasını rica eder. Ama sizin de kestireceğiniz gibi hiçbir karşılık alamaz.

Şimdi gelelim bu yana.

Rousseau dostunun kapatıldığı odaya girdiğinde gözü kimseyi görmemiştir. Oysa orda, kendisinden önce gelmiş bir rahip de vardır. Acı bir vayvillimle dostunun üstüne atılır. Yüzünü yüzüne sürer. Göğsünü, göğsüne bastırır. Diderot gı-kını çıkarmıyor, yalnız hıçkırıyor, gözyaşı iplikleri salıyordur. Jean - Jacques sevgiden ölecek bir gradoya gelmiştir. Diderot onun kollarından kurtulunca rahibe döner :

— Bakın Mösyö, dostlarım beni nasıl seviyor

Jean - Jacques'ın yüreği öylesine inip biniyordur ki bu sözler üzerinde durmayı pek düşünmez. Nedir, yıllar sonra bu olayı da anımsayacak ve : «Onun yerinde olsaydım, aklıma ilk gelen söz bu olmazdı.» diyecektir. Ama Rousseau, o vakitler, Diderot'nun, en çok kendisini görmekten hoşlanacağı düşüncesindedir. İşlerinin çok ağır olmasına karşın, gün aşırı, kimi zaman yalnız, kimi zaman da dostunun karagözlüsü Dırdırcı Na-

nette'le ögle sonralarını onun yanında geçiriyordur.

Yazın sıcağı da yağlı karadır. Sokağa fırlar fırlamaz üstüne yapışıyordur. Paris ile Vincennes arası bildiniz sekiz, bilemediniz 10 kilometredir. Somurtuk Rousseau, arabaya verecek parası olmadığı için, yalnızken ikide yola çıkıyor, bir ayak önce varmak için hızlı hızlı yürüyordur. Yolun iki yanındaki ağaçlar budanmıştır. Hemen hemen hiç gölge vermiyorlardır. Bizimkinin sıcaktan ve yorgunluktan takatı kesilerek yere uzandığı çok oluyordur. Kimi zaman da yürüyüşünü az - biraz dizginlemek için yanına bir kitap alıyordur. Bir gün *Mercure de France* dergisi vardır. Orda Dijon Akademisinin açtığı bir yarışma gözüne ilişir: «Güzel Sanatlarla bilimin gelişmesi, ahlakın bozulmasına mı, yoksa düzelmesine mi yarar?»

Konuyu az-biraz saptırıyoruz ama bunları anlatmadan hiçbir şey anlatamayız. Rousseau öylesine bir coşkuya kapılır ki, bir meşenin dibine çökerek lıbrı lıbrı o ünlü **Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev**'ini karalamaya koyulur. Vincennes'e geldiğinde kendinden geçmiş gibidir. Diderot'ya durumu açıklayarak yazdığı taslağı gösterir. Arkadaşı da yarışmaya katılması için onu yürekendirir. Dahası, **Söylev** bütünlediği gün de, kimi yerlerine çeki düzen verir. Jean-jacques yazdıklarının birlik, uyum ve mantık yönünden oldukça güçsüz kaldığına inandığından bu düzeltmeleri büyük bir memnunlukla karşılar. Dostu o yıllarda Jean - Jacques'ın elinden çıkan öbür yapıtları da okumaktan ve görüş bildirmekten geri kalmıyordur. Ne ki, Rousseau ile arasındaki dostluk çatırdamaya başladığı vakit kendini geri çeker. Yine

de Yeni Heloise'in ilk iki kitabını okumaya hayır demeyecektir. Yalnız ona artık omuz vermez. Tersine, romanın kimi yerlerini uzun bulduğunu ileri sürer.

VIII, Söylev ödül kazanınca Diderot bastırma işini yüklenmekten de kaçınmaz. O günlerde bizimkisi yorgan, döşek yattığı için de bir mektupla —mektup yazmak, mektup almak çağın bir modasıdır— yapıtın yayınlandığını bildirir. Aralıkta şu açıklamayı eklemeyi de unutmaz :

— Yazını göklere çıkarıyorlar. Böyle bir başarı görülmüş değildir.

Şimdi biz ağırlıkları atıp ilerleyelim.

Bu kez 18 ekim 1752 günündeyiz.

Rousseau'nun Köyün Falcısı adlı müzikli oyunu Fontainebleau Şatosunda Kralın önünde oynanmış ve de büyük alkış almıştır. Jean - Jacques ertesi gün Kralın huzuruna çıkacaktır. Ama o, bunu burunlayarak Şatodan ayrılır. Böylece Kralın bağlayacağı aylıktan da olur. Diderot bu davranışından ötürü onu iyisinden hırpalır. İlk çatışmalarıdır bu. Bir başına olsa neyse ne, ama eşi Thérèse'le-Rousseau onunla 1743'te ilişki kurmuşsa da nikahı ancak 23 yıl sonra basmıştır— kaynanası Madam Levasseur söz konusu olunca, onlar için her dürüst olanaktan yararlanarak ek-meklerini çıkarmak zorunda olduğunu söylüyor-dur Diderot.

Tartışma Jean - Jacques'ın sokakta, bir kirarabasında giden Diderot'yu görmesi ve arabayı durdurmasıyla başlar. Laflar karşılıklı alınıp verilir. Sonunda ikisinin de karnının şışı iner. Rousseau dostunu, Madam d'Epina'y'e akşam yemeğine —bunu Madam d'Epina'nın denememize

antresini sağlamak için araya sıkıştırıyoruz— götürmek isterse de o, buna yanaşmaz. Rousseau **İtiraflar**'da bu konuda şunları söyleyecektir :

— Sevdiklerimi bir arada görmek dileğiyle Diderot'yu birçok kez Madam d'Epina'y'nin evine götürmek için çabaladımsa da tüm önerilerimi geri çevirdi. Onu her zaman çok ağır sözlerle aşağıladı. Madamı onun evine götürdüğüm halde bizi içeri almadı. Vaktaki, hem onunla hem Madamla bozuştum, bu bayanla dost oldu ve de onun arkasından saygılı bir dil kullanmaya başladı.

Şu bilinmeli ki, Diderot ile Grimm —ki o da az sonra denememizde sahnesini alacaktır— o günden kelli Jean - Jacques'ın evindekileri yani Thérèse ile annesini ondan soğutmayı kendilerine görev bilmişlerdir. Onların diri iken ölü yaşamalarını Rousseau'nun kötü niyetine bağlıyordır.

Ay.. gıcık! İki dostun arası artık garga olmuştur. Şekerini yitirip tepetaklak gelmiştir. Diderot, bizimki için şurda burda şöyle konuşuyordur «Uzun süre yapıtlarını düzelttim. Beni kemiriyordu. Düşüncelerimi kullanıyordu. Ve de küçümsüyordu.» 1755 yılında Rousseau'nun **Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine Söylev**'i dolayısıyla ona yazdığı bir mektupta da şunları söyleyecektir :

— Ben ne meşe palamutunu, ne hayvan inini, ne de meşe ağacı kovuğunu severim. Bana bir payton, dışlığı yerinde bir ev, ince çamaşır, koku sürünmüş bir kadın gerek. O zaman uygar yaşıntımızın geriye kalan tüm şanssızlıklarına eyvallahı basarım.

İmdi Rousseau'nun **Tiyatrolar Üzerine D'Alembert'e Mektup**'undan da bir haber var.

Yapıt, 1758 martında yazılmıştır. Rousseau'nun önsöze sıkıştırdığı Tevrat'tan alınmış bir söz, Diderot'yla iyisinden bozuşmasına yol açar. Ne ki, bir yıl önce Diderot da **Piç** adlı kitabında, bizimkinin o kışı Paris dolaylarında **Hermitage** adıyla ünlenen Madam d'Epinay'nin bir evinde —onu da az sonra şanoya çıkaracağız— Thérèse'le birlikte yapıyalnız geçirmiş olmasına dokundurmak için şu tümceyi şandellemiştir:

— Ancak kötüler yalnız kalır.

Şimdi de Grimm'i haydalamak sırası geldi.

Bir Alman olan Grimm (Frédéric - Melchior) 1748 yılı sonunda Paris'e yerleşmiş, 1790 yılına değin de şehrin en kalburüstü salonlarında boy satmıştır. Jean - Jacques onu tanıdığı vakit daha yirmi beşindedir. Ve de yüzü hep yeredir. İlk karşılaşmada hemen hemen hiçbirşey konuşmamışlardır. Ama ertesi gün, Prens de Saxe - Gotha'nın öğle yemeğinde, söz musikiden açılınca, Alman delikanlısı bilgisiyle masadakilerin zihnini karıştırır. Hele Rousseau onun klavsen çaldığını öğrenince hop oturur, hop kalkar.

Bizimkisi o sıralar Madam Dupin'in buyruğundadır. Kadıncağızın birtakım kitaplar yazması için araştırmalar yapıyordur. Grimm'le dostluğu kısa zamanda gelişir. Artık onu Madama'nın evinde bulamıyanlar Grimm'in evinde, ya da hiç değilse, onunla birlikte, ya gezide, ya da tiyatrodaki posta edceklerini biliyorlardır. Jean - Jacques, Grimm'e öylesine bağlanmış ki, parasız girdiği **Comédie Italienne** tiyatrosundan ayağını çekmiş ve cepten para ödeyerek Grimm'in pek sevdiği **Comédie Française**'in kapısını aşındırmaya başlamıştır.

Diderot'yu Grimm'e tanıştıran Rousseau'dur. Onu Madam de Chenonceaux'nun, Madam d'Epina'y'nin —Grimm sonradan onun sevgilisi olacaktır— salonlarına da götürmüştür. Kendi isteği dışında dost olduğu Baron d'Holback'ın evine sokmuştur. Grimm, Opera sanatçısı Matmazel Fel'e vurulup yataklara düşünce Rahip Raynal —o işte bizimkinin gerçek dostlarından— ile birlikte nöbetleşe başını da beklemiştir. Grimm'inki garip bir kara sevdadır. Gece gündüz hiç kalkmadan kalıp gibi yatıyordur. Gözleri apaçık, nabzının atışı düzgündür. Yalnız ne konuşuyor, ne kıpırdıyor, ne de yiyip içiyordur. Arada bir konuşulanları dinliyorsa da, işaretle olsun, karşılık vermiyordur. Ateşi de yoktur. Sadece dostunun dilinin üstüne koyduğu vişne reçelini yutuyordur. Nedir, bir sabah, yattığı yerden gürrede k ayağa fırlayacak, giyinip her günkü yaşamını sürdürmeye koşacaktır.

Olay herkesin diline düşer. Bu yüce sevgi yüzü suyuna Grimm günün adamı olmuştur. Kibar çevrenin kucak açtığı bir adam durumuna gelir. Kıtlıkta katlandığı Rousseau'dan da uzaklaşmak gereğini duyar. Bizimkisi ona : «Grimm, beni arayıp sorduğun yok. Kusuruna bakmıyorum. Bacayı aşan başarılarının ilk sarhoşluğu geçip de o yaşamın sebzevatlığını duyduğun an bana döneceğini umarım,» diyorsa da o umurlamıyordur.

İmdi de denememizi az - biraz kıyıya çekerek Baron d'Holback'ın da' sahnesini almasına omuz vermeliyiz.

Baron da bizimkinin kalbini soğutanların arasında başı çeker. Birbiri ardından iki kızkardeşle

evlenerek büyük paralara konmuştur. Paris'teki görkemli evinde bütün özgür düşünceli kişileri topluyordur. Ansiklopedicilerle Holback takımının —ki Grimm takımın lafkestibaşısıdır— toplantı yeri de orasıdır. Oraya «Havra» adını takmışlardır. İnsan orda çok yer, çok içer. Lafa parça sallar. Çekinmeden tarih, tiyatro, felsefe, gökbilim, fizik, tarım, ahlak üzerine tartışır. Zaman zaman devlet sohbeti de yapılır yani ihtilal meşveretine geçilir. İtalyan soytarıları yüzünden kavgalar koptuğu günlerde musikin uzun süre çalparası çıkarılmıştır. Kadınlar da orda fiskos çalçeneden baş kaldıramaz. En başı açık düşünceleri yallah ederler. Çokluk çılgınca davranışlarda da bulunurlar. Aklına geleni söylemekten sakınmayan Diderot için bu bir puselik - gerdaniyedir.

Baron, daha adını kimse bilmezken, Rousseau'ya çengel atmak istemiş, Diderot'yu da araya sokmuştur. Ne ki, doğasından gelen bir tiksinti bizimkini uzun süre Baron'un çaldığı cıbbanlara karşılık vermekten alakoymuştur. Baron bir gün bu soğukluğun nedenini sorduğunda da Jean - Jacques : «Siz çok zenginsiniz, benim dengim olamazsınız» demek zorunda kalmıştır. Baron onun yakasını bırakmamış, sonunda da en büyük kusuru, tatlı dile dayanamamak olan Jean - Jacques'ı dize getirmiştir.

Şimdi dikkat isterim.

Rousseau bir gün d'Holback'ın çalışma odasında musiki notalarını karıştırıyordu ki Baron ona klavsen parçalarından oluşan bir nota defteri gösterir. Bizimkisi o günlerde —1753 kışdır bu— **Köyün Falcısı** için bir araoyun ezgisi ardındadır. Baron der ki :

— Bunlar benim için bestelendi. Büyük bir titizlikle yazılmıştır. Sesleri zengindir. İçlerinden bir ikisini araoyununuza katsanıza.

Rousseau'nun kafasında kullanabileceğinden çok şan ve orkestra ezgisi vardır. Onunkilere pek yüz vermek istemez. Ama Baron o kadar asılır ki, gönlü hoş olsun diye bir pastoral seçip alır. Kısaltır, bir trio yapar.

Şimdi artık dikkatinizi daha da artırmanızı isterim.

Birkaç ay sonra **Falcı** oynanmaya başlayınca Rousseau bir gün Grimm'in evine uğradığında onu klavseni başında bulur. Konukları çevresini almışlardır. Bizimkinin içeri girdiğini görünce çalgının başından fırlayıp kalkar. Rousseau göz ucuyla notalığa baktığı zaman Baron'un, kimse-nin eline geçmiyeceğini söylediği nota defterini görür. «Pastoral» da en üsttedir.

Bir süre sonra Jean - Jacques aynı defteri, evinde bir musiki şöleni çeken Mösyö d'Epinay'nin klavseni üstünde de görür. Bu olaydan bir zaman geçince de şehirde **Köyün Falcısı'nı** Rousseau'nun yazmadığı vıdıvıdıları dolaşır. Ama oyun büyük bir başarı elde edecek ve yazarına iki, üç yıl rahat soluk aldıracaktır.

Buraya, Diderot üzerine başka bir suçlamayı da kaydırmalıyız. Bu, 1754 yılında **Eşitsizlik Üzerine Söylev**'in yazılmasıyla ilgilidir. Diderot, dostunun **Söylev**'ine kötü sancılı bir boya sürdürebilmek için büyük baskı yapmıştır. Bir acılığın sızlanmalarına kulaklarını tıkayan Filozof kitaba onun zoruyla sokulmuştur. Diderot bundan daha saçma şeyler de önermişse de aslan yürekli Rousseau onlara karşı koymuştur. O zamanlar

bizimki bu karamsarlık bağdaşının dostuna hapis yaşamından geldiğini düşünerek üzerinde çokça durmamıştır. Vaktaki 1770 yılında **İtiraflar**'ın son kitaplarını yazıyordur birden ayılır ve **Eşitsizlik Üzerine Söylev**'i dostunun elinden geldiğince yokuşa sürdüğünü çakar.

Öyle bir noktaya geldik ki, burda Madam d'Epinay'nin güllerini açtırmalıyız.

Denememizi yine geriye çekeceğiz.

Madamanın ilk adı Matmazel Des Clavelles'dir. Kesenekçi Mösyö Lalive'in oğlu Mösyö d'Epinay ile evlenmiştir. Kocas, Madam Dupin'in damadı Mösyö de Francueil gibi musiki yiyip içmedir. Jean - Jacques'ı d'Epinay'nin konağına Francueil götürmüştür. Bizimkisi orda birkaç kez akşam yemeğine de kalır. Madam görgülü, hoş sohbet, sanat yetenekleri olan bir hatuncağızdır. O zamanlar —Grimm daha sahneye çıkmamıştır— Francueil'ün kapatmasıdır. Hazret, madamla yürüttüğü gizli ilişkiyi bizimkine de anlatmıştır. Ne ki, Jean - Jacques bu sevdâ oyununu bildiğini Madam d'Epinay'ye hiçmihiç sezdirmemiştir. Buna karşılık Madamın ağzı hiç de sıkı değildir. Sonraları **Madam de Montbrillant**'ın **Öyküsü** adıyla yayınlayacağı bir kitapta kendini Francueil'ün kollarına atığı gün başına gelenleri ballandıra ballandıra anlatacaktır. Meğer Mösyö d'Epinay her zaman düşüp kalktığı ayağı karıncalı kadınlardan kaptığı bir hastalığı karısına da aşlamış, O da onu hadi hop sevgilisine.

Madam, Francueil'le olan gizli sevdasının 1749 ilkyazında başladığını da yazar. Oysa onunla daha 1748 nisanında kumpas kurmuştur. İlişkinin tarihini bir yıl ileriye atması 1 ağustos 1749'da doğ-

muş olan kızı Pauline'in —gelecekte Madam de Belsune olacaktır— baba soyu üzerinde kuşku uyandırmamak içindir.

Madamın Rousseau portresi şöyledir :

— Pohpoh çekmesini bilir ama terbiyeli değildir. Daha doğrusu, terbiyeli görünmek istemez. Salon girdisini çıktısını pek çakmazsa da duygululuğu hemen göze çarpar.

Konuyu buraya değin taşıdıktan sonra bu kez de **Hermitage**'ın ne mene bir şey olduğunu, Rousseau'nun da oraya nasıl yerleştiğini okurlarımıza açıklamalıyız. Çünkü o olanağı bizimkine sağlayan Madam d'Epinay'den başkası değildir.

Madam, kocası La Chevrette şatosuna bir kanat eklemek istediğinde, bir gün bizimkini de yanına alarak, yapıyı görmeye gider. Gezilerini şatodan bir fersah ötedeki su deposuna değin uzatırlar. Parka gerekli suyu sağlayan depo Montmorency Ormanı sınırındadır. Yanı başında da güzel bir sebze bahçesiyle **Hermitage** adı verilen bir kulübecik vardır. Rousseau onu daha önce de görmüş ve bu kendi tenhasındaki yapı, amanın amani, içinde kirazlar açtırmıştır. O gün de yanında Madam d'Epinay vardır. Ona demiştir ki :

— Ah, Madam, ne cici bir barınak. Tam bana göre.

Madam bu sözler üzerinde hiç de durmuş görünmemiştir. Ama işte bugün, bu ikinci gelişlerinde o eski yıkık kulübenin yerinde baştanbaşa yenilenmiş, üç kişilik bir aile için çok kullanışlı küçük bir ev yükseliyordur.

Lafı dağlardan tepelerden dolaştırıyoruz ama bunu yapmazsak oturup hüngür hüngür ağlamamız gerekecek.

Madam, Jean - Jacques'ın kedilere manco olacak durumunu daha da uzatmak istemiyerek :

— Yabani herifim, işte barınağın, der. Onu sen beğendin, dostun da sana armağan ediyor. Umarım ki benden uzaklaşmak için beslediğin o korkunç düşünceyi —Rousseau o günlerde Cenevre'ye yerleşmeyi tasarlıyordur— aklından çıkar-maya yeter.

Jean - Jacques o güne değin bundan daha ala-çiçek bir duyguya kapılmamıştır. Madamın yar-dımsever elini gözyaşlarıyla —onun sulugöz ol-duğunu da unutmayalım— ıslatır. 9 nisan 1756 günü de takım taklavatıyla gelip **Hermitage**'a de-mir bırakır.

Bu öykü daha uzundur, biz uzamasın diye kı-sa tuttuk.

Holback takımı haberi alaylarla karşılar. Pa-ris'te pohpoha, eğlenceli yaşama alışmış olan Rousseau'nun bu yalnızlığa on beş günden çok dayanamıyacağını ileri sürer. Jean - Jacques ise bu vıdıvıdlara hiç kulak asmıyordur. O, on beş yıldır, ilk göz ağrısı Madam de Warrens'in ya-nından ayrıldığından beri kendi dünyasının dışın-da, yani doğadan uzak yaşamıştır. Oysa o, kır-larda tek başına yaşamak için yaratılmıştır. Ona başka yerde mutluluk yoktur. **İtiraflar**'ın doku-zuncu kitabında şu satırlar yer alır :

— Paris'te kibar salonların baş döndüren çev-resinde, gönülde istekler uyandıran büyük akşam sofralarında, o pırıl pırıl ışıldayan tiyatrolarda, şan ve şeref sarhoşluğu içinde, hep korularımın, derelerimin, tek başıma yaptığım gezilerin anısı içime dert olur, yüreğimi birtakım istekler, öz-lemlerle doldururdu. Yüklenmeye boyun eğdiğim

her görevin, başarı hırsıyla zaman zaman beni çabalamaya iten her tasarının bir amacı vardı: Günün birinde o mutlu kır yaşamına kavuşmak.

Rousseau artık isteğine kavuşmanın sevinci içindedir. Daha ilk geldiği gece *Hermitage*'ın yanındaki orman ilk bülbül sesini gönderir. Birkaç gün bütün çılgınlığıyla kırların tadını çıkardıktan sonra kitaplarını, defterlerini bir düzene sokmak, yapacağı işleri hale yola koymak sırasının geldiğini düşünür. Sabahları her zamanki gibi nota kopyacılığına, öğle sonralarını da, elinde küçük bir not defteriyle bir kalem, gezilere ayırıyordur. Kapısının hemen önünde Montmorency ormanını kendine çalışma odası seçmiştir. Çünkü, açık havada, her yerden daha rahat düşünüp yazabilmeye alışkındır.

Gelin görün ki, Madam sık sık *La Chevrette*'de boy gösteriyordur. Jean - Jacques'ın şap şap kalabalıktan hoşlanmadığını bildiği için de onu hep boş vakitlerinde çağırıyordur. Bu durum ilkin Rousseau'nun da işine gelmiştir. Ama zamanla görmüştür ki koruyucusunun boş vakitlerini dolduran bir makine olup çıkmıştır. Zamanını istediği gibi kullanabilme işinde kendisine tek bir gün bile kalmıyordur. Oysa o, Paris'ten biraz da bu yüzden kaçmıştır. Orda da herkes kimseye sokulmayan, kendi kafasına göre özgür ve mutlu bir yaşam sürmekten başka bir tasası olmayan bu garip yazarı tanımak istiyor, ona tebelleş oluyordur. Odası çeşit, çeşit bahanelerle kendisini görmeye gelen ve vaktine el koyan kimselerle dolup taşıyordur. Kadınlarsa kendisini yemeğe çağırmak için binbir dolap çeviriyorlardır.

Madam d'Epınay, Rousseau'yu kimi zaman da şatoda gece yatısına alakoyuyordur. O gecelerden birinde Grimm de —artık iyisinden Francueil'ün yerini kapmıştır— ortaya çıkar. Gelir gelmez de Rousseau'nun zaten pek sevmediği evi afralara, tafralara boğar. Bir gün öncesinden de boynu bükük Jean - Jacques, Madamın yatak odasına bi-tişik odadan —hatırlı konuklara ayrılmıştır bu-rası— çıkarılıp bir başka odaya alınır. Onun oda-sını da Grimm için düzenlerler. Rousseau yarı şaka, yarı ciddi ev sahibine : «Dağdan gelen ba-yırdakini kovar,» derse de bu, Madamın kulak-larına değin kızarmasından başka bir işe yara-maz. Gerçekte, bu değişikliğin başka bir nedeni vardır. İki odayı bir gizli kapı birleştiriyordur. Madamsa, sevgilisi geldikten sonra o kapıyı çok-ça kullanmak niyetindedir.

Dahası var : Madam, Grimm'in geldiği akşam kendini az - biraz keyifsiz bulmuş, yemeğini oca-ğın başında yemek üzere odasına çıkmıştır. Bizim-kini de yanına çağırmıştır. Bu, belki Jean - Jac-ques'ın gönlünü almak içindir. Ama, Grimm ne yapmıştır, Rousseau'nun ardından o da odaya dal-mıştır. Küçük sofrada yalnız iki kişilik takım var-dır. Madam ocağın bir köşesinde yeralır. Grimm de öbür köşeye geçer. Küçük masayı da aralarına çekip peçetesini yayar. Bizimkine buyur muyur demeden de tıkmaya başlar. Madam kızarıp bo-zarır. Sevgilisinin bu kabalığı karşısında Jean - Jacques'a kendi yerini vermeye kalkışır. Ama o kabul etmez. Kendisine bir üçüncü takım geti-rilinceye değin odada dolaşır. Oysa, yaşça Grimm'in büyüğü, şatonun da kıdemlisidir. Sizin anlayacağınız, yemeğini sofranın bir ucunda,

ateşten uzakta ve de rahatsız bir durumda yemek zorunda kalır.

Yazarımız bu olayı sonradan şöyle h  p  rde-tecektir :

— Oysa evin madamasının gözdesi olarak ik-ramda bulunmak ona düşerdi. Bana kar  şı tüm davranışları hep bu örneğe göre olmuştur. Beni kendi altında biri gibi tutmak   yle dursun, b  -t  n bütüne k    mserdi.

Jean - Jacques, o gece aklından : «O eski t  -redi bu muydu acaba?» sorusunu geçirir. Grimm eskiden birlikte bulundukları topluluklarda Rousseau'nun dönüp yüzüne bakmasını bile bir şeref sayıyordu. Bizimkine yakınlığını bildiği kimselerin önünde de, onu candan sevdiğini s  y-leyerek, kendine bir övünme payı çıkartıyordu. Onun nobranlığı yalnız Rousseau'ya da değildir. Bir gün, bir sofrada, herkesin önünde Saint - Lambert'e : «Yalan söylüyorsun» diye bağırmıştır. O da tabağını Grimm'in suratına yap  ştırmamak için kendini g    tutmuştur. Doğrusu Grimm, tam bir zıppıktıdır, sonradan görmedir.   nl   tarih  i Bakkalzade Şehri Defterdar Sarı Mehmet Paşa-nın «Şöhret   fettir» sözüne aldirmeden yaşıyor-dur. Kodamanlarla düşüp kalkması gözlerini   y-lesine karartmıştır ki u  ağını çağırırken ağzın-dan : «Hey, buraya bak,» tan başka laf çıkmıyor-dur. Dahası, bir Ő ey   smarlayacağı zaman parayı u  ağın eline vereceğine, yere fırlatıyordu.

Onun budalaca bir z  ppeliği de vardır. Yüzü-ne düzgün sıvamaktan bir an geri kalmaz. Her sabah da ipek kıllı bir fırçayla tırnaklarını par-latır. Rousseau onun bu zirzopluklarını gördükçe onda sağlam bir ruh olabileceği inancını yitirir.

Oysa Grimm, inceliği, duygululuğu kimseye bırakmaz. Yaşam üzerine gizli bir ilkesi de vardır. İnsanın tek ödevinin her bakımdan kendi gönlünün eğilimlerine uyması olduğuna inanır. Onun görüldüğünden çok başka türlü olduğunu, duygunun yanından geçmediği halde duygulu insan polimleri attığını, bizimkini ise günahı kadar sevmediğini, yıllarca önce Rousseau'ya söylemişlerdir ama, o inanmamıştır.

Grimm'in alameslekliğini, yani ikiyüzlülüğünü ortaya çıkaran olaylardan biri de efendisi Kont de Frièze'in ölümüdür. O gün Hazret, Kontun Cesteries konağına gitiğinde kanlı yaşlar dökerek rolünü büyük başarıyla oynamıştır. Her sabah, rahatça ağlamak için bahçeye iniyor, parkın konaktan görülebilecek yollarında dolaşırken ahvahlı mendili gözlerinden hiç uzaklaştırmıyordur. Ama konaktan uzak bir yola sapınca —hiç hesaba almadığı kişilerin gözlemidir bu— hemen mendili cebine indiriyor, ordan okumak için bir kitap çıkarıyordur.

Bu öyküyü Kontun mangaptusu Madam de Rochechouart'ın kızı anlatmıştır. Jean - Jacques da sonradan eski defterleri karıştırırken Grimm'e tüm dostlarını eksiksiz tanıttığını, onunsa yakınlarından kimsenin yüzünü kendisine açmadığını anımsar. Aralıkta garip bir şey de olmuştur. Rousseau, Grimm'i kime tanıştırmışsa onun davranışlarında kendisine karşı belirli bir değişme görülmüştür. Diderot bile ilk başta Rousseau'nun Grimm'e beslediği büyük güveni gördükçe onun kendisine dost olmadığı yolunda, birkaç kez kulağını bükmüşse de sonraları Grimm'le sıkıfıkı olunca yüz ve ağız değiştirmiştir.

Rousseau'nun belleğini karıştıran bir olay da, Grenelle Sokağında ölümle esirifiraş olduğu zamana dayanır. Grimm, o sıralar Paris dışındadır. Bir sabah soluk soluğa kendisini yoklamaya gelir ve de ayağının tozuyla kendisine koştüğünü söyler. Nedir, yazarımız çok geçmeden öğrenir ki Grimm, dediği günden bir gün önce gelmiş, dahası, o gece tiyatroya gitmiştir.

Bütün bu olayların anımsanması Rousseau'nun Grimm için, körü körüne beslediği kanıları değiştirir. Onunla bir daha görüşmemeye karar vererek durumu Madam d'Epina'y'e bildirir. Madam bizimkinin öne sürdüğü nedenler karşısında ne diyeceğini kestiremez. Ama Jean - Jacques'ın kafasını çelmeye çok çalışır. Ertesi gün de —arada Grimm'le laflamıştır— yazarımıza bir mektup yollar. Olayların ayrıntılarına hiç girmiyor, Grimm'in içine kapanık biri olduğunu söyleyerek onu savunuyordur. Bu da yetmiyormuş gibi, arkadaşını böyle bir alçaklık yapacak bir sanmasıyla kendisini suçluyordur.

Mektup, Rousseau'yu darmadığın eder. Ama yeniden karşı karşıya geldiklerinde Madam onu iyisinden altmış altıya bağlar. Başka bir şey de yapar. Onu yanlış bir yargıya vardığına, bir dostta karşı ağır bir suç işlemiş olduğuna inandırır. Zehirli hançerlerle kuşbaşı edilmiş olan Rousseau da, kaç kez Diderot'ya ve Barona yaptığı şeyi bu kez de Grimm'in önünde yapar. Ondan beklemeye hakkı olan tüm bağışlama girişimlerini —yarı isteyerek, yarı da yüzünün yumuşaklığından— kendisi ona uygular. Kısacası, Grimm'in evine gidip, yönelttiği aşağılamadan ötürü kendisinden özür

diler. Rousseau bu alçakgönüllüğe el atmakla Grimm'in kendisine sonsuz bir sevgiyle kucak açacağını umuyordur. Ne gezer, o söğüt ağacı gibi meyvesiz adam onu bir Romalı konsül burunlamasıyla karşılar. Suçunu bağışlar ama, daha önce estek - kerestek bir söylev çeker. Kendi yaratılış hazinesinde gizlenmiş tüm elmasları ortaya çıkarır, hele dostluk gayyasındaki değerlerini bir bir sayıp döker.

Bizim burda yazımıza zıp zıp dalan Grimm'i yeniden dışlamamız gerekiyor.

Bu kez de Rousseau'yu çarmıha gereceğiz. Yani onun çocuklarını, nasıl kıyıp da, Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na verdiğini ekrana getireceğiz. Görüyorsunuz dünya işleri öyle kolay kolay şişe dizilmiyor. Kantarın topuzu şimdi burdaysa, biraz sonra ordadır. Kısacası dazlayan daza mı düşüyor, sırma saçlı kıza mı düşüyor, belli olmuyor.

Demek isteriz ki, Rousseau'nun ilk çocuğu 1746 kışında doğmuş, bizimkisi de onu alıpşap Yurd'a bırakmıştır. Ertesi yıllarda bunu bir ikincisi, bir üçüncüsü, bir dördüncüsü, bir beşincisi izler. Topu da Yurd'u boylar. Sonra da bütün aramalara karşın —bunları daha çok Madam de Luxembourg yürütmüştür— hiçbirini ortaya çıkmaz.

Rousseau'nun çocuklarını yetimhaneye vermesi bütün yaşamı boyunca insanların takazasını kırbaçlamıştır. Voltaire, çocuklarını bırakarak Emile'in eğitimiyle uğraşan bu büyük ahlakçının davranışını ibretle karşılamıştır. Madam de Stael de onu yerden yere vurmaktan bir an geri kalmaz. 27 Aralık 1765'te Cenevre'de kimin yazdığı bilinmeyen bir taşlama da onun çocuklarını yetimhaneye bıraktığını davulla ilan ediyordur.

Rousseau İtirafklar'da bu olaya çokça önem vermeden değinir :

— Başı belaya girmiş namuslu insanlar, aldatılmış kocalar, baştan çıkarılmış tazeler, gizli doğumlar, bütün bunlar Paris kibarları katında, günün hiç yadırganmayan konusuydu. En çok da «Kimsesiz  ocuklar Yurdu»na d l yetiştirenler  v l rd . Aklımı  eldi bu iş benim. En ufak bir gönül sızısı duymadan kararımı büyük bir yürek-lilikle verdim. En zoru, Th r se'i kuruntu ve  z n-t lerinden kurtarmak oldu. şerefini berelemeden bu biricik yolu ona kabul ettireceğim diye dilimde t y bitti. Yeni bir çocuğun üstlerine y k olmasından korkan Polis Komseri yani Th r se'in an-nesi, bereket imdadıma yetişti de kızcağızın gün-l  oldu. Sainte - Eustache mahallesinde oturan Matmazel Gouin adında güvenilir bir ebe bu-lundu. Günü gelince, Komser Cenapları kızını o kadının evine götürdü. Ben de birkaç kez ken-disini yokladım. İki karton üzerine eş olarak yaz-dığım markalardan birini  ocuk takımının i ine koyduk. Ebe Kadın bebeği yüklendi, yol yorda-mınca yetimhaneye bıraktı. Ertesi yıl aynı dert, aynı yöntem. Sade, bu kez markasız yolladık. Yi-ne ben  steledim, yine Th r se directti. Sonunda inleye, ihlaya boyun eğdi.

Doğrusu, Rousseau'nun çocuklarını Kimsesiz-ler Yurdu'na vermesi ve de onların izini yitir-mesi sonraki yıllarda yürek acısıyla kavrulması-na da yol a acaktır. Emile'in birinci kitabında şu aşağıdaki satırları gözyaşlarına bulayarak yola çıkarır :

— Baba ödevlerini yerine getiremeyecek bir kimsenin, baba olmaya hakkı yoktur. Çocuklarını

beslemek yükümlülüğünü bir babanın üstünden atması için ne yoksulluk, ne iş güç, ne de çevreden utanma gibi özürler öne sürmesi yerinde değildir. Bana inanın okurlarım, vicdanı olan her kimse böyle kutsal bir ödevi savsaklarsa bilsin ki bu suçunu uzun yıllar dökeceği gözyaşlarıyla ödeyecek ve de hiçbir zaman avuntu bulamayacaktır

İtiraflar'ın sekizinci kitabında da şöyle bir savunu vardır :

— Eğer sonuç olarak vardığım yargılarda yanıldıysam, onlara uyarken içimde duyduğum gönül esenliğine pek şaşarım. Doğanın tatlı sesine kulakları sağır, içlerinde de hiçbir gerçek adalet ve insanlık duygusu yeşermemiş o soysuz kişilerden biri olsaydım, böyle bir vurdumduymazlık benden beklenebilirdi. Ama bu sımsıcak yürek, böylesine uyanık duygular, soydaşlarım için gönlümde barındırdığım sarsılmaz iyilik dilekleri, yüceye, gerçeğe, güzele ve doğruya karşı duyduğum sevgi... bütün bunlar ödevlerin en tatlısını ayaklar altına aldırان o ahlak düşkünlüğüyle aynı ruhta birleşip bağdaşabilir mi? Hayır olamaz! Asla, yaşamının hiçbir anında Jean - Jacques duygusuz, kalpsiz bir insan, soysuz bir baba olmamıştır. Aldanmış olabilirim, katı yürekli asla!

İtiraflar'da şu sözler de yer alır :

— Çocuklarımı kendim yetiştiremediğim için bir kamu eğitim kurumuna bırakmakla, serüven ardında, zenginlik ardında koşacakları yerde işçi ya da çiftçi olmalarını (Yetimhane çocukları taşrada yetiştirir, onları çiftçi, rençber ya da asker yapardı) sağlamakla bir yurttaşlık, bir babalık

yaptığımı sandım. Kendime Eflatun Cumhuriyetinin bir bireyi gözüyle baktım. İşte yanılığım bu oldu.

20 nisan 1751'de Madam de Francueil'e yazdığı bir mektupta ise şunları öne sürer :

— Evet Madam, çocuklarımı Kimsesiz Çocuklar Yurdu'na bıraktım. Onların bakımıyla, bu iş için kurulmuş olan kurumu görevlendirdim. Eğer böyle tatlı bir işi yerine getirmeme kötü durumum ve hastalıklarım engel olmuşsa, bu bahtsızlıktan ötürü beni kınamak değil, bana acımak gerekir. Onların geçimiyle yükümlüydüm. Bu işi kendi yapabileceğimden daha iyi, ya da hiç değilse daha güvenli bir biçimde onlara sağladım.

Rousseau mektubunda ekmegini günü gününe kazandığını, geçimini büyük zorluklarla sağladığını söyledikten sonra bu durumda çocuklarına bakamayacağını belirtir, sonra da çocuklarını yetimhaneye vermekte bir de şu neden olduğunu açıklar :

— Yazarlık mesleğine geçmek zorunda kaldıysam, ev caccukları, çocukların da gürültüsü ve üzüntüsü sığındığım tavanarasında yararlı bir çalışma için gerekli esenliği bırakır mıydı bende?

Gerçeği şu ki İtirafılar bu març - murç çırpışlarla dudak dudağadır. Dokuzuncu kitapta bir de şu vayvillime raslanır

— Çocukları, kendisi kadar bile yetiştiremeyecek olan bu terbiyesi kıt ailenin (Thérèse'in erkek kardeşiyle annesi anlatılmak isteniyor) eğitimine bırakmak korkunç göründü bana. Kimsesiz Çocuklar Yurdu'nda eğitilmelerini daha tehlikesiz buldum. Kararımın dayanağı olan bu neden Madam de Francueil'e yazdığım mektupta

açıkladığım tüm nedenlerden daha güçlüydü. Ve ona söylemekten çekindiğim tek nedendi. Böyle sine ağır bir suçun yükünü biraz olsun hafifletmek pahasına, sevdiğim bir insanın ailesini dile düşürmeye gönlüm elvermedi. Ne derlerse desinler, o kötü yürekli, o paldımsız erkek kardeşin ah-laksızlıklarını bilenler, çocuklarımı onunki gibi bir eğitimden uzaklaştırmakta haklı olduğumu çıkarabilirler.

Ay ve ey, Rousseau'ya arka çıkan yazarlar da vardır. Bunlar çocukların yazıklanmadan yetimhaneye verilmesini onun, çocukların babası olduğuna inanmadığından ileri geldiğini söylerler. Doktorların, Rousseau'nun sevişme yaşamında kimi aksaklıklar bulunduğunu ileri sürmesi de bu görüşe güç kazandırmıştır. Öte yandan, Thérèse'in yazarımıza bağlı olup olmadığı üzerinde de çok durulmuştur. Korkunç Teyze'nin, yani Thérèse'in, hafif meşrepliğinden ilk açan George Sand'dır. Ünlü yazar Rousseau'yu savunarak çocukların başka babaları olabileceği görüşünü ortaya atar ve Rousseau çağını yaşamış olan büyük annesinin tanıklığını devreye sokar. Yaşlı kadın dermiş ki :

— Rousseau hayırlı bir baba mıydı, değil miydi pek bilmiyoruz. O da bunun bilincinde değildi. Gerçekte onun da çocuğu olurmuydu ki!

Térèse'in Rousseau'yu tanıdığı vakit kızıoğ-lankız olmadığı, çocuklarını doğurduğu sıralarda da onunla aynı evde oturmadığı göz önünde tutulursa George.Sand'ın «sadakatsizlik» dediği şeyin pek yanlış olmadığı düşünülebilir.

Bu konuda gerçekten Rousseau'nun da kuş-kuları vardır. Hele Thérèse 1766 ocağında ken-

disiyle buluşmak üzere Londra'ya, İngiliz günlükçüsü James Boswell'in eşliğinde geldikten sonra kuşkuları bütün bütüne artmıştır. 1933 yılında Fransa'da yayınlanan Boswell'den kalmış kimi günlük parçaları, bu 10 gün süren yolculuk sırasında Thérèse'in Boswell'le tam 13 kez yattığını da ortaya koyacaktır.

Nedir Jean - Jacques, çocukların babası olmadığını söylemeye yanaşmamıştır. Tersine, 1761 haziranında Madam de Luxembourg'a yazdığı bir mektupta şu sözlere yer verir :

— İyi yürekliliği, sevgisinin içtenliği, eşsiz özverisi, en ufak bir kuşkuma bile meydan vermeden bağlılığı yüzünden Thérèse'i her zaman karım gibi sevdim ve saydım.

Şu da unutulmamalı ki, **İtiraflar**'ın son kitaplarında bu inanç geriler, onun yerini : «gerçekten sevdiği erkek benim,» sözü alır. Yazarımız ölür ölmez Korkunç Teyzenin, Girardin Markisinin atuşağıyla evlenmesi de onun Rousseau'yu gerçekten sevdiği savının geçerliliğini de ortadan kaldıracaktır.

Jean Starobinski : «Rousseau ilkin horlanmaları biriktirmiştir,» der.

Doğrusu, Fransız Elçisi Montaigu Venedik'te yanına yazman olarak aldığı Rousseau'yu külbastı etmiştir. Villeroi Markisi ise bir gün bir şölenle Rousseau'yu en ağır sözlerle aşağılamışsa da Jean - Jacques hiçbir karşılığa bulunmamıştır. Yalnız sonradan onun yüz düşmana bedel olduğunu söyleyecektir. Ünlü besteci Rameau da 1745 yılında, Madam de la Pouplinière'in konağında Falci'nin (le Devin du Village) kimi parçalarını dinledikten sonra bizimkinin samanına

alev ateşi salmış, onun beğeniden, sanattan yoksun bir yağmacı olduğunu pavkırmıştır.

Opera yönetimi Belediyeye geçtiği vakit Belediyeye Başkanı da ilk iş olarak Rousseau'nun Operaya kollarını sallayarak girmesini yasaklamıştır. Hem de bunu en utanmaz bir biçimde yapmıştır. 15 Aralık 1753 akşamı, Rousseau tiyatroya girerken, herkeslerin gözü önünde, kapıyı yüzüne kapattırıştır.

Daha sayalım mı? Paris'e ilk geldiği yıl da (1742) Madam de Beuvenval onu öğle yemeğine alakoymuş, ama kendi sofrasına değil, hizmetçilerin sofrasına oturtmuştur. Dokuz yılını (1732 - 1741) yanında geçirdiği ve ona, gönlüne varınca, her şeyiyle bağlandığı Madam de Warrens bile sonunda kendisini açığa çıkarmıştır. Voltaire'e gelince, yukarda yazdıklarımızdan da anlaşılacağı üzere, kendini ona yaklaştırmamıştır. Oysa Rousseau delikanlılığında en çok Voltaire'e yandır. Hemen hemen okumadığı kitabı yoktur. Voltaire onu çok etkilemiştir. Şeker pembelerine öykünme isteği uyandırmıştır. **Filozofça Mektuplar** ise Rousseau'yu çalışmaya en çok itele-yen yapıt olmuştur.

Pes şimdi, Voltaire'in Rousseau'ya karşı ilk şahlanması onun o Venedik Elçiliğindeki görevindedir. Elçilikten ayrıldığı gün Montaigu, kendisiyle olan kavgalarını Saraya bildirmek budalalığında bulunmuş, Rousseau da 8 ve 15 ağustos 1744 günlerinde Dışişleri Bakanına iki mektup yazmak zorunda kalmıştır. Bu mektuplar Bakanlık belgeliğinde saklı tutulmuşsa da bir görevli onları araklayarak Voltaire'e iletir. Voltaire de

Rousseau'nun elçilik yazmanı değil, Kontun el ulaşı olduğunu ileri sürer.

Ertesi yıl (18 Ağustos 1756) Rousseau, Voltaire'in **Sur la Loi Naturelle** (Doğa Yasası Üzerine) ile **Sur le Désastre de Lisbonne** (Lizbon Faciası Üzerine) adlı şiirlerine karşılık olarak kaleme aldığı **Lettre sur la Providence** (Tanrının İyliği Üzerine Mektup)'u Voltaire'e gönderir. O da, topun kendisinde kalmaması için, 1759 ocağında yayınladığı **Candide**'in tabanına Rousseau'nun fotoğrafisinin arabını yerleştirir.

Kitapta Jean Jacques'in doğaya dönüş felsefesi tavaya konulup havaya uçuruluyordur. Romanın başkışisi, Rousseau'nun doğa düşüncelerine kafasını takmış biridir. Ne ki, bir yazar, bu kitabın insana, Voltaire'in bizimkini hem savunduğu, hem de ti'ye aldığı kanısını verdiğini de söyler. Çünkü Voltaire'in yapıtında, Rousseau'nun eleman çektiği Fransız gelenekleriyle Saray entrikaları da saraka edilmektedir.

Sonunda Rousseau'nun bedenindeki 366 damar, 777 sinir ve de 444 kemik : «mayna» der. Topu da 17 haziran 1760 günü Rousseau'yu yazı masasının başına oturttarak Voltaire'e şu mektubu yazdırır :

— Ben sizi sevmiyorum Mösyö. Siz en etkili kötülükleri yaptınız bana. Ben ki sizin çömeziniz ve hayranınızımdım. Cenevre'de size verilmiş sığınak pahasına beni ordan uzaklaştırdınız. Size alkışlar yağdırmamın karşılığında yurttaşlarımı bana düşman ettiniz. Memleketimde oturmayı ve yaşamayı katlanılmaz duruma getiren sizsiniz. Beni yalan yulan bir memlekette (Fransa'da), son nefesimde, insanların tüm avuntularından yoksun

bir çöplük içine atılmış bir durumda öldürecek olan sizsiniz. Oysa bir insanın bekleyebileceği her türlü şan ve şeref benim memleketimde size yoldaşlık etmektedir. Madem bunu istediniz o halde sizden nefret ediyorum. Sizden sizi sevmeye en yatkın biri olarak nefret ediyorum. Yüreğimde sadece o nardenk dehanıza beslenmekten kaçınılmayacak bir hayranlık ve yazılarınıza duyduğum sevgi kalmıştır. Onlara borcum olan saygıda ve de saygının gereği davranışta hiçbir kusurum olmayacaktır. Hoşça kalın.

Ey okur, bundan sonrasını billahi koşarak oku.

1757 yılı bizimkinin Madam d'Epinay, Grimm, Diderot ile dostluklarının iyisinden çatırdamaya başladığı yıldır.

Sevgili Madamanın Grimm'le ilişkisi karnının burnuna yaklaşmasına yol açmıştır. İsviçre'ye giderek çocuğu orda aldırmaq ister. İlkın bunu Jean - Jacques'a açarak kendisine yoldaşlık edip etmiyeceğini yoklar. Bizimkisi buna pek kulak asmaz. Bir süre sonra Diderot'dan bu konuda bir nota gelir :

— İsviçre yolculuğunda Madama eşlik etmezsen bunu senin nankörlüğüne verirler, ya da bu işte gizli bir neden ararlar.

Rousseau'nun yanıtıysa Diderot'nun kanına zehir doğrar :

— Dostum, sen bana çektiirdiğın acılar yüzünden döktüğüm gözyaşlarını da, yaşamım ve sağlığım için göstermemi öğütlediğın —Rousseau oldum bittim idrar zorluğundan sızlanmıştır— özenleri de hafife alıyorsun.

Jean - Jacques ertesi gün de doğru Madamın karşısına dikilir. Grimm aliveleği de ordadır. Onlara Diderot'nun mektubuyla kendi karşılığını gür ve kesinkes bir sesle okur. Hiç beklenilmeyen bir şeydir bu. Bizimkinin horhopurdak sözleri karşısında verilecek karşılık bulamazlar. Hele o burunu makinaneli tüfek, Rousseau'nun bakışlarından salvo eden şimşeklere dayanamıyarak gözlerini yere indirir.

O günden sonra Rousseau artık **Hermitage**'da oturamayacağını çakar. Kış ortasında olduğu için de çıkmak için, dostlarının baskısıyla, ilkyazı beklemeye karar verir. Durumu da Cenevre'ye gitmiş olan Madama bildirir. Sevgili Madama ise kendisine, çok soğuk bir karşılıkla, ayrılmaya karar verdiyse dostlarının bunu neden geciktirmek istediklerini sorar.

Jean - Jacques bu kadar açık bir kovulma karşısında bir an bile duraksamaz. Ne olursa olsun, en geç bir hafta içinde **Hermitage**'dan ayrılmayı planlar. Eşyalarını da evden dışarı çıkarmaya koyulur. Yüz bin selam ona ki, Prens Condé'nin kesenekçisi Mösyö Mathias hazırolda beklemektedir. Bizimkinin Okyanusta kalmış dümen-siz gemi durumuna düştüğünü duyar duymaz Montmorency'de, Mont - Louis parkındaki küçük evini onun oturmasına bırakır. Jean - Jacques o günlerde Grimm'den bir mektup da almıştır. Yedi sekiz satırlık bir bozuşma yazısıdır bu. Ne ki, en zebanice bir kinle çizıştırilmiştir. Aşağılama çabasını budalalığa değin vardiınyordur.

5 aralık 1757'de Rousseau, Diderot'yla da son kez görüşür. Ama onun gerçek bir düşman oldu-

ğuna 1770 şubatında Mösyö de Saint - Germain'e özyaşamöyküsünü yazdığı vakit varacaktır.

Jean - Jacques, 1766 yılında bir ara Hume'un çağrısı üzerine İngiltere'ye de gider. Orda 16 ay kalır. Başlangıçta Hume ona çok yakınlık gösterirse de, bir süre sonra aralarında birtakım anlaşmazlıklar patlak verir. Rousseau sonunda anılarına çekilmekten, orda kendini savunmaktan başka çare bulamaz. Ne ki, Diderot onun anılarını yazmaya başladığını haber alınca bir ayak önce davranmak için yazılarından birinin içine şöyle bir tümce kaydırır :

— Eski dostlarının yüzüne kara çalmaktan çekinmeyen korkunç adamdan nefret edin.

Vakit darlaştı.

Başka vizite edeceğimiz kişiler de olduğundan lafın kurdelasını kısa tutuyoruz.

Rousseau'nun yaşamına zaman zaman birçok dostlar girmiş ama o, bunları çekip çevirememiştir. Bunun sorumlusu da kendisidir. «Bütün bu yüksek ruhlu insanların bende hakkı vardı. Sonraları topunu bir yana ittim. Nankör olduğum için değil elbet. Beni öyle gösteren o yenemediğim tembellik yüzünden. Düzenli mektup yazmak gücümün üstünde bir iş olmuştur hep. Bir kez kendimi bıraktım mı, kusurumu bağışlatma utanç ve sıkıntısı altında bu kusur daha da büyür, sonunda bütün bütüne yazmaz olurum,» der.

Rousseau dostlarına en temiz duygularla bağlanır. Onların da kendisine aynı gerçek duyguları beslemesini ister. Tüm yanlışsı da burdadır. Dostluk gayyası, gönlünün kirazlarını açtıracığı yerde ona dert olur. Dostları tüm yaşamına, eği-

limlerine burunlarını sokmaktan da geri kalmaz. Oysa kendisi onların hiçbir işine karışmıyordur.

Lafın içinde kalmak gerekirse, Jean - Jacques için sevmek, sevilmek kesin bir gereksinimdir. Bir dostun en küçük bir ters davranışı onun davlumbazını yıkar. Diderot ile ipi kopardığı sıralar ona yazdığı bir mektupta şöyle bağıracaktır :

— İstedğim sevgiden başka bir şey değildir. Benden esirgediğin tek şey de o. Nankör, sana hiçbir işte omuz vermedim ama, seni sevdim.

Rousseau dostları arasında belki en uzun süre Duclos'ya yakın durmuştur. Duclos (1704 - 1772) XI. Louis Çağının Tarihi gibi kitapların yazarıdır. Fransız Akademisinin de değişmez genelyazmanıdır. Duclos onu, çok kibar çevrelere sokmuştur. Köyün Falcısı'nı oynattıran da odur. Akademide de çıldırtıcı bir roman sayılan Yeni Héloise'i övmüştür. Jean - Jacques onun için «Gerçek bir dost, gerçek bir insan» der. Namusluluğun, dürüstlüğün yazarlıkla bağdaşabileceğini onda gördüğünü belirtir. Nedir, onu korkak dostları arasında saymaktan da geri kalmaz. Emile'in ilk iki kitabındaki dinle ilgili bölümü parlamento yakmak isteyince Duclos kitabı çok sevmiş olmasına karşın, Rousseau'ya duygularını yazıyla bildirmekten çekinmiştir. Sonunda bizimkisi de onu hayınlık ve ikiyüzlülükle suçlar. Ama o da İtiraf- lar'ı yerden yere vuranların başında görünmeyi yeğlemiştir artık.

Cigersiz dostlarından biri de D'Alembert'dir. Emile'i mektupla kutlamış ama ona imza atmamıştır. Dostluk gavyası listesine Coindet'yi almak mı, almamak mı doğru olur? Coindet yüz­süz de- necek kadar becerikli ve pervasızdır. Dostunun

adını öne sürerek onun bütün bildiklerinin evine dalar, teklifsizce sofralarına oturur.

Sözün kendisi odur ki, dostlar tilki gibi eziyet ve dokunca vericidir. Jean - Jacques sözde bilgelerin saçmasapan yargılarını ayakları altına alıp çiğnerken onlar onun palamarsız bir yolda tek başına ilerlemesini çekemiyorlardır. Mutluluğu için çalışıyor görünüyorsa da, fingini soldurmaya bakıyorlardır. Yazın alanındaki ününden çok da ilkelerine tutuluyorlardır. Yazarlık sanatında ilerlemesi belki hoş karşılanacaktır. Gelgelelim ki gelgelelim, davranışlarıyla örnek bir insan yaratmaya kalkışmasına kimseler katlanamıyordur. Üstelik, onun Paris'in harren gürren bağdaşına, edebiyat kavgalarına ve kibarların ikiyüzlülüğüne karşı duyduğu tiksinti onları çileden çıkarıyordur.

Rousseau kalabalık ve tuhaf tayfalardan öylesine yorgun düşmüştür ki *İtiraf*lar'da Dijon Akademisi yarışmasına katılması için Diderot'nun kendisini yüreklendirmesini bile acılarının başlangıcı olarak gösterir :

— Sözünü tuttum ve mahvoldum. Ondan sonraki yaşamım ve tüm başıma gelenler bu bir anlık düşüncesizliğin önlenemez sonucu oldu.

Rousseau'nun yalnız süvariliği üzerine pek çok laf edilmiştir. En önde geleni tutarlılığıdır.

Jean Starobinski bu konuda ona büyük değer gösterir :

— Yaşamının yazılarında geçen düşünceleri yalanlamaması için gösterişli bir biçimde kişisel yenilenme'sini gerçekleştirmiştir. Perukalara, ince çamaşırlara, saatlere, kılıçlara paydos çekmiş-

tir. Bir ara sakal bile bırakmıştır. Yaşamak için de nota temize çekmek zorunda kalmış, ona katlanmaya boyun eğmiştir.

Doğrusu, bir şey daha yapmıştır. Saatini sattığı gün : «Şükür Tanrıya! Saatin kaç olduğunu artık bilmesem de olur» diye çiftetelli oynamıştır.

Aman ya okurlar, kimilerinin kellerini iyisinden düşürmek için buraya Rousseau'nun bir sözünü daha kaydıralım. Çünkü bu, hımhımların, mıcırıkların değil, tüm gerçek yazarların alınyazısına da işaret çekmektedir :

— Üne kavuştuğum gün, tek bir dostum kalmadı.

İLİK SORUNU

Gönlün patpatını artıran ve de nâzik söz söyleyen yapıtlar, klasiklerden çok başucu kitaplarıdır.

Bir kez, onları siz seçtiğiniz için kendi beğeninizi kullanmış, başkalarının yargılarına da «hıhh» demişsinizdir. Sonra, topunu ya da içlerinden birini kapı dışarı etme yetkisi her vakit sizin elinizdedir.

Benim başucu kitaplarım arasında günlükler yüz okka çeker. Gide, ilk gözağrımdır. Ondan başka Léautaud kedi ve köpek padişahı ise, Thoreau ince perdeden bir doğadır. Tenhamı şenlendiren kitaplar arasında Sartre'ın, Orwell'in, Huxley'in denemeleri de vardır. Son ikisinin romanlarına da (1984 ve Yeni Dünya) büyük değer gösteririm.

Bir başucu kitabım da Evliya Çelebi'dir. Salâh Bey Tarihi'ni yazarken ona aralık aralık «Şair İhya» diye seslenmişimdir. Okurlarım, bu gökten inme çılgınlık karşısında: «Bu da kim?» diye şapalaklık göstermişlerse de, ne yapayım, işte içimden birdenbire öyle bağırmak gelmiştir. Gerçekte İbni Batuta olsun, Tavernier, Darwin, Seydi Ali Reis olsun, bütün gezginlerin kitapları civelek şeker dudaktır. Onlarla insan, rüzgâr surfu yapmış gibi olur. Şimdi denizin üstündeyseniz,

şimdi altına geçersiniz. Hindistan'ın Gucerat memleketinde Tuba adında bir çeşit hurma ağacı bulunduğunu, budaklarının ucunu delince rakı renginde bir su aktığını, güneşin sıcaklığıyla bunun az zamanda şaraba dönüştüğünü, ağaç diplerinin de meyhaneye benzediğini, ya da kimi ormanlarda kanadının bir ucundan öbür kanadının ucuna 14 karış tutan yarasarlar yaşadığını, ya da Güney Amerika'da And sıradağlarının en aşağıdaki tepelerinde kırmızı kar yattığını açıklayıp gözlerimizi yan baktıran da onlardır.

Ayıp sayılmazsa, anı kitaplarıyla pek sıkıfıkı olduğumu da şuracığa kondurmak isterim. Nedir, bunların çoğu vızvız türündendir. Ben en çok Saint - Simon'un yazılarını tutarım. Malraux'nun, Chateaubriand'ın, Halit Fahri Ozansoy'un, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun anıları da kendilerini larpadak okutur.

Saint - Simon bir şapşap denizidir. Kitap, sulu zırtlak işlerle gırladır. Kimi zaman lafın kepeği artarsa da tümü insanın canına ateş bırakır. O da, daha yirmi yaşındayken (1694) anıları için bir takım notları toplamaya başlar. Onu bu işe, Fransız generallerinden Bassompierre'in, başından geçenleri zamanında not etmemiş olmasına hayıflanması itelemiştir. İlk aksırıklı, tıksırıklı yazılarla yetinirse de bu, zamanla yaşamının başlıca çatapatı olur. Aralıkta da Dangeau'nun (1638 - 1720) günlüğüyle Kralın kalpaklısı Bontemps'in bilgilerinden yararlanmayı da unutmaz.

Şu gizli kalmasın ki, başucu kitaplarım arasında iki de pitik pitik yaşamöyküsü vardır. Biri Stefan Zweig'in Fouché'si (yani Lyon Kasabı) ise

öbürü de Çinli yazar Lin Yutang'ın İmparatoriçe Vü'südür. Vü, Çin İmparatoru Govtsung'un (İ. S. 650 - 683) eşidir. İmparatorla evlenebilmek için bin türlü dolap ve cinayetin ayaklarına yatmıştır. Düğünden sonra kocasını bir paravana kertesine düşürmüş ve Çin halkını tavaya koyup kavurmaya başlamıştır. Sonunda Govtsung'u da kazkanadına alarak tahtından uzaklaştıracak ve de yıllarca tek başına ferman ferma olacaktır.

Çin'de ilk hafiyelik kurumunu kuran da İmparatoriçe Vü'dür. Curnalcilik ilk, hükümet konaklarının kapısına asılan bakır kutularla İ. S. 686'da başlatılır. Sonradan halkın, curnallerini daha kolay iletebilmesi için, şehrin meydanlarına da kutular asılır. İbadullahtan herhangi bir kimse, bir bakkal çırağı, bir tarım işçisi, eski bir tutuklu ya da bir marangoz, istediği zaman, birilerini curnal edebilirdi. Bunlar curnallerini doğrudan doğruya İmparatoriçeye vermek için başkente gelmek istediklerinde tüm yol giderleri devletçe karşılanırdı.

İşkence tekniği de İmparatoriçe Vü zamanında en doruk noktasına ulaşmıştır. Uygulanan yöntemler arasında elleri, kolları burkmak, ya da iki yana çekerek uzatmak pek yaygındır. Kimi zaman da ağzından laf alınmak istenen kişinin başı delikli bir tablaya geçiriliyor, göğsünün üstüne de ağırlıklar yığılıyordur. Bir başka yöntem de sanığı bir direğe bağlamaya ve başından aşağı tuğla yığınları indirmeye dayanıyordur.

Denilebilir ki, işkenceciler yeni bir yöntem bulmak için her gün, sabahtan akşama, beyinlerini çatlatıyorlardır. Sinir sistemini unufak etmek

işkencesi de bu araştırmaların sonunda yaratılmıştır. Gerçi, böyle bir işkence altında tutulan sanığın kalbi kimi zaman, Allah Allah, duruveriyordur ama, sanıklar çokluk, şipinişi itiraflara geiyorlardır. Ya da büyük bir korkuya kapılıyorlar, ya da uluyarak yerlerde srkleniyorlardır. Bunlar arasında, hemen öldürülmesini isteyenler de grlyordur. Dahası, kimisi, bütün ailesinin de yokedilmesi iin yalvar yakar oluyordur.

İmparatorienin bütün akklı bir terör rejimi yaratmaya kurulmuştur. şapşap kalabalığa, özellikle de saraydakilere gözdağı verebilmek yolunda ldrtmediğı kişi kalmamıştır. Kimi zaman bu işi, ortadan kaldırmak istediğı insanın üstüne de yıkıyor, bunun için de ona kendisini öldürme izni veriyordur. Böyle bir estepeta, Başbakan Yardımcısı Liu Veje'nin başına da gelmiştir. İmparatoriçe onun da kendini asmasına izin vermiştir. Veje de, karanlıklar dünyasından ışıklar dünyasına aç karnına gitmenin çok ayıp olacağını düşünerek ailesiyle son bir yemek yemiş, sonra avucunda tuttuğı can kuşunu bırakıvermiştir.

Nedir Çin Kasabı, kendi amaçlarına destek olacak kişileri bulmakta hiç güçlük ekmez. Bini bir parayadır. Yargıçlar bile suçsuz kimseleri, sırf imparatoriçe istedi diye şanlı ölüm köprüsünden geirtmeye eyvallahı basarlar. Ne ki, yargıçlar da, sıraları geldiğinde kurbanlarının yolunu izliyordur. Çünkü İmparatoriçe kullandığı insan aletlerinin topunu çok iyi tanıyordur. Biri yaramaz hale gelsin, onu hemen ortadan kaldırmakta duraksamıyordur. Yalnız bunun için de yepyeni bir yöntem uygular. Yaşam sahneden çekilmesini

istediği görevlinin yerine bir yenisini atar. O da eskisini boğazlamaya koşar.

şiir kitaplarına gelince, —onları bilerek sona bıraktım— beni dağıtmak, şarampollere düşürmek için gece - gündüz başımı beklerler. Eskiler de, yeniler de çok gelir çok gider. Ama ben tömtömlere, kanı kurumuşlara değil, gençlere, ya-ya cenkçilerine değer gösteririm. Yeni ve ilikleri yakan ne varsa onlarda vardır.

RÜŞTÜ ONUR

Rüştü Onur'un kısa bir şiir yaşantısı oldu. Ne ki, bu süre içinde adını unutturmayacak şiirler yazdı. Her gün sıtma geçirirdi. Şiir sıtması. Yani şiir delisiydi. Ona gönderdiğim **Garip** adlı kitabı aldığı gün (o zamanlar Zonguldak'taydı) düğün bayram eder. Çünkü bir şairin, daha doğrusu üç şairin —Oktay Rifat, Melih Cevdet, Orhan Veli— şiirleriyle kucak kucağa gelmiştir. Ona kendi kitabı gözüyle bakar, sokaktan gelip geçenlere **Garip**'i dağıtmak ister. Sonra da limana koşmayı yeni çıkan yolculara da birer kitap vermeyi tasarlar. Kendisinde olduğu gibi, herkeste de **Garip** bulunması dileğindedir. O gün bana yazdığı bir mektupta şöyle der :

— İnan Salâh, şiirden hiçbir zaman bu kadar söz etmedim. Ve beni bugün saat dörtte caddeden bir çocuk gibi koşarak, hatta zıplayarak geçtiğimi görenler **garip** buldular. Evet artık ben **Garip**'im. Süleyman Efendiyle akrabalığımız anadan geliyor.

Dünyayı ve insanları de delice severdi. Her çiçeği koklamak, her meyveyi tatmak, insanlarla omuz omuza yaşamak için çırpınırdı. Bunları düşündükçe de : «Ben ölecek adam değilim» derdi.

**Çıldırasıya seviyorum işte
Kuşu kuş bileli
Ağacı ağaç.
Ağacı ağaç bileli
Gölgesinde mesut yaşıyorum
Kendimi kendim bileli
Şaşırdım ne yapacağımı...**

İnce hastalığın boğazına sarıldığı, devlerin onu yere çalmak için saldırdığı zaman ise : «Biz hastayız (işin içinde Muzaffer Tayyip de vardır) Bakılmak lazım. Hani para, hani sanatoryum, hani sevecenlik? Altı aydır sıra bekliyorum» diye bağıyordu.

Diyeceğim, yaşam kendi yasasını sürdürüyordu. Tuttuğu «her kapının kulpu elinde kalıyor, güvendiği tüm dağlara kar yağıyordu.»

Gelin görün ki, bunlar onu yine yıldırılmıyordu. Bir mektubunda da şöyle diyecektir :

— Ve ben bütün şiirlerimi yoksulluk içinde yazdığım halde onlar neden mutluluk kokuyor? Mutluluğu ömrümde bir kez olsun tatmış adam değilim. Ve bütün insanlara haykırıyorum : Ben sizi düşünüyorum. Sizin beni düşünmediğinizi bildiğim halde.

Kısacası, bir elinde şiir bayrağını tutmaya bakarken, öbür eliyle hastalığını yere düşürmemeye çalışırdı. Sonunda, 2 aralık 1942'de, daha yirmi ikisinde, amansız düşmana yenik düşer. Beşiktaş'ta Şair Leyla Sokağında ciğerlerinden çokça kan gelmesiyle boğularak ölmüştür.

**Bir avuç toprak sana
Bir avuç toprak bana
Dünyada değilse de
Karanlıkta yanyana.**

Uzunca boyluydu. Esmerdi. Yağız ve kemikli bir yüzü vardı. Az konuşuyordu. Kendi içinde yaşar, kimseyi kırmak istemezdi. Ölümü de dünyadakileri çokça rahatsız etmemek isteğinden doğmuş olabilir. Şiirleriyle Tanrıyı da tedirgin ettiğine inanır, kendisini bağışlaması için ona yalvarırdı.

Benden zarar gelmez
Kovanındaki arıya
Yuvasındaki kuşa;
Ben kendi halimde yaşarım
Şapkamın altında.
Sebepsiz gülüşüm caddelerde
Memnuniyetimden;
Ve bu çılgınlık delicesine
İçimden geliyor.
Dilsiz değilim susamam
Öyle ölümler gibi
Bu güzel dünya ortasında

BENİM SÖZCÜKLERİM

Ataç günlüğünde şöyle der :

— Benim çocukluğumda bir «hoşundu» sözü vardı, az bir kırgınlık, bir gücenme gösterirdi : «Dün sizde toplanmış, eğlenmişsiniz, bizi çağırmadınız. Hoşundu Ahmet Bey!» gibi. Bir de, şimdi sözlerini de, ezgisini de unuttuğum bir türküde geçerdi : «Hoşunduya hoşundu».

Denilebilir ki, «hoşundu» burada «aşkolsun» anlamında fıstıklanmıştır. Ama onu «pekala» anlamında ve «hoşumdu» biçiminde kullananlar da vardır. Kimisi de «hoş imdi» demeyi yeğ tutar. Bir tarih kitabında Sultan Selim'in, şehzadelüğünde, kızdığı bir adam için : «Hoş imdi papaz! Ben de padişah olursam inşallah seni katledeyim», dediği yazılıdır.

Sultan Abdülaziz de tahttan alaşağı edildiği gün, tepdilinin şaşmasından mı nedir, sözcüğün «hoşunduk» kalıbına çengel atar. Ne ki, bunun için ilkin Pertevniyal Valde Sultanın yanına gelmesini bekleyecektir :

— Validem bunu kim etti bana? Beni Sultan Selim'e mi döndürdüler?

— Efendimiz Avni Paşa etti.

— Yalnız Avni Paşa etmedi ya, hoşunduk Koca Rüştü Paşa, hoşunduk Ahmet Paşadır.

Gerçekte her ulusun dilinde sözlüklere geçmemiş bir sürü anka kuşu vardır. Anadolu'yu dolaştığınızda, ya da dip bucağı karıştırdığınızda bunların çok alengirli örneklerine raslarsınız. Benim sık sık, sıçrayarak, atlayarak yerine kullandığım «holdurhop» Ordu'da, «vit vit» (Çabuk, çabuk) Merzifon köylerinde boy satar. Çılgılık anlamındaki «vayvillim» de bana Niğde'nin bir armağanıdır.

Ankara'nın Ayaş, Çankırı'nın Saray, Adana'nın Saimbeyli ilçesinde güneşin doğar, ya da baktarken dünyadakilere savurduğu o minicik parçasına «günburnu» denir. İzmir dolaylarında ise Fransızların **berceuse**, İngilizlerin de **rocking-chair** dedikleri «salıncaklı koltuk»lara «sallangaç» denir. Oysa, Denizli, Tokat, Antakya yöresinde «sallangeç», doğrudan doğruya «salıncak» demektir. Eski İstanbullular da «bozuşma, küsüşme» yerine «vazgeçti» sözcüğünü gündeme getirirler. Reşat Nuri Güntekin de bu sözcüğü Rousseau'nun **İtiraf**lar çevirisinde kullanmıştır. Onu, Nurullah Berk de 1980 yılında, anılarını bana anlatırken ortaya atmış, ben de Berk'in anılarıyla birlikte **Sergüzeşt-i Nono Bey Ve Elmas Boğaziçi**'nin esteli besteli bir yerine kondurmuştum. Tümcenin deyiş biçimi de şöyleydi : «Benim Bihzat'la bir vazgeçtim olmuştu».

Antalya dolaylarında da gazeteye «günce» derler. Ataç da bir zamanlar yazılarında onu bu anlamda kullanmış, sonradan «günlük» karşılığı olarak eselemeye başlamıştır.

Bir İstanbul ramazan manisi de «tafra» için «hodu - şodu»yu sürer piyasaya :

**Bekçi bilmez hodu - şodu
İftara gelirim dedi
Bir inek buzağısıyla
İftara kahvaltı yedi**

Bu tonton yaratıklar geçmişte kalmış kitaplarda da ibadullahtır. Fındıklılı Silahtar Mehmet Ağa'nın tarihinde elçiler «balyos» ise, erler de «soldat»tır. Gelin görün ki, başka kitaplarda elçilere «paşator» da derler. «Soldat» sözcüğüne ise Barbaros'un anılarında da raslanır. XV.-XVI. yüzyıllarda Türklerin İspanyollar, Fransızlar, Venedikliler, Cenevizler, Maltalılarla kılıç - kalkan oyununu oynamasının bir sonucudur bu. Bunların çoğu İtalyanca'nın «soldato», sözcüğünü kendilerine mal etmişlerdir. Barbaros'ta «mastor» da sık sık geçer. Bu da buyuran, yöneten anlamındadır. Latincenin «magister»inden türetilmiştir. Söz konusu kişi, çok yüksek bir dala tünemişse, o zaman onun başına «koca, büyük», anlamına gelen «grand» (latincesi *grandis*) sıfatı da eklenir.

Doğrusu, Barbaros'un anıları bu gibi Akdeniz kökenli sözcüklerle pıtraktır. Venedik *marcel-yana'sı*, Cenova *tartana'sı* (yelkenli gemi), *feste* (bayram), *ceneral*, *grand senyör*, *grando kap-tan*, *Rumpapa* (Papa), *Turkuvaz* (Türk), *komondator* (komutan), *pala mardiyos*, *diyavolo* (şeytan), *mayna sinyor* (teslim, teslim) *ordona* (buyruk) çok gelir, çok gider.

Akdeniz havasına Evliya Çelebi de yatkındır. Melek Ahmet Paşanın, Hasan Ağa adında biriyle bir kayığa binip Sarayburnuna kürek çekmesini anlatırken şu sözlerin önünü açar :

— Sarayburnundaki Sinan Paşa köşkünden bir kayık daha avanta edip gelmede, biz dahi var-mada idik.

Latince «abantare»den gelen **avanta** sözcüğü-nün burdaki anlamı da «ilerleyip»tir.

Çelebi'de bir de «Aristo tedbirli» sözü geçer. Peçevi de bir paşadan açarken onun «Aristo tedbirli» eşsiz bir vezir olduğunu söyleyecektir. Cevdet Paşa'da da **kaspara** ile karşılaşılır ki bu bizim şimdilerde kullandığımız **parantez**'den başkası değildir.

Naima'ya gelince, o da ikide bir «yürüyüş ettiler», der. Bu da «saldırdılar» anlamındadır. On-da şeyhülislamı ya «din bilginleri reisi» ya da «**fetva görevlisi**»dir. Sadrazamlar ise bir yerde «iş sahibi» diye anılırlarsa, bir başka yerde «devlet sahibi» olarak yüceltilir.

Halk şairlerinde de bugün dilimizden düşmüş, ya da sözlüklere pek girmemiş bir sürü zümrüte raslanır. Karacaoğlan, sallanmak için «çalpanmak», tuzak için «fak», başka için «ayruk», tümü için «alaycığı», adi için «beribenzer», üzgün için «mazamaz», püren çamlarının ince yaprağı için «pür» deyişini şırlatır. Kaygusuz Aptal da «van-gadak, dangadak, zengedek, fingedek, kangadak, dümbedek, gibi bir yığın yansılama döktürmekten geri kalmaz.

Enderunlu Vasıf da anlamsız, saçmasapan söz yerine, şimdiler Bodrum dolaylarında da geçerekçe olan «sedrebeki»'ye el atar.

Gerçekte bu pas tutmaz sözcüklerin dökümünü yapmaya kimsenin gücü yetmez. Bunlardan biri de Mehmet Akif'in «İstipdat» şiirinin içine girip saklanmıştı :

Hay yetişmesin pampin

Ahmet Mithat Efendi de insanda hırs ve iştah uyandıran şeylerden açmak istediğinde «Tunus gediği» sözüne yapışır. **Müşahedat** adlı romanında ise «rezil yerler» için «tavşan balosu» der. **Avrupada Bir Cevelan**'ın 334. sayfasında ise çok başka bir şey yapar. Bugünkü günde, aklı durgunlarca, uyduruk diye anılan «gerçekten» sözüne kucak açar. Aralık, aralık «gereği gibi» sözüne de samranır. «Gereği gibi»yi Basiretçi Ali Bey ile **Servetifünun** dergisinin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz de dilinden düşürmez.

Şimdilerde, el üstünde tutulan «duygu», sözüne toslamak istediğinizde de Hüseyin Rahmi Gürpınar'a başvurmanız gerekir. Dahası, **Kokotlar Mektebi**'nde «yerinmek» terimine bile raslarsınız. Aynı romanda «görgü», «görenek», «değin» vb. sözcükler de lengerendazdır.

Gürpınar'da **amour propre** (özsaygı), **amant** (sevgili) gibi frenkçe sözcükler de okurların önünü sık sık keser. Ama o bunlara, Recaizade Mahmut Ekrem gibi, zıpçıktıları saraka etmek istediği vakit yanaşır.

İbnülemin Mahmut Kemal de frenkseverlerden kimilerini **Son Asır Türk Şairleri**'nde sergilemekten geri kalmaz. Bir tanesi Mahmut Nedim Paşanın şairliği anlatılırken ortaya çıkar ki **promönad** (gezinti) sözcüğünü içeren tümce tıpkısına şöyledir :

— Reşitpaşazade Mehmet Cemil Paşa —Dış işleri Bakanlığına atanıp İstanbul'a gelirken— Viyana'daki konuşmada Avusturya İmparatoru François Jozef : «Sizin görevlileriniz promönada girdi. Bir yerde durmaksızın boyuna dönüyorlar» diyerek sadrazamlığın delirek işlerine taş atmıştır.

İbnülemin nice ozanın kavurmasını yaptıktan sonra kendisi de şairliğe ve alafrangalığa imrenecek ve **kantatil** (şarkı, şiir) sözcüğüyle şu ikiliği ekrana getirecektir :

**Nesrine hayran idi ehli edep
İstese tanzim ederdi kantatil**

Doğrusu daha birçok yazar monbey'li sözcüklerin yüzüne duramamıştır. Namık Kemal «fotoğraf», demez «fotografi» der. Ahmet Mithat Efendi «aile» demez «familya» der. Emin Nihat (Müsa-meretname) «Elveda», demez «adiyö» der. Eşref'in bile adiyö'lü bir şiiri vardır :

**Ey vatan ver elini bir sıkayım
Elimizden gidiyorsun adiyö**

Ben bu yazının kaldırımını bana atılan taşlarla ördüm.

İstedi ki, yazılarımda bu ve buna benzer sözcüklere raslayanlar şarmaşaşkın olmasınlar ve de bütün bilisizliklerini ortaya döküp al pancar kesilmesinler.

Kaldı ki, ben bu sözcükleri çokluk yazımı süse ve püse vurmak, ondan alaysama uçakları havalandırmak için kullanıyorum.

Bilmem anlatabildim mi?

BEN NİÇİN SALÂH BİRSEL'İM

Virginia Woolf, otuz sekizine bastığında, on yıl öncesinden daha mutlu olduğunu söyler günlüğünde.

Nedir, onun gerçek sevincini o günlerde yeni bir romana başlamak için bulduğu gıcır gıcır bir yöntem oluşturur.

Diyeceğim, bir yazar için yuvarlak ya da sivri yaşların hiç önemi yoktur. İş, yeni bir şeyler yazabilmekte, yeni bir şeyler yaratabilmektedir. Ben yazılarıma çokluk küçük bir duyguyla başlarım. Ama yazı gelişip de kıvamını bulmaya doğru yol aldığı vakit artık coşkunun, iç esenliğimin sınırı yoktur. Bu noktaya ulaştıktan sonra, duygularım daha bir kanatlanmaya, daha bir esrikleşmeye yüz tutar. İşte gerçek yazıyı da o andan sonra, belki o dakikaya değin yazdıklarımın tümünü atarak ya da birkaç tümceyi yedeğe alarak yazmaya koyulurum.

Şiirin İlkeleri'ni hep bu yöntemle karalamışımdır. O esintili havaları bekleyerek, tam beş yıl, bıkmadan usanmadan ilkelerin üstüne kapandım. İlkeler, 1952 yılında yayınlandı. Yüreğimi ısıtan ikinci bir olay da kitabın bir ay içinde tükenmiş olmasıdır. Ben o zamanlar 27 yaşımın az biraz ötesini yaşıyordum. Denildi ki :

— Salâh bunu yaşlılığında, daha olgun bir çağında yazmalıydı. İnsan bu yaşlarda şiirin ne olduğunu bile doğru dürüst çıkaramaz.

Her geçen günün bir yazarın düşüncelerine daha bir açıklık, daha bir keskinlik katacağını ben de o zamanki sezgimle kavırıyordum. Ama ilkeleri şiire arka dönerek, usumun içinde yoğurmuyor, tersine, onları şiirlerden damıttırıyordum. Bu da ancak o yaşlarda, ozanların, günün 24 saati, şiir denizlerinde yüzdükleri çağda yapılabilecek bir işti.

Şiirlerim de, ilkeler gibi uzun beklemelerin sonucudur. Odada, sokakta, kahvede, dahası bir kadınla al takke ver külah olduğum dakikalarda bile hep bekledim. Bir şeylerin geleceğini, bir şeylerin boğazıma sarılarak dışlanmak isteyeceğini bilerek pusu kurdum. Şiir, kimi zaman yüzünü şipşak gösteriyordu. Ama ben kısa zamanda peçesini açan şiire hüngüredir çengel atmıyordum. Yine bekliyordum. Böylece o yerden bitme coşku-
ların beni yanıltmasından —bunlar ozanları yüz-
deyüz mandipsiye bastırır— kendimi korumuş oluyordum. Bu beklemeler sırasında şiir bir an çakıp sönse de yine ona el sürmüyordum. Onun bana kendini bütününü vereceği anı kolluyordum. Ne ki, o parlayıp yiten şiiri belleğimin bir köşesine yerleştirmekten de geri kalmıyordum. Şiirin sonraki evrelerinde, işin ustaca kotarılmasında, işime destek olabileceğini düşünüyordum.

Şiir iyisinden ortalarda gezinmeye başladıktan sonra yolculuğu bitmiş saymıyordum. Onu yeniden, daha sonraki günlerdeki duygularımla, düşüncelerimle elden geçirmek üzere bir yana bırakıyordum. Şiir, bu mayalanma sürecinde de

varlığını koruyorsa, o artık benim beklediğim şey oluyordu. Onu sağından, solundan çekeleyerek son biçimine kaydırıyordum.

Şiir kıvamına geldiği vakit ben de kıvamımı bulmuş oluyordum. Ne ki, önümde daha çok yol vardı. Bütün usum, duygularım, sinirlerimle bir de o şiirin kendisi olmam gerekti. Bunun için, şiirdeki sözcükleri atarak onların yerine kendi duygularımı, sinirlerimi yerleştiriyordum. Artık yemek yer, su içer, yolda yürür, uyku uyurken —bunda abartma yoktur— hep o şiiri yaşıyordum. O anlarda dış dünyadan hiçbir şeyin benim fiyakamı bozmasına olanak yoktu. Bir başka deyişle, iç dünyamla dış dünyam birbirine kenetlenmişti. Böylece düzlüğe çıkmış oluyordum. Birkaç günlük çalışmadan sonra sonun sonu belirliyordu. Şiir de yakamı işte ancak o vakit bırakıyordu.

Denemelerimde tuttuğum yolu sorarsanız o, biraz ya da oldukça değişiktir. Onları, daha çok da uzunlarını parça parça çizistirir, sonradan birbirine eklerim. Nedir bu parçalar kafamda çok önceden belirlenmiştir. Yalnız, kurguya yani birbirleri içine boca etmeye geçerken parçaların yerini değiştirdiğim, onları böldüğüm çok olur. Parçaları gün ışığına çıkarmak için de uzun çalışmalara yatarım. Onlarla ilgili kitaplar okuyarak bir sürü fiş çıkarırım. Yazarken bu fişlerden çoğunu elemeye de büyük özen gösteririm. Parçaları bir araya getirince de her iş bitmiş sayılmaz. Denemeyi yeniden, yeniden fıştklar, kimi yerlerini atar —bunu gözyaşlarıma bakmadan amansızca yaparım—, kimi yerlerini yeniden yazarım. Burada yine şiirdeki yöntem gelir gündeme. Hiç tez-

lik göstermem. Hiçbir şeyi zorlamam. Bir kaplumbağa yürüyüşle ilerlerim. Bir karınca gibi de sağa, sola saldırırım. Kimi zaman, bir tümce uğrunda 12 saat çabaladığım olur. Çünkü yazıyı bırakmış, küçük bir ayrıntı için yan okumalara geçmişimdir.

Ah, o yan okumalar! Onlar beni adamakıllı yorar. Nedir, kafamda çakan şimşekleri de çokluk onlar ateşleyecektir. Yan okumalar, kimi zaman da hiç semere vermez. Bütün bir gün, bütün bir hafta, bir şeyler bulurum umuduyla yaptığım araştırmalardan elim boş dönebilirim. Şu var ki bunlar, bir başka denemede yararlanabileceğim ipuçları kazandırmış olur bana.

Denemelerimin bir özelliği de olayları konuşturmamdır. Kendi düşüncelerimi çıplak ve sevimsiz bir suratla öne süreceğime, onları seçtiğim olayla, olaylara verdiğim çeki-düzenle anlatmayı yeğlerim. Yani kendimi her zaman gerilerde tutarım. Denemelerime bir «Olaylar mozayığı» adı takılsa yerinde olur. Mozayiklerde renkli taşlar kullanılırsa, ben de renkli olaylar kullanırım. Ben varsam o olaylar mozayiginden kalkan rüzgarlarda, ışınlarda varım.

Zaman zaman kendime şunu sormuşumdur :

— Ben ozan mıyım, romancı mı, günlükçü mü, denemeci mi, yoksa sinema eleştirmeni mi?

Ya, ya, benim sinema eleştirmenliğim de vardır. Hem de tam üç yıl. 1956 - 1958 yıllarında **Vatan** ve **Yeni Sabah** gazetelerinde. O yıllar sinemaya karşı büyük bir tutkum olmuştur. Haftada en azdan beş filme gider, topunu da eleştiri kepeçmeden geçirirdim. Ben bir şeye yöneldim mi ona bütün kanımla, etimle sarılırdım. 15 yıl süren

bu tutku sırasında (1953 - 1968) sinema tarihinden tutun da, yapımına, sorunlarına değin el atmadığım küçük bir nokta kalmadı. Her ay bir sürü sinema dergisi ve kitabı alırdım. 1960'tan sonra bu delice ilgim, içine tiyatroyu da aldı.

Günlük yazmaya da otuz yaşımda başladım. 1949'da. Beş yıl sürdü bu. Şimdiler, onu sürekli olarak yazmadığıma üzüldüm. Ne ki, 24 Şubat 1972 günü ona yeniden döndüm. İlk deneyim de şu oldu :

— 16 yıl aradan sonra (gerçekte 14 yıl) yeniden günlüğüme dönüyorum. Bu kez günlüğümün ta ortasına kendimi oturtacağım. Diyeceğim, Frenklerin *journal intime* adını verdikleri özel bir günlük yazmak düşüncesindeyim. 1949 - 1954 yıllarında tuttuğum günlük daha çok bir edebiyat günlüğüydü. Edebiyat önde gidiyor, ben arkadan geliyordum. Bu kez tersi olacak. Edebiyat arkadan gelecek.

Ne var, bu düşüncemde ne denli başarıya ulaştığımı bilmiyorum. Gücüm yeterse, önümüzdeki yıllarda yeniden günlüğüme sarılacağım. Bu kez artık lamı cimi yok, baş köşeye kendim kuracağım. Adı da **Ölüm Günlüğü**¹ olacak. Sanırım kimse de, böyle bir günlükte ön sıralarda görünmek istemeyecektir. Sonra da, **Günlük, Kuşları Örtünmek** adlarıyla yayınlanan ilk günlüklerimi de **Ben Niçin Salâh Birsal'im?**² adı altında toplayacağım. Salâh Birsal ancak o vakit Salâh Birsal olmuş olacak.

---

(1) **Yaşlılık Günlüğü** adıyla yayınlandı (ADA YAYINLARI)

(2) **Hacıvat Günlüğü** adıyla yayınlandı (ADA YAYINLARI)

Romanımı, **Dört Köşeli Üçgen**'i de 1957'de yazdım. Bu, Türkiye'de ilk anlıkçı roman (**roman intellectuel**) türünün bir örneği sayılabilecekti. (Kimileri onu kurgubilim türüne örnek de göstermiştir). Ama olmadı. Yayınevi, bir süre sonra kepenklerini indirince, benim kitabım da ortada kaldı.

Dört Köşeli Üçgen bir toplum yergisidir. Bugünlerin diliyle söylemek gerekirse, toplumcu çizgi üzerinde durur. Ne ki ben, hiçmihiç, sloganlara, bayrak sözlere yönelmemişimdir. Şiirlerimin önemli bir bölümü de yergici ve toplumcu olduğu halde onlarda yine slogan diye bir şeye raslayamazsınız.

Şu gizli kalmasın ki, benim hemen hemen bütün yazılarımda bir uyarı, bir dürtü vardır. Denemelerimde boyuna insan sevgisinden, doğa sevgisinden, sanat sevgisinden, kitap sevgisinden açışım insanları güzel ve iyi olan şeylere çekmek içindir. Zorbaları da yorulmadan yerden yere çalmamın nedeni de bu düşünceden kaynaklanır. Özgürlük olmayan yerde güzel adına hiçbir şeyin de bulunamayacağı anlamına gelir bu, bir de. Şuna inanırım ki, toplumun mutluluğu, insanoğlu yüreğinin arınmasıyla gerçekleşebilir. İnsanların içine tek tek iylik paraşütleri indirmeden toplumun kendine gelebileceğine hiç inanmamışımdır.

Sözün sonu: Edebiyat benim ekmegim, suyum, havam, ateşim ve eşimdir. Ben gerçek bir edebiyat ürünü karşısında ya önümü ilikler, ya da hazırola geçerim.

(NESİN VAKFI YILLIĞI, 1979)

ESKİDEN İZMİRDE

ESKİDEN İZMİRDE

934 - 937 arasında üç yıl İzmir Erkek Lisesinde (şimdiler Atatürk Lisesi) okudum. Yani Fonof Çağında.

Fonof, başmüdür yardımcısı Nuri Beyden başkası değildi. Beden eğitimine de o gelirdi. Sağa sola van - vun etmez ama okulun Zal'ı idi. Uzun boylu, iri kemikli ve sürahi yüzlüydü. Dişleri ağzının içinde değil dışındaydı. Bu yüzden, konuşurken ağzının sol ucu boynuna doğru kaçardı.. Yürümesi de tetik tetikti. Vücudu geride kalır, burunları yana kayık pabuçları öne fırlardı. Saçları da zamanın modasına uyularak alabros kestirilmişti. Giyimine, kuşamına da pek düşkündü. En pahalı gömlekler, en torlak kravatlar onun üstünde görünürdü. Kunduracıya gittiğinde daha adımını dükkândan içeri atmadan kavafa şöyle seslendiği söylenirdi :

— Pahalı bir ayakkabın varsa çıkar.

Fonof, ne kadar iki dirhem bir çekirdekse, Coğrafyacı Ziya Yamanlar da o kadar kalender, o kadar horhopurdaktır. Yalnız o da, Fonof gibi pehlivan yapılıdır. Sınıfa soyunmaya hazır bir halde girer, yerine ancak havada çizdiği birkaç peşrev ve elenseden sonra oturur. Oturur oturmaz da fareyi köşeye sıkıştırmış bir kedi gibi gözlerini çocukların üzerinden ayırmaz. Diyece-

ğim, onun dersinde kimsenin çıtı ve gıkı çıkmazdı. Ama herkes bilirdi ki, karneye kırık gelmeyecektir.

Fonof bir balbadem çağıdır. Tabiiyeci Çiftçi Necati de ölür, öğrencilerinin notunu kırmaz. O, gerçekte yüz okka çeken bir eğitimcidir. Kimseyi sözlü yoklamaya kaldırmaz. Yazılılarda da herkesin kitap açmasına izin verir. Bunu yasallaştırmak için de sadece düşünce sorusu sorar. Ne var, onun için önemli olan öğrencinin boş kağıt vermesi değil, bir şeyler öğrenmesi, hiçdeğilse bir saat boyunca beyin damarlarından tabiiye suyu geçirmesidir.

Hay, boyu da ne kadar ufacık tefecikti. Sübek kadar yüzünde, sübek kadar bir bıyık (yapıştırma bıyık) sallanırdı. Konuşurken ha düştü, ha düşecek derdiniz. Bıyığına dikkati çekmek için de, iki tümcede bir, sağ elinin baş ve işaret parmağıyla burnunu sıvazlardı.

Matematik öğretmeni Nazmi Beyle öbür matematikçi İzzet Bey de hiçbir öğrencinin ahını yerde bırakmamıştır. İkisi de tatlı lokumdur. Hele Nazmi Bey kendi avında ve kuşundadır, sınıfa sağ elinde bir tebeşirle girerse de iki dakika geçmeden sınıfta olduğunu anlayamaz. İzzet Bey ise yamızı yıkık, yani eğriboyundur. Nedir, ikisi de çocuklara matematiğin bütün gizli kapılarını açar.

Felsefe öğretmeni Kemal Bey ise bir sorgu yargıcıdır. Ders vermez, ders alır. Çokluk da «Ben kimim?», sorusunu gündeme getirir. Öğrenciler de ağız birliği etmişcesine hep : «Ben evvel-den gelip ezele giden bir hiçim» karşılığını yapıştırır. Ama kimse onun bilgisinden kuşku duy-

maz, çünkü felsefe öğrenimini Türkiye’de değil Amerika memleketi gibi büyükten büyük bir ül-ke üniversitesinde bütünlemiştir. Yaptığının da dayanağı vardır : öğrencileri düşünmeye alıştı-
yordur.

Tarih öğretmeni Mithat Bey ise hocaların en kalantorudur. Eskiden Maarif Eminliği (bölge mü-
dürlüğü) yapmıştır. 19 Mayıs törenine katılan bir
vali gibi hep caketatayla görünür.. Bastonunu da
elinden hiç bırakmaz. Ortaboylu ve şişmanırak-
tır: Kafası tost makinesine sıkışmışcasına yam-
yassıdır. O da **grand mastor**’dur, kırık notu sa-
yılmamıştır. Bunu sağlamak için de sınav kağıt-
larını kendine değil, kendi gibi Karşıyaka’da otu-
ran kimi öğrencilerine okutur. Onlar da, hakkın
yerini bulması için, ilkin kendilerine birer on
kondururlar, sonra da 5, 6, 7, 8 ve 9’ları öbür öğ-
rencilere bölüştürürler.

Edebiyata ise Zeki Beyle Esat Çınar gelir. Ze-
ki Bey ipince ve gözlüklüdür. Yüksek okulu yeni
bitirmiştir. Daha çok dokuzlara gider. Dokuzlar
da sayılamıyacak kadar çoktur. Ne ki, öğrenci-
lere ne vermek gerekirse tümünü eksiltmeden
verir.

Esat Çınar ise tam bir bastonyutmuştur. Kür-
süye oturduğunda başı fırdolayı döner. Yüksek
sınıfların tüfek serptisi de odur. Onun da der-
sinde soluk alınmaz. Öğretmenliğine ise diyecek
yoktur. Çocukların kafasına birtakım gereksiz bil-
giler tıkacağına iyi şiirle kötü şiiri, iyi yazıyla
kötü yazıyı birbirinden ayarmanın yollarını gös-
terir. Atatürk’ün milli eğitim bakanlarından Va-
sıf Çınar’ın özbeöz kardeşidir. Bu ona, insanla-
ra az-biraz yukarı kulptan bakma alışkanlığı ver-

miştir ama kuramsaklığının altında insan yüzü, insan yüreği yine de belli olur. Gel bak ki, afurtafurluğu okul kitapları karşısında da teper. Tüm edebiyat kitaplarma burun kıvrır. Öğrencilerine de kendi notlarını —divan şairleriyle ilgilidir bunlar— yazdırır. Eyvah ki notu, öbürlerinkinin tersine, kıt mı kıttır. Nedir, Kız Lisesine de ders verdiği için yüksek numaralar boşa kalmaz, bizlerden kestiği notları götürür kızlara dağıtır.

Esat Çınar, edebiyat öğreniminde en iyi yöntemin öğrencileri doğrudan edebiyat ürünleriyle karşı karşıya getirmek olduğuna inanır. O yıllarda Hüseyin Cahit Yalçın'ın **Fikir Hareketleri** dergisinde Anatole France'ın **Allahlar Susamışlardı** romanı yayınlandığından onu alapsap sınıfta okutmaya başlamıştır. Kaç ders sürdüğünü anımsamıyorum ama Anatole France'ı Yakup Kadri Karaosmanoğlu (**Yaban**), onu da André Gide (**Dar Kapı**) izlemiştir.

Öğrencilerin yanlışsız ve tutarlı konuşmasına da büyük önem verir. Biri bir divan şairini anlatırken «Çok derin bir şairdir» dedi mi sarakası hemen ordadır :

— Kaç metre derin?

Bunun gerisinde biraz da öğrencilerine takılmayı sevmesi yatar. Bunu da daha çok sevdiği öğrencilerine uygular. Bir gün —Lise sondaydık artık— Osman Koç'a —sonradan Osman Nuri Koçtürk diye ünlenecektir— şöyle sorar :

— Soyadını niye Koç aldın, bu hayvan adı? Osman hazırcevaptır :

— Burası İzmir. Koçu çınar gölgesinde be-siye alırlar. Belki ben de sizin sayenizde (gölge-

nizde) belki durumumu (burada öğretmenin soyadına bir işmar vardır) kurtarabilirim.

— Sende iş var. Öyleyse sana bir soru soralım : «Abdülhak Hâmit babasının ölümü üzerine Tahran'dan İstanbul'a geldiği vakit ne yaptı?»

O yıllar sınıfta edebiyat kitabı olarak İsmail Habip'in Edebî Yeniliğimiz okunuyordur. Kitapta Hâmit'in İstanbul'a döndüğünde üç şeye el attığı yazılıdır : iş bulmak, kitaplarını bastırmak, evlenmek.

Osman işlerin sırasını karıştırmıştır. Karşılığı şu olur :

— Evlenmek, kitaplarını bastırmak, iş bulmak.

— Olmaz, çaktırdım, ters söyledin.

— Ters söylemedim, kitap ters yazmış. İnsanın ilkin evlenmesi gerekir. Kadının iyisi kocasını vezir, kötüsü de rezil eder.

— Sen ermişsin, fena fillah olmuşsun. Geçirdim seni.

Yıl sonudur.

Osman yerine oturur. Artık edebiyat kitabına gereği kalmadığı düşüncesiyle İsmail Habip'i sıranın gözünden çıkarıp paramparça eder. Esat Çınar ise birden öfke atına sıçrar :

— Yine çaktın.

Osman edebiyattan kaldığına artık iyisinden inanıyordur. Karneler alınır. Notunun 5 olduğunu görür. O zamanlar tam numara da beştir.

Osman, İzmir Erkek Lisesi'ne İstanbul'daki Deniz Ticaret Okulu'ndan gelmiştir. Daha doğrusu, ordan kovulduğu için buraya düşmüştür. Orda, söylemesi ayıp kaçmazsa, Hayrettin adında

bir arkadaşıyla müdürü dövmüştür. Hayrettin herkese step dersi veriyordur ki o yıllar Türkiye'de herkes Fred Astair gibi stepe sarılmıştır. Bu, Hayrettin'in artist yavrularıyla ilişki kurmasına yol açıyordur. Bir gün yine birkaç evde dersi vardır. Bu kez Osman'ı da alır yanına. Çünkü Osman da iki metreye varan boyuyla çok iyi taktaka etmektedir. Okula geç mi geç dönerler. Müdür de onları üst kattaki bir odaya kapattırır. İki genç böyle mapusluk numaralarına eyvallah çekecek hamurdan değildir. Yatak çarşaflarını birbirine ekledikleri gibi yallah.

Ertesi gün Müdür Beyin odasında yedikleri nanenin hesabını veriyorlardır. Müdür onları, kalbini çıkarıp masanın üzerine koyarak pek acı bir biçimde paylar. Ama ne o, birden plang, Hayrettin'in aman vermez yumruğu Müdürün suratına inmiş onu sırt üstü yere yuvarlamıştır. Adamcağız zar-zor doğrularak zile uzanır. Odacı koşar. İki genç ertesi gün, üniformalarındaki düğmeler törenle sökülerek okuldan kovulurlar. Ayrıntıları yitirmeyelim, İnönü vapuru da onları İzmir'e getirir. Ne ki Osman, o giysileri, daha iki yıl sırtından çıkarmıyacaktır. Yalnız sökülen düğmeler yerine yenilerini diktirecektir.

İzmir Erkek Lisesinde bir de Kimya Öğretmeni Halil Bey vardır. Osman kısa zamanda onunla da takışmanın yolunu bulur. Halil Beyin öğle tatilinde sınıfa gelip derse hazırlık olmak üzere kara tahtayı kimya denklemleriyle doldurduğu bir gün Osman onun sınıfta olmadığı bir sıra bütün tahtayı siler. Halil Bey derse girince sorar :

— Kim yaptı bunu?

Osman :

— Ben yaptım!

— Neden yaptın?

— Otoriteni kırmak için. Allah mısın sen?

Bütün millete seni görünce inme iniyor.

Halil Beyin üstünde bir de müdüryardımcılığı vardır. Fonof'tan sonra o geliyordur. Bir gün Osman'ın yaptıklarından tam bir bezginlik getirerek der ki :

— Ben seni mezun etmem. Edersem eşek gibi anırırım. Tasdiknamenini al ve git.

— Almayıcağım. Çalışacağım. Sen adamsan bana numara verme.

Osman o günden başlayarak başını kimyadan kaldırmaz. Var mı kimya, yok mu kimya! Artık öyle bir duruma gelmiştir ki arkadaşları kitabı alır, bir sayfasını açar ve şöyle derler :

— 128. sayfa, 14. satır.

Osman da 128. sayfa 14. satırdan başlayarak çizgileri bile ezberden okumaya başlar. Üç-dört bilinmeyenli kimya sorularını da gözünü kırpmadan çözüyordur. Aralıkta, Halil Beyin iki üç yanlışını da çıkarır. Ama karnede, birinci yoklamada 2, ikincisinde de 1 gelmiştir. O zamanın yöntemine göre sözlüye kalır.

Sözlüler hazırandadır. Kimya sınavı da ilk haftada. Ne ki, Halil Beyin duygusallığı vız geliyor, tırıs gidiyordur. Çünkü sınavlarda «mü-meyyiz» denilen iki kimya öğretmeni de bulunacaktır. Vay benim kaba sakalım, sırası geldiğinde Osman yine Halil Beyle başbaşa kalır. Neden dersiniz, bizimkinin okul numarası 826'dır. Bu da sınıfın en son öğrencisi olduğu anlamı-nadır. Öbür öğretmenler, vakit daraldığından,

Halil Beyin de dürüstlüğüne inandıklarından basıp gitmişlerdir.

Halil Bey ilkin fosgen gazını sorar. Osman klorokarbonik asitten girip, karbon oksiklorürden çıkar. İlk soru başarıyla sonuçlanmışır. Arkadan ikinci, üçüncü demir leblebiler sökün eder. Osman onları da daha havada iken yakalar. Bir soru daha, bir bir daha. Tüm kitap sorulmuş ve avkalanmışır. Sınavdan sonra notlar asılacaktır. Osman bekler. Adının yanındaki numara beştir.

Son olarak, Osman'ın şavklı bir serüvenini daha anlatalım ki, bizim yazarlığımız da genişlesin. Bu kez sahnede Kürt Şeref de vardır. İki arkadaş Alsancak Kordonunda soyunup bir don, bir ten kalırlar. Giysilerini, eve bırakmaları için arkadaşlarına verirler. Niyetleri Alsancak'tan Karşıyaka'ya yüzmektir. Yüzerler de. Osmanzade'de Sağır ve Dilsizler Okulu'nun önünde karaya çıkarlar. Osman, kıyıya adımını atar atmaz da karşısında babasını bulur.

Arkadaşları Osman'ın giysilerini eve bırakınca ana ve baba çok korkmuştur. Sadi Koçtürk (baba) çocukları sıkıştırıp işin aslını, faslını öğrenir. Hemen Karşıyaka sahiline koşar ve Osmanzade'de oğlunu, karaya ayak atar atmaz tutup bağrına basar. Yok hayır öyle olmamıştır. Osman'ı ilkin bir İngiliz armasından geçirmiş, sonra da 4 tekme ve 8 silleye düzülmüş terazide tartmıştır.

ESKİDEN İZMİRDE

II

İzmir'in Kemeraltı Caddesinde epey ilerliyecek olursanız, daha Basmane'ye varmadan, Tilkilik Caddesine konarsınız ki yolun başında, solda, eskiden Tilkilik Halkevi yükselir. Orda arkadaşlarla bir gece bir oyun oynamış, herkesi akla - takla etmiştik.

Biz o zamanlar, yaşı 17 - 18, tiyatro delisi gençlerdik. Ragıp, Talat ve ben başı çekerdik. Talat, özellikle güldürülerde seyircilerin çaresini keserdi. Ragıp da —sonradan Ankara Devlet Tiyatrosunun Ragıp Haykır'ı olacaktır— büyük bir güldürü ustasıydı. Sahne sempatisi vardı. Ama biz onu dramlara çıkarırdık. İzmir Halkevinde —İzmir Devlet Tiyatrosu— Reşat Nuri Güntekin'in **Bir Facia Gecesi** adlı oyununu sahneye koyduğumuz zaman Ragıp başroldeydi.

Gerçekte sahneye koyduk sözü yanlışır. Çünkü ortada yönetmen diye biri yoktu. Ben sadece rolleri dağıtır, işin tirimonunu sağlardım. Herkes ezberini yaptıktan sonra da bir araya gelir, ötmeye başlardık. Kısacası, herkes ayrı tabancaydı.

Bir Facia Gecesi'nde —yoksa **Bir Gece Faciası** mı, artık her şeyi unutuyorum— benim rolüm

neydi, şimdi anımsamıyorum. Yalnız oyundaki kadın rollerini kaldıran düzenlemeyi ben yapmıştım. Çünkü topluluğumuzda tek bir kız bile yoktu. Bu yüzden hep erkekler arasında geçen oyunları seçerdik.

Piyes tam bir fiyasko oldu. Seyre sadece 20 - 25 kişi gelmişti. Ne ki, onu çevreye yeterince duyuramamıştık. Bahçe kapısının önünde elle yazılmış bir afiştten başka geceyi İzmirli'lere haber verecek bir iletişim aracı yoktu. Hoş, daha ne yapılabilirdi? Ayak işlerine nedense benden başka kimse koşmuyordu. Ben de o gece, ancak perdeyi açtırabilmiştim. Halkevi Başkanı Avukat Cevdet Akömer'di. Tüm halkevciler gibi çakırpençe bir Atatürkçüydü. Benim yırtındığımı, ordan oraya koştuğumu gördükçe: «Hadi, hadi bu iş oldu» diye beni yüreklendirirdi. Bu nedenle, oyundan sonra onunla karşılaşmamak için hemen ortalarından silindim.

Sunu da söyleyeyim ki **Bir Facia Gecesi** öyle ayılıp bayıldığımız bir şey değildi. Ona Reşat Nuri'nin belli başlı bibliyografyalarında bile raslayamazsınız. Ne var, o yıllarda Matbuat Umum Müdürlüğünce (Basın - Yayın Genel Müdürlüğü) onaylanmamış yapıtlar bir yerde pırpırlanamazdı. Onun için, ilkin Ankara'dan izin almanız gerekirdi. Yalnız, valilikte bir «Onaylı Oyunlar Listesi» vardı. Orda adı yazılı bir oyunu hiçbir engelle uğramadan sahneleyebilirdiniz. Biz de ordan Reşat Nuri'nin yapıtını seçmiştik. Daha doğrusu, listedeki oyunlardan sadece Reşat Nuri'ninki vardı elimizde. Ben o yıl Molière'in **Kibarlık Budalası'nı** da çevirip Matbuat Umum Müdürlüğünün

evetini almıştım ama bu, daha sonraki bir işti. Onu ortaya çıkarmaya da vaktimiz olmayacaktı.

1937 yazındaydık. Ragıp, İzmir Sanat Okulunu bitirmiş, Ankara'ya Devlet Konservatuvarına gitmişti. Talat da aynı kökenliydi. O da kapağı oraya atmak istiyordu. Benimse konservatuar düşlerimin biricik konusuydu. Gelgelelim, ne onu, ne beni evdekiler, herkeslerce şallak şullak gözüyle bakılan serüvene atılmamıza izin vermediler. Talat, Deniz Ticaret Okuluna kaptan olmaya gitti. Ben de İzmir Erkek Lisesini (Atatürk Lisesi) bitirdiğim için İstanbul Hukuku'nun yolunu tuttum.

Nedir, tiyatro'yla alış-verişim daha bitmemişti. Bir süre sonra yeniden ensemden topa tutulacaktım. Her şeyi sırasıyla anlatmak gerekirse, 1937 - 1938 öğrenim yılını İstanbul'da geçirdim. Bir yandan okuyor, bir yandan da Sümerbank'ın İstanbul Şubesinde her gün saat 13'ten 18'e değin çalışıyordum. Küçük bir görevde olduğum için de servisin bütün işini benim üstüme yıkıyorlardı. Yani o beş saati soluklanmadan tüketiyordum. Bir gün öncesinin yorgunluğu sürgit olduğu için de ertesi sabah fakülte'deki dersleri pek izleyemiyordum. Sonunda haziran gelip tüfek çatınca çoğu derste başarı sağlayamadım. Artık sonbahar sınavlarına daha çok çalışmalıyım. Ağustos sonunda bankadan bir aylık izin istedim. Vermediler. Ben de çekilmek zorunda kalarak İzmir'e döndüm. Bir ay başımı vurup çalıştıktan sonra gelip sınavlara girdim. Oh, ikinci sınıftaydım artık. Ne ki, yeni bir iş bulmadan İstanbul'da kalamazdım. İster istemez yine İzmir'e, babaevi-ne sığındım.

1938 - 1939 öğrenim yılı başında Alsancak'ta Gazi Ortaokulu adında yeni bir okul açılmıştı. Atamaları da bizim lisenin müdürü Hilmi Bey yapıyordu. Ben lise sıralarında bir kez bile onunla karşı karşıya gelmemiştim. Kendisine doğrudan gitmekten çekindim. Bir gün Körfez vapurunda Tarih Öğretmenimiz Mithat Beye raslayınca bunu fırsat bildim. Ondan ortaokulda ders almama aracı olmasını rica ettim. İki gün sonra Alsancak Ortaokulu öğretmeniydim. Haftada 16 saat tarih, 12 saat da yazı dersine gidiyordum. Zaten haftalık ders saati tutarı da o kadardı.

Şimdi gelelim yine tiyatro estepetasına. İstanbul'dayken Necip Fazıl'ın **Bir Adam Yaratmak**'ını seyretmiştim. Piyes kadar başrolde polim satan Ertuğrul Muhsin'in oyunu da büyülemişti beni. Şimdi artık Karşıyaka'daki evimizde belleğimde kalan sözleri yineleyip duruyordum. Bunun için de Muhsin Ertuğrul gibi baş kesiyor, sağ elimi boşluğa doğru uzatıyor ve sesimi çatallaştırarak «Tanrım ben yok olamam. Her şey olurum yok olamam» diye odada dolap beygiri dönüyordum. **Bir Şehir Yanıyor** adıyla bir oyun yazmam —şimdi onun adını da pek çıkaramadım— o günlere raslar. Oyun açık ve seçik olarak Necip Fazıl etkisindeydi. Uyduruk bir şeydi ama bunu şimdiler söylüyorum. O zamanlar onu büyük bir yapıt, kendimi de büyük bir tiyatro yazarı sanıyordum. Doğrusu oyunu kendime göre yazmıştım. Onu sahneye koyup oynamaya can atıyordum. Ama nerde, hangi toplulukla? Bizim bütün arkadaşlar dağılmıştı. Sonunda Öğretmen Haydar Beyin, Buca'daki özel okulunda işi kotarabileceğimi

anladım. Daha doğrusu, Macit Şaş adında bir arkadaşım, orda çalıştığından Haydar Beyin aklını bu işe çelmişti. Oynayacağımız yer okulun sahnesi olduğu için de piyesin onaylanması söz konusu olmadı.

Uzun lafın kestirmesi, başarım Kaplan Vezir Muhsin Ertuğrul'un başarısını da —ben de sesimin regulasını çok iyi ayarlamıştım— bastırmıştı. Yani bana öyle geldi. Bu, bütün bütüne temelsiz de değildi. O günlerde (1939 ilkyazı) Alsancak'ta Kordon boyunda volta atarken kızlar —içlerinde herhal oyunu görmüş olanlar da vardı— hızla yanımdan geçiyorlar, sonra birden başlarını geri döndürerek bana cihanbeğendi bakışlar fırlatıyorlardı.

Can evime arka arkaya vuruşlar yapan o gürk - gürklü çalılar, o rozası altın değer gü-lücükler belleğimde iyisinden köşe tutmuş olmalı ki yıllarca sonra onları düşünerek «Meydandan Geçen Kızlar» şiirini yazacaktım :

Beşi onu bir gelirdi kızların
Vücutlar dimdik saçlar darmadağın
Dağılmasını beklemezlerdi kalabalığın
Allık pudra düzgün hem de bir yığın
Beşi onu bir gelirdi kızların

Ayrı bir tavırla geçerlerdi önünden
karpuzların

Koşarak durarak 'gülerek
Kimi zaman atak kimi zaman ürkek
Akıllarında tek düşünce erkek
Beşi onu bir gelirdi kızların

Onlar aşığıydı delicesine sazların
Düşmezdi dillerinden hiç Bilmen Şen
merhum
Öylesine çalım öylesine kurum
Ağızlarında horoz şekeri ve latilokum
Beşi onu bir gelirdi kızların

Tiyatro konusunu kapatmak için 1935 ve 1936 yazlarında, bizim evin alt katındaki taşlıkta verdiğimiz oyunlardan da açmalıyım. Talat, seyircilerin gülmekten canını çıkaran bir monolog döktürmüş, ben de **Kibarlık Budalası**'nda —birinci perdeyi o yıl çevirmiştim— Mösyö Jurden rolünde bol bol hava atmıştım. Ne ki, Molière'in oyunundaki gerçek başarı Felsefe Öğretmeni rolünü büyüten Münci Kapani'den (sonradan Anayasa Profesörü) geliyordu. Üstelik bu kez, evde oynadığımız için kız arkadaşlarımızı da sahneye çıkarabilmiştik.

ESKİDEN İZMİRDE

III

İzmir biraz Kordonboyu ise, biraz da Saat Kulesidir.

Konak'ta vapurdan çıkınca, ya da ayak ayak Pasaport'tan Sarıkışla'ya yürüyünce Saat Kulesi burukkesen bakışlarını size graka graka boca eder. Bir dostunuzla laflarken bile, onun, padişah gönlünü açık tutmak için, yörenizde, önünüzde ya da ardınızda yüz tane kule bulundurduğunu, her birinin de öbüründen ayrı olduğunu görürsünüz.

Sarıkışla da vapur iskelesinin sağında büyük bir alanı kaplar. Günün çeşitli saatlerinde avlusunda erlerin talim yaptığı görülür. Kışlanın İzmir tarihinde naralar vuran bir geçmişi vardır. 15 Mayıs 1919 günü Yunanlılar İzmir'i ele geçirmeye kalkıştıklarında Sarıkışla'dan tüfek ateşine tutulmuşlardır. Yaşar Aksoy'un demesine göre **Redd-i İlhak** ulusal derneğinin ilk direniş bildirisi de, **Askerî Kıraathane**, **Türk Ocağı**, **Milli Kütüphane** ile birlikte Kışla'nın önünde dağıtılmıştır. Miralay Süleyman Fethi Bey de «Zito Venizolos» diye bağırmadığı için burada süngülenecektir.

Biz gonçliğimizin İzmir'ini, İzmir'in yerli kullarını anlatıyoruz. Kışladan ilerleyince sol kolda, şimdilerdeki gibi Hükümet Konağı yükselir. Yalnız, giriş kapısı önde değil, arkada, avlunun içindedir. Avluda, sağda ve dipte, dilekçe yazan arzuhalciler dalkılıç sıralanır.

Artık burada Kemeraltı da tut-kap sesleriyle yükseklik alır. Konağın karşısında, sağ köşede Askerî Kiraathane lengerendazdır. Geçmiş yıllarda Tokadizade Şekip, Tevfik Nevzat, Uşakizade Süleyman Tevfik, Doktor Taşlıoğlu Ethem gibi şair ve Jön Türkler çok gelir, çok gider. Tokadizade'nin ölümünden bir başka yazımızda açtık, burada da Tevfik Nevzat'ın şanlı ölüm köprüsünden nasıl geçtiğini anlatalım. Gerçekte Tevfik Nevzat'ın yaşamı gıcığı çok, kılıcı çok bir özgürlük öyküsüdür. O da 1898'da Tokadizade ve birkaç arkadaşıyla Bitlis'e sürülmüştür. Ordan kurtulduktan birkaç yıl sonra da bu kez Şair Eşref'le ihtilal hazırlıyor diye üç yıl kalebentliğe çarptırılmıştır. Cezasını çekmek için de Piyas Kalesine gönderilmiştir. Ne ki, yolda sürgün yeri değiştirilmiş ve Adana'da alakonulmuştur. İbnülemin «Mahkumiyeti kalebentlik iken kürek cezası gördü» der. Cezasının bitiminden üç ay önce de Adana Hapishanesinde şehit edilmiş ve etrafa : «Kendini öldürdü», haberi uçurulmuştur. Bu konuda Fransız gazetelerinden **Courrier Européen**'de bir haber çıkmıştır : «Bekçiler Nevzat'ı geceyarısı hapishane odasının kapısına astıktan sonra kendini öldürdüğünü Adana Valisi Bahri Paşa aracılığıyla duyurmuşlardır.» Nedir, Tokadizade de : «Adana'ya bağlı Piyas (Payas) hapishanesinde kendini

kuyuya atarak değerli yaşamına son verdi» diyecektir.

İmdi bilmiş ol ki ey okur, Askeri Kiraathanenin önündeki cadde Milli Kütüphaneye çıkar. Yanı başında da Elhamra Sineması en külüstür filmleri, en güzel filmler kılığına sokar. İzmirliiler ilk sesli filmi, Ziegfield Yıldızları'nı, orda seyretmişlerdir. İstanbul Şehir Tiyatrosunun oyunları da burda verilir. 1935 ilkyazında bizim Tarih Sahibi Salâh Bey de bu sinemada Nazım Hikmet'in Unutulan Adam'ındaki Doktor rolünde İ. Galip'i, Uşak rolünde de Avni Dilligil'i, grav, grav, grav, aynı piştovla delik deşik etmiştir. Darülbedayi oyunları yaz turnelerinde de Fuar Açık hava Tiyatrosuna taşınır. Ama orda daha çok Lüküs Hayat, Üç Saat gibi operetler oynanır. Şevkiye May ile Muammer Karaca'nın sesi de tüm seyircilere elektrik verir :

Kalamış'tan bak vapur
Kalkıyor, kalkıyor
Beresini yan giymiş
Geliyor, geliyor.

Vın, canınız lokum istediye yapacağınız tek iş Milli Kütüphane Caddesinin sol köşesindeki Şekerci Ali Galib'in dükkanından içeri dalmaktır. Dikkat, Ali Galib'in, üstüne metal renginde yusuvarlak bir şeker oturtulmuş badem kurabiyeleri daha ünlüdür. Bütün Ege oraya bademli kurabiyelerle badem şekeri almaya koşar.

İmdi artık midenizi ya da çantanızı iyice doldurduktan sonra dışarı çıkıp beklemelisiniz. Birazdan İzmirli Beylerle tanışacaksınız. Beyler üç

sokağa yayılmıştır ki topu da bir köşe bulup orada güzelleşir. Birinci Beyler Sokağının bir adı da Doktorlar Sokağıdır. İzmir'in en ünlü doktorları, başta sinir uzmanı Faik Muhittin Adam olmak üzere orda ferman fermadır. Sokakta da her zaman için bir iki doktor simsarı bulunur. Amaan, boş bulunursanız, bilin ki bir saniye içinde bir doktorun karşısındasınız.

İkinci Beyler Sokağına girince de hemen solda bir şerbetçiye raslanılır. Burda içilen şerbet hiçbir yerde içilmemiştir. Şerbet değil yaşam suyudur. Kalfalarından biri, 1940 yılında İstanbul'da, Postane Caddesinde, İkbâl Kitabevinin karşısında bir dükkan açmışsa da hiçbir vakit ustasının ayak topuğuna erişememiştir.

Yavuz Kitabevi de şimdiki yerine taşınmadan önce bu sokakta, şerbetçinin karşısına palamar çıkarmıştır. Onunla artık kitapçılar da pala sürtmeye başlar. Caddede bir sıra kitapçı vardır ki Mektepli kitabevi başı çeker. Daha ötede de Üçüncü Beyler Sokağının yufka suları görünür ki Şamlı Sokak diye de bilinir. Belediye Başkanı Behçet Uz sokaklara numaralar dağıttığında ona da 850 sayısını bağışlayacaktır.

Biz yine İkinci Beyler Sokağından ayrılmayalım. Sokağın sol köşesinde Eczacı Kemal Kâmil Aktaş'ın dükkanı vardır. Aktaş, kolonyalarıyla ünlüdür. Ama karşısındaki Şifa Eczanesinin (sahibi Süleyman Ferit Eczacıbaşı) kolonyaları daha çok aranır. En ünlüleri de **Altın Damlası**, **Unutma Beni** ve **Fujer**'dir. Şifa Eczanesinin karşısına düşen parçanın belirtisi de Sümerbank Satış Mağası.

zasıdır. Geniş vitrinleriyle gece - gündüz caddeyi bekler. Burda pazar günleri eski kitaplar işportası açılır. Aka Gündüz'ün Tank - Tango'su, Güzide Sabri'nin Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi nam romanı Orhan Seyfi'nin sonraki yıllarda unutulacak olan Aşkın Günahıdır adlı öyküleri, Peyami Safa'nın yine belleklerde yer almayan Zıp Çıktılar'ı, Saffeti Ziya'nın Salon Köşelerinde'si, Saffet Nezihi'nin Zavallı Necdet'i, Reşat Nuri'nin Duktan Kalbe'si kitap vurgunlarını çalmadan oynatır. Daha önce forma forma yayınlanmış olan Jean de la Hire'in İki Çocuğun Devriâlemi gezi romanı da bu kez dört cilt halinde okurlara sunulur.

Daha sonraki yıllarda, burda Hafız da her gün, bir kaytanla boynuna astığı tabla içindeki kalem, zarf, kağıt, ayakkabı bağcığı gibi vızvızlarını satarak yaşamını kazanmaya bakar. Hafız yaman tayfadır. İlk zamanlar atını Karşıyaka'da koştururken sonradan Kemeraltı'nın daha verimli olduğunu çıkararak işyerini buraya aktarmıştır.

Hafız'ın yüzü çiçek bozuğu, gözleri ise görme özürlüdür. Gelgelelim kimse onun görmediğine inanmaz. Hele boyuna kızlara sokulması, malını satarken onların elini tutmaya çalışması büyüklerin kuşkusunu artırır.

Buralar kahvelerle de pıtraktır.

Şifa Eczanesi'nin bir yanı Hafız Alipaşa Kahvesi ise bir yanı da Ragıppaşa Kıraathanesi'dir. Özdemir Hazar, Darülbedayi Oyuncularının, İzmir'e demir bıraktıklarında kahvenin üstündeki Ragıppaşa Oteli'nde kaldıklarını, gündüzleri de Bedia Muvahhit, Vasfi Rıza Zobu ve daha baş-

kalarının kiraathanede kahve ve cigara temen-
nası dağıttıklarını yazar. Kahveci Vasfi Bey de
titiz ve ters bir adammış. Ama lafla anlatılmaz
bir gül meraklısıymış. Taa Strasbourg'lardan gül
fidanı bile getirtmiş. Şirinyer'de, kendi tenhasın-
da bir de evi varmış ki bahçesi güllerle dudak du-
dağa imiş. Haa, Hazret: «Ben 120 çeşit gül bili-
rim» sözünü de ağzından hiç düşürmezmiş.

Daha ilerde, yine solda gurur hokkası **Şükran Kahvesi** mayalanır. Yaşar Aksoy, bu kahveye de
daha çok öğretmenlerin geldiğini söyler. Yani bir
devlet görevlileri kahvesidir. Çiçeği de Bektaşî
Babası Hüsnü Beymiş. Çevresindekilere boyuna
gülle gibi nükteler fırlatırmış. Okumadığı kitap
da yok gibiymiş.

Kahvenin bir yüzü de bir avluya açılır. Orda
da sol kolda, elmasiyesiyle ünlü **Şükran Lokan-
tası** İzmirliilerin ayak tozuna yüz sürer. En taze
çıpra ve trancalar da burda yenir. Buralarda bir
de **Asım'ın Lokantası** vardır. Ev yemeği yemek is-
teyenler de buraya koşar. İçpilavı da tüm obur-
ların kaşını, gözünü soldurur. Asım, herkesin ye-
diğine ayrı fiyat biçer. Tiyatroculara da indirim
yapar. Ayrıca kimden ne aldıysa öbür gelişlerin-
de de ne eksik, ne artık, aynı parayı ister. Ne ki,
Darülbedayi sanatçıları daha çok **Şükran'ı** yeğler.

Yürüyelim. Bir sokak değiştirdikten sonra Hi-
sar Camii kahvelerine de ulaşırsınız. Sayıları bi-
linmez. Bunların küçük kışlık yerleri de vardır.
Ama Hisar Camii kahveleri denilince akla İstan-
bul'un Küllük'ü gibi açık hava kahveleri gelir.
Doğrusu, meydan çok az güneş gördüğünden, yaz

aylarında sıcaktan yorulanlar soluğu burada alır. Daha sonraki yıllarda, Pasaport kahveleri devreye girince, bunların şavkı sönecektir ama eski İzmirliiler yine de vefalarını eksik etmezler.

Yazımızın bu noktasına geldiğimize göre meydanın girişinde, şimdiler ararsanız bulamazsınız, bir kebabçının boy sattığını da açıklamalıyız. Buranın kebabları bin yıl yerde yatsa çürümez. Öğleüstü kahveye damlayanlar da ona uğramadan geçerlerse büyük ayıp etmiş olurlar.

SOĞUKKUYU MAHALLESİ

Karşıyaka'da ilk oturduğumuz ev, İstasyonda, önünden trenler geçen, bahçesi demir parmaklıklı bir evdi. Babam oraya, ben altı aylıkken, Bandırma'dan göç etmişti. Dördüme bastığımda da Bayraklı'ya taşındık. Orda da iki yıl, şimdiler Bayraklı İlkokulu olan taş binada oturduk. O zamanlar arkasında asfalt, masfalt diye bir şey yoktu, bahçe gelir denize dayanırdı.

Karşıyaka'nın Soğukkuyu Caddesi 118 numaralı evine gelip yerleşmemiz de 1925 yılına raslar. Babam onu bir taşocakçısından almıştı. Adamcağız evi yaptırırken hiç sakınmamış ocağının bütün taşlarını eve boca etmişti. Öyle ki, alt kat odalarının duvar kalınlığı en az 40 santim tutardı.

Öğrenime Saint - Polycarpe Fransız ilkokulunda başladım. Okul çarşının bitiminde, demiryolunu geçmeden hemen soldaki sokaktaydı. Doğru Çamlık'a varırdı o sokak. Ordan da kıyıya, Osmanzade'ye çıkılırdı. Çamlık o yıllar kendi ten hasında yaşardı. Dame de Sion kız ilkokulu da oralarda, Saint - Polycarpe'in ilersinde ve sağındaydı. Yaşar Aksoy —ki o da dünyaya yumuşak inişini Karşıyaka'da, Müsavat Sokağında yapacaktır.— benimle ilgili bir yazısında onların haritasını, purtasını çıkarmıştır.

Saint - Polycarpe bir avlu içinde sıraya dizilmiş üç sınıftan oluşurdu. Her sınıfta iki yıl okunur ve altı yılda bitirilirdi. Sonradan Buca'daki Amerikan Kolejinde iki Türk gencinin Hristiyanlaştırılmak istenmesiyle çıkan olaylar sonunda ilkokul öğreniminin Türk okullarında yapılması yasaya bağlanınca kapandı. Nedir, ben o zaman orayı bitirmiş, Alsancak'taki Saint - Joseph Fransız Kolejine yani ortaokuluna kavança etmiştim. Orası da üç yıl sonra bitecekti. 1934 Devlet Bakkalya sınavını vererek İzmir Erkek Lisesi'ne (Atatürk Lisesi) girdim. İstanbul'a yüksek öğrenime atlayışım da 1937'dedir.

Bizim mahalle (Soğukkuyu Mahallesi) iki katlı evler mahallesiydi. Yalnız karşı sırada Mahmut Celalettin Beyin üç katlı bir evi yükselirdi. Kiracıları da çokluk öğretmenlerdi. Türkçe Öğretmeni Faik İmece ile Lise Tabiiye Öğretmeni Çiftçi Necati de bir ara orada oturmuştu. Necati Beyin iki ayparçası kızı vardı. Ben küçüğüne daha yakın dururdum. Bir gece düşüme büyük kızı sellemüsselam girince, ertesi gün ona aşık olduğumu sanmıştım. Yanılmıyorsam —ne diye yanılayım— Atilla İlhan'ın babası Avukat Bedri Bey de Serbest Fırka günlerinde o evde konak tutmuştu. **Hizmet** Gazetesinin sorumlu müdürüydü. Fethi Beyin İzmir'e gelmesiyle olaylar kızışınca tutuklanmış, üç gün sonra da bırakılmıştı.

Yine karşı sırada Osman Nuri Koçtürk'ler otururdu. Onların aşağısında ise Abdullah Bey vardı. Baston yutmuş bir pimpirikti. Yürürken kamburunu çıkarırdı. Aynı evde kızı Seraser hanımla Gümrük Müdürü olan damadı da yaşırdı. Onların da Nuşin adında bir kızı vardı. Belki de

iki. Karagöz perdesi kurup mahalle çocuklarını topladığında onlar da gelirdi. Benden küçüktüler. Damla kadar bir şey.

Deli Şahende ile anasının evi de onların bitişiğindeydi. Şahende ekmek suratlı ve etine dolgundu. Evde kalmış bir kız - kurusu olmasına karşın gülücüklerini dudağının kenarından hiç eksik etmezdi. Yolda hep önde yürür, anası da tın tın arkadan gelirdi. Mahallede, onun gibi sürüden ayrılanlara : «Deli Şahende gibi yürümesene!», diye seslenilirdi. Anne öldüğü vakit Deli Kız kimseye haber vermemiş, ölüsünü üç gün evde tutmuştu.

Bizim üstümüzde de Tefvik Beyin, büyük bahçeli evi vardı. O da oraya yarı yatalak kız kardeşiyle kapanmıştı. Aşağımızda ise Arabacı Mehmet Ustanın yine koskoca bir bahçe içindeki düzayak evi yayılırdı. Oğlu Saim bir ara DP zamanında milletvekili oldu. Onun küçüğü ise «Kara Boncuk»tu. Bütün mahallenin sevgilisiydi. Onların aşağısındaki sokaktan —o zamanki adı Kavas Sokağı idi— Kız Muallim Mektebine gidilirdi. Ablam Şehbal, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanımın yattığı caminin berisindeki Türk Birliği ilkokulunu bitirdikten sonra üç yıl orda okudu.

Sokağın başında da kaçak et kesip satan bir kasap vardı. Onun ölümü de, bir gece karanlıkta yerdeki çengellerden birine basması sonunda olacaktı. Kasabın baldızı Zühranım ise bir bakkal dükkânı işletirdi. O da hemen onun bitişiğindeydi.

Ortaokula başladığım yıl artık yaz akşamları Karşıyaka sahilinde saatlerce taban tepmeye hak kazanacaktım. Süreyya Cirik, Melih Abidinoglu, Kampana Rıza, Medih, Senih ve Muammer her akşamki voltalara katılan arkadaşlardı.

Süreyya, Vali Kâzım Dirik'in yeğeniydi. Soyadının Dirik'e benzemesi biraz bu akrabalıktan geliyordu. Kampana Rıza şimdiler İskele yanındaki gazinoyu işletiyor, yazları da Ören'e gelip güneşe ve denize dalıyor. Ona sekiz yıl önce Ören'de rasladığım vakit, o olduğunu çıkaramadım. O, o gün, daha ertesi gün ve aylarda bana kendini tanıtmak için türlü çabalar gösterdiyse de ben de hiçbir kıpırtı olmadı. Sonunda Rıza da benim kendisini tanımazlıktan geldiğime vararak öfkelendi ve geride durdu. Ne ki, aradan iki yıl geçince birden Rıza'nın o parmak çocuk görünümü bütün canlılığı ile gözlerimin önünde canlandı. Doğrusu kendimden utandım. Ama ne yapayım yıllar Rıza'ya bir hayli kilo yüklemişti. Bir de Sanat Okulunda okuyan bir başka Rıza —Galip'in arkadaşı— da vardı ki gözümün önüne hep onun fotoğrafisi geliyordu. Bu fotoğrafı de Kampana'nın, mahalle takımımızın o orta alan oyuncusu Rıza'nın, ekrana girmesine engel oluyordu.

Melih'lerin sahilde küçük bir evleri vardı. Şimdi doktordur. Sanırım yine aynı evde oturuyor. Medih'le Senih ise kardeşiler. Senih'i Saint-Polycarpe'tan tanırdım. Medih ise bizim kulübün —sonradan Ülküspor adını alacaktır— değişmez bekiydi. Onlar da sahilde —herkes sahildeydi— minnacık bir evde otururlardı. Üstlerinde yine Mahmut Celalettin Beyin üç katlı, kibrit kutusu evi bir başına yükselirdi. Oğlu Muammer de düş fabrikatörüydü. Boyuna ölmadık olaylar üretirdi. Yıllarca sonra ona bir kez İstanbul'da rasladığım vakit bana evliliğinin ilk gecesini, bütün ayrıntılarına değin anlatmıştı ki ben bunun bir düş ürünü olduğunu çok sonra öğrendim.

Bizim mahalleyle ilgili şiirlerimi (Soğukkuyu Mahallesi, 118 Numaralı Ev, Soğukkuyu Tramvay Caddesi vb.), 1940'tan sonra İstanbul'da yazdım. Ama şiire el atışım orda, 118 numaralı evdedir. İlk şiirim de İzmir Erkek Lisesi'ni bitirenler albümünde yeraldı. O şiirin ilk iki dizesini—öbürküler çok şükür belleğimden silinmiştir—hep yerin dibine geçerek anımsarım. Bunca yıl beynimden söküp atamamışımdır :

**Yanıyorum bu gece, yanıyorum bu gece
Yıldızlarla beraber bak sana ne diyorum**

1937'de liseyi bitirinceye değin, hep 118 numaralı evde yaşadım. 1938 - 1939 ders yılında Alsancak Gazi Ortaokulunda tarih öğretmenliği yaparken yine ordaydım. Orada, 25 kadar şiir yazdım. Belki daha çok. Onları 1939'da **Orijinal Adam Kendini Yedi** adıyla yayınlıyacaktım. Olmadı. Ben de topunu bir yana ittim : Şiirim değişmişti. O şiirlerden biri «Akşam» adındadır :

**Günü bohçayla katla
Sesler toprağa döndü
Minderden bin zorlukla
Ninem yatağa döndü**

**Bir kızcağz çilede
Uzaktaki kalede
Son erkek mahallede
Pancur sokağa döndü**

**Mangal yandı mı derken
Babam avluya girdi
Çamaşır toplanırken
Annem suyu devirdi**

Bir genç baktı ansızın
Tadına komşu kızın
Kardeşim kapımızın
İpini yutuverdi

Bu şiirde Salâh Birsal'in alaysamalı sesinden başka bir ses yoktur. Ne ki, **Orijinal Adam Kendini Yedi'deki** şiirler çokluk Necip Fazıl'ın etkisini taşır. Bunlardan sonra yazdığım kimi şiirlerdeyse Nazım Hikmet görünür. Ama etki sadece deyiş biçiminde, özgür koştadır. O dönemde yazdıklarımın bir tanesi, sanırım 1941'de, **Servet-i Fünun'da** «Bezîrgân» adıyla yayınlandı.

Gelin görün ki, tüm şiirlerimi **Köçekçeler** adı altında topladığımda onlara yine yüz vermedim. Artık bana çok ters düşüyorlardı. Dergilerde çıkan ilk şiirime gelince, o da «Yalnızlık» adını taşır :

Günlerin arkasından
Gönlüme bakan nedir
Ruhumda loş bir zindan
Hissi bırakan nedir

Sesini veren şehir
Gözyaşlarımda erir
İçimde binbir nehir
Hızıyla akan nedir

Ne var, bu şiirin ilk nerde yayınlandığını kesinlik bilmiyorum. Gerçi 1937'de Yedigün'de yayınlandı, onu biliyorum. Ama İhsan Devrim'in **Gündüz** dergisinde de çıktı. İşte onun zamanını bilmiyorum. 1943'te İhsan Devrim'le ABC KİTÂBEVİ'nde ortak olunca —bir ortağımız da Burhan Arpad'dı— İhsan, **Gündüz** dergisi cildini ge-

tirip şiirimi göstermişti ama ben yılını ve sayısını saptamadığım için iş yine karanlıkta kaldı.

Lisedeyken Yücel dergisi dışında hiçbir dergi izlemezdim. Varlık dergisinin varlığından bile haberi değildim. Bize yol gösterecek kimse de yoktu. Cahit Sıtkı'yı Ömrümde Sükût adlı kitabından tanıdım. Necip Fazıl'ı da Ben ve Ötesi'nden bilirdim. Bütün kitabı yuttum desem yeridir. Nazım'ın ise kulaktan kulağa dolaşan yaygın bir ünü vardı. Kitapları piyasada pek bulunmazdı ama ben Gece Gelen Telgraf, 835 Satır, Benerci Kendini Niçin Öldürdü kitaplarını bir yerlerden bulmuştum. Gece Gelen Telgraf basılı değildi, yazı makinesinde çoğaltılmıştı.

Diyeceğim o yıllar İzmir'de şiir ortamı diye bir şey yoktu. 1937'de Nahit Ulvi Akgün'ü tanıdım. O da benim gibi şiir delisiydi. Aruzla yazılmış şiirleri bile vardı. Mehmet Serpin de şiir yazardı. Ne ki, felsefeyi bitirip öğretmen olduktan sonra şiiri bırakacaktı. İkisi de Alsancak'ta otururdu. 1936 ve 1937 yazlarında her gün vapurla karşıya geçer Kordon'da onlarla volta atar, şiir laflardım. Akşamın altısından gecenin onuna değin. Bu şiir şölenlerine, kimi zaman, şimdiler İzmir'de doktorluk yapan Mustafa Mertoğlu da katılırdı. Mertoğlu'yla lise onda ve on birde birlikteydik. Öğle tatillerinde, yine birlikte saldır saldır kitap okurduk. Bunların arasında Sait Faik'in Semaver'i, Sabahattin Ali'nin Değirmen'i de vardı.

1940'ta İstanbul'da «Tasfiye Hareketi» başladığında Ankara'daydım. Ne ki, yılın sonunda İş Bankası'ndaki görevimi İstanbul'a çevirterek iyisinden kaynamaya başlayan eski - yeni kavgasının ortasına düştüm. «Tasfiye Hareketi», Halit

Fahri'nin oğlu Gavsî Ozansoy'un İstiklal Gazetesindeki bir yazısından' çıkmıştı ama o, hemen o yazıyla geriye atılmıştı. Buna karşılık, sonradan «Genç Nesil», «1940 Kuşağı», «Yeni Nesil», «Birinci Yeni», gibi adlarla anılacak olan gıcır gıcır sanatçılar —dümene Abidin Dino ile Sait Faik kurulmuştu— yerden mantar biter gibi, ortalığı kaplamıştı.

Cavit Yamaç —Servetifünun dergisini o yönetirdi— o sıralar Yenilik adında aylık bir edebiyat gazetesi yayınlardı. «Genç Kuşak» hareketi içinde ilk yazım (1 Şubat 1941) ordadır. Bir ay sonra da gazetenin ikinci ve son sayısı çıkıyordu. Onda da «Seyirci Sahneye Çıkıyor» adlı yazımla «Aynı Sokak Boyunda», şiirim yer almıştır :

Aynı sokak boyunda yaşanılır
İşe gidilir beraber
Para kazanılır
Aynı görülür rüyalar
Aynı derecede sevilir ve bıkılır
Ve aynı vapurlara binilir
Bir başka şehre gidilir
Yine insanlara raslanır caddelerde
Evlere sinemalara
Apartmanlara tırmanılır
Yine mahallelerde oturulur
Yine sokağa bakar pencere
Yine yolculukları hatırlatır
Bu uykusu kaçmış şehir bu sokak

Ben bu şiirimi sevmem. Bu yüzden onu 1947'-de yayınlanan Dünya İşleri'ne almadım. Nedir bu

---

(1) Bak AH BEYOĞLU VAH BEYOĞLU, s. 135 - 149.

şiiir benim yolumu bulduğumu, sıfatsız, benzetmesiz, değişmecesiz (mecaz), eğretilemesiz (istiare) bir şiire, gerçek bir şiire el attığımı gösterir. Şiirin sadece son dizesinde, isteyenler eski şiirden bir kırıntı bulabilir.

Yazılarımın yayımı yenilik adıyla yakından ilgilidir. 1946'da (Oktay, Naim, Behçet, Fahir'le birlikte) **Yenilikler**'i çıkaracaktık. Şiirlerim orda da boy gösterir. 50'li yıllarda ise Naim Tirali yeniden **Yenilik** adında bir dergi yayınlamaya başlar. Birkaç yıl da düzenli ve sürekli olarak çıkarır. O yıllarda yazdığım yazı ve şiirlerimin çoğu orda görünecektir. Aralıkta **Varlık**, Seçilmiş **Hikâyeler Dergisi**, **Amaç**, **Yirminci Asır**, **Aile**, **Sanat ve Edebiyat Gazetesi**, **Yazı**, **Edebiyat Dünyası**, **Nokta** —bu sonuncuyu Edip Cansever ve Alp Kuran'la birlikte çıkarırdık— dergilerinde de adımı gezdirdim.

Şimdi artık ilk kitabımın **Orijinal Adam Kendini Yedi** mi, yoksa **Dünya İşleri** mi olduğunu kesinlikle bilmiyorum.

İlk çıkartma için 1939 yılını seçmiş ve de 23 şiiri basım için alesta kılmıştım. En başına da «Bu yapıt kimseye ithaf edilmemiştir» sözünü oturtmuştum.

Kitap yedi bölümdü. Sonuncusu da kitaba adını (Orijinal Adam Kendini Yedi) veriyordu. Bu kesimin ilk şiiri de aynı adı taşıyordu :

**Tam uzarken kısaldı
Şu orijinal adam
Dama yapışıp kaldı
Bu orijinal adam**

**Bize beynini attı
Elin ayağın sattı
Konuşurken sapıttı
Tuuu..u orijinal adam**

İnce bir cilde vurulmuş şiirlerin son sayfasında da «Erika Daktilosunda Basılmıştır» açıklaması yer almıştı. Bu, hem şiirlerin sonunu haber veriyor, hem de bana kitabı bir yayıncıya ya da basımcıya götürmek için işaret çakıyordu.

Yayıncıya 1940 güzünde gittim.

Bâbıali Caddesinin bitiminde, sağ kolda küçük bir kitapçı dükkânı.

Hayda be, adam hiçbir zorluk çıkarmadı. Elli papel karşılığında kitabımı kendi yayınları arasına almaya evetlik gösterdi. Sözleşmenin beşte birini öndelik diye uzatarak dışarı çıktım. Şiirlerimi haftaya getirecektim.

Nedir, o günden sonra oraya bir daha ayak basmadım. Çünkü kitaba girecek şiirlerin en sonuncusu bir buçuk yıl önce yazılmış, ben de onlardan kilometrelerce uzağa düşmüştüm. Şiirlerim artık bambaşka bir yolda ilerliyordu. Dahası, o günlerde yazdıklarımla *Orijinal Adam*'a girenler arasında birtakım «ara şiir»ler vardı. Onlardan, Nâzım'ın özgür koşuğuyla yazılmış biri (Bezîrgân) *Servetifünun* dergisinde bile yayınlanmıştı :

Ben bir gemiciyim ki
Uykulu hattüüstüva denizlerini
Geniş ananas yaprağı kayıklarım
Dolaşmak emelindeyim
Ve bir yağmur duasından sonra
Bereket sularına
Ulaşmak emelindeyim

Ben bir bezîrgânım ki
Dokunmuş bir metre basmam bile yok
Komşulara üzüm için söz verdim
Halbuki bahçemde
Bir tek asmam bile yok

**Ve ben güneşli bir şehrin satıcısıyım ki
Sayısız hünerlerimi unuttum
Ve adımı çağıran müşterileri
İşsiz kaldığım zamanki arkadaşlarımla
taşa tuttum**

Kısacası, Bâbüalî'deki yayıncıyla imzaladığım sözleşmeden sonra, gerilerde kalmış şiirlerim canevice arka arkaya vuruşlar yapmaya başladı. Sonunda **Orijinal Adam**'a yayın yasağı koymanın daha doğru olacağına vardım. 21 yaşındaydım. Önümdeki yıllarda eskisinden daha iyi fırınlanmış şiirler yazabileceğime inanıyordum.

Böylece, ilk kitabımı gün ışığına çıkarmaktan vazgeçince, ikincisini düşünmeye başladım. Ne ki, bu düşünme altı yıl sürdü. Ve de Salâh Birsell ilkin **Dünya İşleri**'ni yarattı.

1940 ile 1946 arasında yazılmış şiirlerdi bunlar. Şiirler değişmiş ama tezgahlama yöntemi değişmemişti. Kitabımı bütün öbür arkadaşlar (Rıfat Ilgaz, Sabahattin Kudret, Oktay Akbal, Samim Kocagöz, Necati Cumalı, Behçet Necatigil, Naim Tiralı, Burhan Arpad, Ziya Osman Saba, Fahir Onger, Orhon Murat Arıburnu) gibi kendi paramla bastırmaktan başka çıkar yol yoktu.

Oktay'la Çağaloğlu Yokuşu'nu tırmandık.

Onun orada, yokuşun tepesinde, sol kolda, bildiği bir basımevi vardı. Sanırım, o da ilk kitabı **Önce Ekmekler Bozuldu**'yu orda bastırmıştı. Adam bizi güleriyüzle karşıladı. Şiirler üç forma tutuyordu. İki top kağıt da 666 tanelik kitabın işini görüyordu.

«666» o yılların oldukça yüksek bir tirajıydı. Üç yıl önce Rıfat Ilgaz'ın **Yarenlik**'i 250, Saba-

hattin Kudret'in **Şarkılı Kahve'si**, Necati Cumalı'nın **Kızılçullu Yolu**, Ziya Osman Saba'nın **Sebil ve Güvercinler'i** 500 tane basılmıştı.

Dünya İşleri'nin kapağını, geleneğe uyarak A. Arad çizdi. Renklerini de cevahir bir ağaç yeşiliyle kurşuniye dönük bir metal mavisi olarak saptadı.

Basımevinden kitabı üç hafta sonra gelip alabileceğimi söylediler. Aralıkta ben, bir iki kez gidip gelmiş, düzelti işlerini kotarmıştım. Ama kapağın baskısında bulunamadım. Kitap bitip de 666 tane **Dünya İşleri'ni** karşımda görünce buna sevinmek mi, ağlamak mı gerekeceğini bir an kestiremedim. Kapaktaki A. Arad'ın çölçildir renkleri uçup gitmiş, yerine soluk bir yeşille, ondan soluk bir başka yeşil konmuştu.

Bereket kitap, edebiyatseverler katında büyük papçinilerle karşılandı. O güne değin, şairliğimi şapatgapatlayanlar bile şiirlerimin birbirini bütünlemesi, bir atmosfer çizmesi ve de yalın ve edebiyatsız bir anlatıma kucak açması karşısında burukkeserliklerini geri çektiler. Gerçi onlar, daha önce, çeşitli dergilerde yayınlanmıştı ama biz (1940 Kuşağı) eleştirmensiz bir kuşaktık. Eleştirmensiz olduğumuz için de dergilerde çıkan **yalnız süvari şiirler**, kimi işten anlayanların dışında, okurları pek gıdıklamıyordu. Ama şimdi, ortada bir kitap vardı. Onu, tek şiirde olduğu gibi, görmezlikten gelemezlerdi.

Öyle de oldu.

Akşam gazetesinin «Akşamdan Akşama» köşesinde her gün fıkralar döktüren Vâ - Nû (Vâlâ Nurettin) bile, 1944 yılında benim **Değirmen** dergisinde yayınlanan «Salâh Birsal'in Aşkı» şiirimi

yerin dibine geçirmişken, **Dünya İşleri**'nin yayınlanmasından bir yıl sonra, 15 haziran 1948'de, yine aynı sütunda, «**Kaynak**'ta Neler Kaynıyor?» adlı yazısında, **Kaynak** dergisinde o ay çıkan şiirleri kimi genç arkadaşlarıyla birlikte okuduklarını, onları demokratik bir biçimde oyladıklarını belirtiyor ve oylamada kazanan şiirlerden birinin benim «**Salâh Birsel'in Son Maceraları**» adlı şiirim olduğunu açıkladıktan sonra yazısını şöyle sürdürüyordu :

— **Salâh Birsel** ve arkadaşlarına çok önem vermek zorundayız. Çünkü **Salâh Birsel** 1919 doğumlu olduğu için bugün 29 - 30 yaşındadır. İlk şiiri 11 - 12 yıl önce yayınlanmış tecrübeli bir şairdir. Lise mezunudur. Edebiyat Fakültesinde Sosyoloji, Sanat Tarihi, Estetik okumuştur. Şimdiler, Fransızca öğretmenidir. Yani gelişigüzel bir insan değil. Toplumumuzun yetiştirdiği belli başlı aydınlardan.

Dünya İşleri'nin üstündeki yayın tarihi 1947'dir.

Ben o yıl **Şiirin İlkeleri**'ni yazmaya başlamış ve ilk ilkeleri de **Suut Kemal Yetkin**'in haftalık **Sanat ve Edebiyat Gazetesi**'nde yayınlamaya geçmiştim.

Diyeceğim, o yıl kim olduğumu, 1940 Kuşağı'nın neler yapmak istediğini iyisinden açığa vurmuştum.

ÖLÜM GELGİTLERİ

O zamanlar Karşıyaka'da, vapurdan çıkıp da çarşı caddesine sapılan yerde, sağ ve sol kıyıdaki kahveler çekirge gibi çokluktı. En çok konsantasyon suratsız taşıyan da sağ köşedeki kahveydi. Daha ilerdeki ise —arada içerlek, tek katlı bir ev de vardı— «Kulüp Kahvesi» diye ünlenmişti. Çünkü Karşıyaka Kulübü de orda konak tutmuştu. Kulübün bahçesinde yazın filmler gösterilirdi.

Sol köşede ise üç kahve sıraya girmişti. İlk ikisi yerden bir metre kadar yüksekteydi. Üçüncüsü ise düzayaktı, dışarıya daracık bir yüz gösterirdi. Ama içi derin mi derindi. Dipteki kahve ocağına uzun bir çölden geçilerek varılırdı. Ne ki, kahvebazlar hep öndeki masalara otururlardı. Daha ötede de Lüks Sinemasının altında bir kahve lengerendazdı.

Otuzlu yıllardı onlar.

Kahvelerin önünden atlı tramvaylar —onları yazımıza niçin boca ettiğimiz ilerde anlaşılacaktır— kalkar, üç koldan Karşıyaka'yla ağız ağıza öpücük alırlardı. Sağ yakadakiler bir süre kıyıyı izledikten sonra içeri dalar, Alaybey'e uzanırdı. Soldakiler ise ta Papaz'a (Bostanlı'ya) değin kıyıdan ayrılmazdı. Çarşıya dalanlara gelince, onlar alaçığecik, iki yana selam sarkıtır, demiryolu-

nu geçtikten sonra adını Soğukkuyu Tramvay Caddesi'ne bağışlardı. 118 numaralı yapının, yani Salâh Birsell'in babası Hafız Talat Beyin evinin önüne gelince de atlar kırbaçlanarak, —burda yol, az biraz, yokuşlanırdı— Soğukkuyu'ya çengel atılırdı. Dönüşte böyle bir şey olmazdı. Tersine, atlara dokunmasanız da onlar koşmaz kayardı. Salâh Birsell de tramvay surfu yapmak için rüzgâr gibi inen tramvaylara —bu, tramvayın kendini sürüklediği güne kadar sürgit olmuştur— atlardı.

Soğukkuyu da kahvelerle pıtraktır.

Tramvayların son durağı da orasıdır.

Dedebaşı'nda kurulan pazara gitmek isteyenler de —Yamanlar Dağı'na da Dedebaşı'ndan tırmanılırdı— artık kendi ayaklarına binmekten başka çare bulamazlardı. Dedebaşı, sola sapıldığında, İzmir - Ayvalık yolu üzerindeydi. Lef lef bir yürüyüşle 20 - 25 dakikada alınırdı. Soğukkuyu'dan sağa sapınca da Küçük Yamanlar'la burun buruna gelinirdi. Ondan ötesinde ise, Naldöken'e değin —ki yol burda Alaybey'den gelen yolla birleşir— şimdiki evlerden hiçbirisi görünmezdi.

Soğukkuyu'dan dosdoğru yüründüğünde ise Mezarlığa varılırdı. Karşıyaka'lı ölümler de Soğukkuyu Tramvay Caddesi'nden geçirilip —o zamanlar cenaze arabası diye bir şey de pek yoktu— buraya taşınırdı. Salâh Birsell'in babaevi de yol üstünde olduğundan bütün ölümler onun bilgisine sunulurdu. Pışışt o, dünyâyı süsleyen bu bilgilerle karşılaşmamak için çokluk evin alt odalarına kaçardı. Ama paçayı kaptırdığı da olurdu. Bir kez yirmi yaşındaki genç bir ölüyle sarmaş dolaş olmuştu ki hemen feleğe vire bayrağı açmıştı.

Pekâlâ, Delikanlı Soğukkuyu mahallesinden-
di. Keman çalmakta ün yapmıştı. Nedir, ünüyle
birlikte ince hastalık da onu tenhasında bırak-
mamış, kısa sürede yaşam görevinden ayırmış-
tı. Ölünün kaldırıldığı gün mahallede büyük çığ-
lıklar, büyük vayvillimler olmuş, tabutu taşıyan-
lar sağa, sola yalpaladıkça mahallenin barometre
kadınları: «Ah yavrum, gitmek istemiyor» diye
manzara löpünü gözyaşlarıyla fırçalamışlardı.
Hele Delikanlının iki yaş küçük kızkardeşi —o
da piyano çalardı— 10 gün ara ile ağasını izle-
yince 12 yaşındaki Salâh Birsel'in yüreği de haf-
talarca yas - matem havalara inip binmişti.

İmdi azizimiz, Soğukkuyu Tramvay Caddesi
ağulu ve boğucu günlerinden birini de 7 ekim
1932'de yaşamıştır ki, o kutlu cuma günü Karşı-
yaka'lılar Şair Tokadizade ile oğlu Nasır'ın tabut-
larını, aynı kabuğun içindeki iki badem gibi yan-
yana taşımışlardır.

Demek isteriz ki, Tokadizade'yle oğlu bir gün
önce ölüm şerbetini içmişlerdir. Daha doğrusu, il-
kin Nasır tifodan yattığı hastanede —doktorlar
çoktan umutlarını kesmişlerdir— can kuşunu
avucundan kaçırmış, ardından da babası kendi
soluğunun kurdelasını kendi kesmiştir. Olay na-
sıl oldu, çıtçıtı nasıl bozuldu, onu anlatmadan
önce Tokadizade Şekip'in bütün kürkünü ve pin-
kini ortaya dökelim ki biri de çıkıp: «Bu adam
da kim?, demesin.

Şekip 1871 haziranında İzmir'de, Tilkilik'te,
Kantarağası Sokağında dünyaya şair olarak gel-
miştir. Rüstiye'yi bitirdikten sonra birkaç ünlü

öğretmenden Arapça, Farsça, Fizik, Kimya ve Biyoloji dersleri almıştır.

İlk gençliğinde İzmir Mektubi Kalemünde, Ticaret Mahkemesi Zabıt Kâtipliğinde bulunmuşsa da sonraları devlet kapısına hiç yaklaşmamış, geçimini ticaret alanında aramıştır. Yunan işgali zamanında ise Kız Lisesinde edebiyat öğretmenliğini üstlenmiş ve de Yunanlılardan aldığı aylığı, ilkokulların gereksinmelerine sarfolunmak üzere Türk Cemaatı Maarif Encümenine bırakmıştır.

Onun yaşamöyküsünü yazmış olan Hüseyin 'Avni Ozan der ki :

— Kendisine birçok görevler önerildiği halde kabul etmezdi. O verilen görevi alacağı aylıkla ölçer daima aylığı çok, hizmeti az görürdü. Bir vakitler Kibrit Şirketi Mümessili Emin Beyin aracılığıyla İstanbul'daki Şirkete alınan oğlu Nasır'ın aylığına zam yapılacağı kendisine bir mektupla bildirilince her baba gibi oğlunun başarısına bir nışane oluşturan, Emin Beyin bu davranışına karşı, teşekkür etmek varken, o, tersine, şu karşılığı vermiştir : «Nasır, Şirket'teki işe yeni alınmıştır. Ondan önce alınan ve herhalde Nasır'dan daha yüksek hizmetler vermiş olan görevlileriniz vardır. Bunlar dururken, Nasır'ın aylığının artırılması adalete uygun değildir. Eğer benim hatırım varsa bu düşünceden vazgeçiniz. Aylık yükseltilmesi işini onu hakedeceği belli bir zamana atınız.»

Ölümünden birkaç yıl önce Tekel Tütün Şubesi Müdürlerinden Karasinanoğlu Nazmi Bey ona dolgun aylıklı bir iş bulmuşsa da Şekip yine hayır demiştir. Maarif Vekili Necati Bey zama-

nında da kendisine Darülfünun Edebiyat Şubesi Müderrisliği önerilmiş, Şekip ona da yanaşmamıştır.

Hurda ayrıntılara girmek gerekirse, Tokadizade'ye, babasının ölümünde, yılda sekiz yüz altın lira akar getiren mal kalmıştır. Bu gelir, İzmir'li zenginlerden Yahya Hayati Paşanın büyük kızı Gülfem Hanımla evlenmesinden sonra yılda 1.200 liraya çıkmıştır. Nedir, herkesçe bilinen eliaçıklığı, hiçbir işte başarı sağlayamaması, tuttuğu işlerde boyuna zarar etmesi yüzünden geliri gün güne azalmış sonunda da onu yok-yoksulluk içine yuvarlamıştır.

İmdi azizimiz Tokadizade'nin 1899 yılında nasıl sürgüne gönderildiğini anlatmakta da büyük yarar vardır.

Çile, görevle İzmir'e savuşturulan eski Mabeyn katiplerinden Mustafa Efendi'nin verdiği curnalle başlar. Şekip'le birlikte İzmir Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, erdemli doktor Taşlıoğlu Ethem ve kardeşi, zekası kıpırdak avukat Tevfik Nevzat, topluluk şenlendirmekte olağanüstü ustalık gösteren avukat Hasan ve de çağın ünlü ateşparçalarından Şair Abdülhalim Memduh da sürgün helvasından tatmışlardır. Topu da yektahtada tutuklanarak İl Meclis Kurulu odasına, sonra da Adliye'de bir odaya kapatılmış ve birkaçgün kimseyle görüştürülmemiştir. Daha sonra Aydın (İzmir) valisi Kâmil Paşa, yardımcısı Samipaşazade Hasan ve bu iş için İstanbul'dan koşup gelen Abdülhamit'in cancigerlerinden Ferik

Tatar Şakir Paşa tutukluları sorguya çekmiş, ilk ikisinin bütün çabalarına karşın, Padişah buyruğuyla Bitlis'e sürülmüşlerdir.

Gelin görün ki, Bitlis yolcuları, ertesi yıl, Abdülhamit'e : «Üzüntümüz son dereceye geldi. Hayatımız tehlikededir. Öldürülüyoruz. Suçumuz nedir, kime başvuralım? Allah yok mudur?» diye çektikleri bir tel üzerine bağışlanırlar. Yalnız Mevlevi Şeyhi, tele imza koymaya çekindiğinden bağışlanmaz, orda daha 14 ay sürünmek zorunda kalır.

Telgrafın, olayların bilgisini artıran bir öyküsü de vardır ki onu da anlatmadan geçmiyelim.

Sürgünlerin teli Bitlis Komutanı Ferik Çerkez Ali Paşa'nın —ki o da gedikli sürgünlerdendir— izin vermesi üzerine çekilmiştir. Ertesi gün bir candarma gelip bizimkilere Ali Paşanın kendilerini telgrafhanede beklediğini duyurur. Topu da aladışappak gider. Ali Paşa makine başındadır. Mabeyn ikinci katibi Şamlı İzzet Paşayla ikili fiskostadır. «Öldürülüyoruz»la ne anlatılmak istendiği Padişahça sorulmuştur. Sürgünler : «Bitlis'in havası ve suyuyla uyuşamadık. Ailelerimizden aldığımız mektuplar da sağlığımızı bozuyor. Çaremiz kesildiği için o sözü yazdık.» karşılığını yapıstırırlar. İzzet Paşa, sızlanmanın gerçek nedeninin ne olduğunu Padişahın öğrenmek istediğini bir daha bildirir. Ali Paşa da bizimkilerle konuştuğundan sonra birinci yanıtı yineler. İzzet Paşa, Padişahın karşılığı yine yetersiz bulduğunu, «Öldürülüyoruz» sözünün yazılmasının valilikçe bilinmesi gerektiğini, bunun herhalde açıklanma-

sını teller. Bitlis Komutanı başka bir neden olmadığını yine kesin bir dille belirtir ve bizimkilerin Bitlis'e geldiklerinden beri kötü bir hallerinin görülmediğini de sözlerine ekler. Bunun üzerine, sürgünlerin bağışlandığını ve memleketlerine gönderilmek üzere adamlı olarak İstanbul'a yollanmasını bildiren yeni bir tel alınır. Burada Ali Paşanın insanın içini ısıtan bir davranışı da görülür. Gelen telde **mahfuzen** (adamlı olarak) sözü bulunduğu halde Paşa, sürgünler incinmesin diye, o sözü **mahzuzen** (hoş tutularak) sözüne çevirir.

Bitlis yolcuları 1900 yılı martında, karlı dağları göçe kona aşarak Trabzon'a gelirler. Bir Osmanlı vapuruyla da kapağı İstanbul'a atarlar. Galata'ya ayak basar basmaz da Liman Dairesine alınırlar. Ordan da Yıldız Sarayında Şifre Katibi Asım Beyin karşısına çıkarılırlar. Asım Bey onlarla bir süre görüştüktan sonra ortadan kaybolur. Yarım saat sonra ortaya çıktığında onlara İzmir'de nasıl davranacakları üzerine bir padişah şakşığı iletir.

Sözü nereye uzatalım?

Tokadizade Meşrutiyet'in ilanından önce **İttihat ve Terakki Cemiyeti**'ne de girmiş, İzmir örgütünün genelyazmanlığını üstlenmiştir. Meşrutiyet'ten sonra da Manisa Milletvekili olmuştur. Ne ki, uzun bir süre sonra kişisel olmayan birtakım nedenlerden ötürü **İttihat ve Terakki**'den ayrılıp bağımsızlığı yeğlemiştir. Bir ara milletvekilliğinden de çekilmek isteyerek çekilme yazısını Meclis Başkanlığına vermişse de ayrılması kabul

edilmediğinden Meclis'in dağıtılmasına değin milletvekili kalmıştır.

Buraya, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in o günlerin Şekip'ini tanımlayan sözlerini de ekleyelim ki yazılarımızın kaşını, gözünü araklayanlara kolaylık sağlamış olalım :

— Şekip'le İstanbul'da görüştüğümüz zaman ben Selanik'e gidip gelmiştim. Şekip de milletvekili olmuştu. İkimiz de İttihat'çıların içyüzünü biliyorduk. Ama birbirimize bu gizemi açmadık. Hürriyetin rüyasından bir türlü uyanmak istemiyorduk. Bakışlarımızın birbirine raslaması sanki kalbimizi ürpertiyordu. Ah, Şekip'in bu aydınlık karanlıktan kurtulmak istemiyen ama parıltıyla ağlayan o yüce, o eşsiz bakışlarında okuduğum o üzüncü dolu anlamı unutamam. Şekip her şeyden önce bir yurt aşığı, bir ulustapardı. Bu yapısıyla İttihat'çıların arasında yaşayamazdı.

«Doğuştan gözyaşlarına dönüğüm ben, kulaklarım gülücüklerden inciniyor» diyen Tokadizade'nin şiiri de hep vayvillimler, ah, vah, eyvahlarla doludur. Dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen bir olay onu çıldırtır, ruhunu çürütür. Esinlerinin palamar ve demirini koparır. Hüseyin Avni Ozan'a göre herkes sabahın gönülleri okşayan güzelliklerini, renk renk çiçeklerini, güneşin pırıltılı ışınlarını, baharın tatlılığını seyrederip tad alırken yıldızı düşük Şekip o saatlarda kanlı işlerine başlayan mezbahaları, bıçak altında çırpınan hayvanların hırıltılarını, avcıların kuşlara, kuşların böceklere, böceklerin de daha küçük böceklere saldırışını düşünür.

Denilebilir ki Şekip yaşamdan iğreniyor, bütün gün ölüme çağrı çıkarıyordur :

**Bilmem ki niçin ürkeriz ölümden
Ölmek yaşamak kadar fena mı?**

Halit Ziya, Şekip'in babası Mehmet Nuri Efendi'nin de oğluna benzer bir şair olduğunu fısılayacaktır. O da kendi yaşamına yükseklerden bakmış, dünyadan yabancı bir gezgin gibi geçip gitmiştir. Şiirlerinde de yine Şekip gibi başka bir yaşamın türküsünü çığırmıştır.

Şekip'in en karamsar kitabı **Huzur-u Hilkatte** yayınlandığı vakit Cenap Şahabettin kendisine şöyle seslenecektir :

— Sen doğuştan olgunluk aşığıydın. Her yerde, durmadan olgunluğu ararsın. Yeryüzünü olgunluktan uzak gördükçe de ona olan susuzluğun ve özlemin artar. Senden kopan feryatların sanımcı başka nedeni yoktur.

Şekip ise verdiği manzum karşılıklıta bunu doğrulamaktan öteye geçmez :

— Benim bir başka hastalıklı ruhum var. Yolum da herkesin yolundan ayrı. Her günüm bayram olsa da umutsuz kalbim yine de gülmez. Beynimde, başımda bir yara var. Düşüncelerim yas içinde. Muradıma ersem de ermiş olmam. Benim mürekkeğim gözyaşlarımdır. Ruhum sürekli bir sonbahardır. Gülüşlerim de acı içinde ağlar.

Sözün özü, Şekip bütün acıların zekâdan doğduğuna inanır. Dünyadan tad almak için eşeklerden eşek olmak gerekir. Ona göre başıboş bir

yelbeyinlik yedi renk ebemkuşağıdır. Çünkü lahmacun pidelerinin sevinç duymayacağı bir şey yoktur.

«Ah Eşeklik» şiiri şöyle son bulur :

**Değersiz bence insanlık, meleklik
Eşeklik, ah eşeklik, ah eşeklik**

Tokadizade son şiirlerinden biri olan «Yuf Borusu»nda da herkese yuf çeker. Dertlere, dermanlara, mertleri aşağılayan korkaklara, yüzseyu dökmekle elde edilen nimetlere, bilimlere, kültüre, namusa varınca hiçbir şey, hiçbir kimse bu yuftan yakasını kurtaramaz :

**Aç kalır horlanma kabul etmez onurlu olan
Bir kemik gördükçe kuyruk sallayan
alçağa yuf**

Şu var ki, şairimizin yaşamı da horasandır. Acılarla doludur. İlk oğlu Kemal dört yaşında ölmüş babayı kombine yumrukla yere yıkmıştır. Ondan sonra Nasır ve Nevit adlarında bir oğluyla bir kızı olmuşsa da Nasır daha gençliğine doymadan tifoya yakalanarak —1932 yılının işidir bu— ölüm döşegine yatmıştır. Şuracığa şunu da kıştıralım ki Şekip, Nasır'ın ölümünden sekiz ay önce bir gece rüyasında oğlu ile kendinin yan yana kazılmış mezarlarını görmüş ve çok bozulmuştur. O günden sonra da Nasır'ın hastalanacağını —ilk oğlunun ölümünden önce de onun bir selvi altında kazılmış mezarını görmüştür— düşünmeye başlamış, oğlu hastalanınca da öleceğine yüzdeyüz inanmıştır. Bu nedenle de, ka-

radeve kapıda görünür görünmez kendini öldürmek üzere bir tabanca satınalmıştır.

Şimdi geldik mi 1932 ekiminin altıncı perşembe gününe?

Tokadizade çokluk hastanede oğlunun yanında kalırken o gece Karşıyaka'daki evinde kalmıştır. Sabahın beşinde Nasır'ın ışıklı bedeni karanlıklar dünyasına göç edince de bundan haberi olmamıştır.

Suratsız ölüm haberinin yayılmasıyla Evliyazade Refik Beyle Maliye görevlisi Emin Bey hemen Tokadizade'nin evine koşmuşlar ve Nasır'ın iyliğe döndüğünü telefonla öğrendiklerini söylemişlerdir. Şekip bundan çok memnun olmuşsa da bir haber daha alabilmek için Eczacı Vehbi Beye bir pusula yazmış, haberi bir de onun yoklamasını istemiş ve de pusulayı getiren kızın birkaç kez yapılan telefon konuşmalarının giderini ödeyeceğini bildirmiştir.

Öykünün bu noktasında bir karışıklık vardır.

Çin sabah vaktinde şairimizin evine gelen kişilerin gerçekten Evliyazade ile arkadaşı mı olduğu yoksa bunların daha sonra kahvede yeralan kişiler arasında mı bulunduğu apaçık saptanamamıştır. Neyse, Şekip evdeki kızı eczaneye koşuşturduktan sonra evde daha çok kalamaz, sokağa çıkarak tramvaya —çünkü tramvay da tam o sırada yazımızın içine dalmıştır— atlar.

Eyvah, eyvah ki tramvayda ömür harmanına alev ateşi salan haberi duymuş biri vardır. Adam bir şeyler ırlayacak mı, ırlamayacak mı?

Evet ırlayacak, «Başın sağolsun» sözünü büyük bir patavatsızlıkla Şekip'e doğru fırlatacaktır. Şekip de havadan gelen topu havada çelerek şu karşılığı kondurur :

— Böyle baş kopsun.

Bu, artık sonun sonudur.

İskelede tramvaydan inerek düzayak kahveye yürür. Yüzüne pertavsızla bakılsa çoktan öldüğü anlaşılacaktır ama bunu yapmak kimsenin aklına gelmez.

Bir arkadaşı onu daha kapıdan karşılar :

— Ne bu üzüntün üstad!

Ötekiler ise : «Sende tabanca varmış, ver onu bize» diyerek ona yanaşırlar. Ne var, Şekip onları şu sözlerle durdurur :

— Umduğunuzu yapacak adam ben değilim.

Bu, mar mar ağlamadan anlatılacak bir serüven değildir. Sekiz yıldız bir araya gelmiştir.

Tokadizade öndeki sıralardan hiçbirine yüzvermez, gerideki azgın çöle doğru ilerler. Elini tam tabancasına atacaktır ki Hüsnü Bey adında bir ortaokul öğretmeni ocaktan doğru gelerek kendisini selamlar. Şekip de hemen aklındaki ölümcül senaryoyu bir iki dakika bekleterek büyük bir saygıyla karşılık verir. Aferin! Bu, dünyaya da son selamıdır, iki adım daha atar, cebinden tabancasını çıkarır ve bang, bang... kalbinin üstüne ateş eder.

Saat 8.15'tir. Yani oğlunun ölümünden sadece 3 saat 15 dakika geçmiştir. Yüzüstü yere düşer. Tam bu sırada Zeynel Besim'le Hüseyin Avni de

onu avutmak, silahını almak üzere kahveye doğru ilerlemektedirler. Silah sesini işitip koşarlar. Tokadizade, o düşmansız, o hilesiz, o hurdasız adam, yumrukları sıkılı, daha 25 dakika yaşar.

Ölüsü ilkin Memleket Hastanesine kaldırılır. Ertesi gün de, oğlunun ölüsüyle birlikte, binlerce İzmir'linin katılmasıyla Karşıyaka'ya getirilir. Önceden bildirdiği isteğine uyularak pırpıt ve örtüsüz bir tabuta konmuştur.

Karşıyaka'da, kendi canına kıydığı kahvenin önünde bir süre durulur. Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim hışhışlı bir söylev çeker. Daha sonra tabutlar, eller değil parmaklar üstünde çarşıdan geçirilip Soğukkuyu'ya, ordan da Soğukkuyu Mezarlığına taşınır. Nasır, Halimağazade Halil Beyin yanına —onun vasiyeti de budur— gömülür, Şekip de onun yanına uzatılır. Söylemeli ki, burda da İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz'la, Nasır'ın çalıştığı Emlak ve Eytam Bankası görevlilerinden Sadık Bey birer konuşma yaparak memleketin sevgisini ölümlere iletir.

Tokadizade de kendini ölüm gelgitlerine bırakıp eski bir şiirini düşünmeye başlar :

**Gördüm ki gelen giden habersiz
Bildim ki bu serüven karanlık**

İÇİNDEKİLER

Porno Pornoya Karşı	5
Disko Dans	32
Otel	49
Mutluluk	54
Terazi	59
Kediler	64
Hayvan Yüzleri	92
Doğanın Şavkı	98
Gayya	102
İlik Sorunu	134
Rüştü Onur	139
Benim Sözcüklerim	142
Ben Niçin Salâh Birsal'im	148

Eskiden İzmirde

Eskiden İzmirde	157
Eskiden İzmirde II	165
Eskiden İzmirde III	171
Soğukkuyu Mahallesi	178
666	187
Ölüm Gelgitleri	192

SALÂH BİRSEL'in Kitapları

KÖÇEKÇELER (tükenmiştir)
ŞİİRİN İLKELERİ (4. basım)
SEN BENİ SEV (2. basım)
HACİVAT GÜNLÜĞÜ (Günlük)
YAŞLILIK GÜNLÜĞÜ (Günlük)
AYNALAR GÜNLÜĞÜ (Günlük)
DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN (roman, 3. basım)
FRANSIZ RESMİNDE İZLENİMCİLİK (tükenmiştir)
GOETHE (İnceleme, tükenmiştir)
BÜTÜN ŞİİRLERİ (1. basım)

Salâh Bey Tarihli

- 1 — KAHVELER KİTABI (2. basım)
- 2 — AH BEYOĞLU VAH BEYOĞLU (3. basım)
- 3 — BOĞAZİÇİ ŞINGİR MINGİR (2. basım, tükenmiştir)
- 4 — SERGÜZEŞT-İ NONO BEY ve ELMAS BOĞAZİÇİ
- 5 — İSTANBUL — PARİS

1001 Gece Denemeleri

- 1 — KURUTULMUŞ FELSEFE BAĞÇESİ (4. basım)
- 2 — YAPIŞTIRMA BİYİK
- 3 — PAF VE PUF (2. basım)
- 4 — ŞİİR VE CİNAYET (3. basım)
- 5 — HALLEY KİMİ KURTARIR (3. basım)
- 6 — AMERİKALI TOLSTOY (2. basım)
- 7 — BİR ZAVALLI SARI AT
- 8 — ŞİŞEDEKİ ZENCİ
- 9 — ASANSÖR
- 10 — KEDİLER

KEDİLER

SALÂH BİRSEL

1001 Gece Denemeleri'nin 10. kitabı **Kediler** ile zaman içinde yeni bir tura daha çıkmaktayız. Sanki bir bilim-kurgu filmi gibi oradan oraya ışınıyor yazar bizi. Ve geriye her dönüşümüzde de yeni bir Salâh Bîrsel özdeyişi daha getiriyoruz beraberimizde.